

niad

észet társadalomtudomány irodalom művészet társadalomtudomány irodalom művésze: társadalomtudomány irodalom

6

IRODALMI, MŰVÉSZETI,
TÁRSADALOMTUDOMÁ-
NYI FOLYÓIRAT / ALAPÍ-
TÁSI ÉV: 1934. XXV. ÉVF.
6. szám. 1961.

J Ű N I U S
SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG:
ACS KÁROLY / MAJOR
NÁNDOR / SAFFER PÁL
/ VEBEL LAJOS / VUKO-
VICS GEZA / FELELŐS
SZERKESZTŐ MAJOR
NÁNDOR

Zsoltár ünnepre

Gál László

*megtartotta szombat napját
páskát evett húsvét héten
mellét verte hosszúnapkor
haláltáborban halt éhen
áldás hulljon jehovára*

*nagypénteken húst nem evett
misére járt szent vasárnap
fehér ágya fölött szentkép
a csendőrök agyonverték
áldás isten szent nevére*

*kicsiny volt még bégetett csak
szűz báránka alig élt csak
nem is látott még csak nézett
vérét vették a sintérek
áldott legyen a teremtő*

*puha párnán heverészett
bárcásokkal heherészett
véres kése kifent él még
gyilkos volt hát ma is él még
áldott legyen az igazság*

Zsoltár hétköznapiakra

Gál László

*ember lennék ember
még mindig nem értem
magam úristenhez
mellem verve tértem
kövér vendéglőben
ültem sovány éhen
élő poraimra
áldás hulljon nékem*

*16 éves testem hűs kövén
jó volna hullni térdre
jó papom nusi szépleány
ölelt a magos égbe
az ég édes cselédszoba
s a tarkabarka úgy
két meztelen friss istenek
s a vágy*

*(vagy lenke volt? no nézd csak! lenke!
tente te lenge lenke istenke
forró istenke tüzes élet)*

*emberségem ember
még mindig nem értem
hát olyan nagy ügy a holdrakéta?
mit mond a hal a vizek mélyén
a béka a lapu alatt
vagy a láncravert elefánt Ceylon szigetén
vagy a leprás Karacsi nyüzsgő utcáján
vagy a kisgyerekek hogy elapadt a teje anyjának
ő is isten?*

dicsőség nekiünk akik
a dicsőséget teremtettük
dicsőségére a vaknak
a süketnek
a sántának
a fekélyesnek
és mindannyiunknak akik
illatozó templomokat építettünk
a boldogságos jószagú égre
holott nagyobb szükség volt árnyékszékre

(ki teremtette a vakbelet rákot
trahomát trombóvizt hímilót és gennyet
kolerát sárgaságot és a szennyet?)

hová sietünk tisztelt repülőgép?
én megállok mert itt a temető
éppen szemben az ablakommal
és egy rég ledőlt sirkő hirdeti
örök emlékül néki aki meghalt
és az élőknek

csak amikor ölel ökökéletű az ember

egy halhatlannal álmodtam tegnap éjjel
azt mondta tejjel teli melle volt katikának
(vagy lédát mondott júliát ki tudná?)
dicsőség a szent csóknak mindörökké

Két asszony között

Részlet

Michel Butor

A másik oldalon, a lankás szántóföld varjakkal teletüzdelt barázdáin túl, egy majorság tűnik fel egy csoport sárguló nyárfával, aztán egy kanyargó mélyút, melyen éppen egy sisakos, bőrkabátos motorkerékpáros bukkan fel, és közeledik a vasúti sínekhez, amelyek a kétoldali töltés közé szorítva lefutnak egy híd alá, ahova a mozdonyt és a kocsidat megelőző vagonokat látod behatolni. Szeretnéd még egyszer látni a motorkerékpárost a pap és a fiatalasszony közötti ablakrésből, de bizonyára messze mögötted maradt.

Hirtelen határozta el magad erre az utazásra, mivel hétfőn este, amikor hazamentél vacsorázni, poggyászatot az irodában hagyva, az Avenue de l'Opéra és a Daniele-Casanova utca sarkán, mert nem volt veled a kocsid, még semmi efféléről nem volt szó, s bár igaz, hogy már régóta szándékoztál Cécile számára állást találni Párizsban, mindeddig semmiféle intézkedést nem tettél ennek érdekében, és csak szerdán reggel, miután átnézted az összes folyamatban lévő ügyeket, és elolvastad római tartózkodásod alatt összegyűlt postádat, csak akkor telefonáltál egyik ügyfelednek, Jean Durieu-nek, a Durieu utazási iroda igazgatójának, az iroda kirakatait az ablakodból látod, hogy megkérdezd, szigorú diszkréció mellett, nem tudna-e megfelelő állást ajánlani egy igen intelligens, harminc év körüli nőnek, aki folyékonyan beszél angolul és olaszul, s aki jelenleg egy katonai attasé titkárnője, ha jól emlékszel, a római francia követségen, de mivel az állás nem köti le érdeklődését, szívesen vállalna szerényebb fizetéssel is állást Párizsban, ahova nagyon szeretne visszatérni.

Igen valószínű, hogy talál majd valamit, válaszolta Durieu; fel fog hívni, amint érdeklődött, s ezt nagy meglepetésedre és megelégedésedre még aznap délután meg is tette, bejelentvén, hogy irodájában különböző változásokat akar végrehajtani, s hogy egy olyan személy, mint az a hölgy,

akiról beszéltél neki, nagyon hasznos lehetne számára az új átszervezés alkalmával, s oly méltányos fizetést ajánlott fel, hogy biztosíthatad: Cécile ezt okvetlenül el is fogadja.

Ami pedig a szolgálatbalépés időpontját illeti — amikor akar, minél előbb, annál jobb, de természetesen nem sürgős, a hölgy előbb intézze el nyugodtan a dolgait Rómában, lemondását, Párizsba való átköltözködését, hisz tudja ő jól, milyen nehéz előrelátni az összes nehézségeket, amelyek ilyenkor felbukkanhatnak, s hangjában, udvariasságában volt valami kellemtlen, cinkos hangsúly.

Ebben a pillanatban még arra gondoltál, hogy levelezés útján intézzél el mindent, és Cécile-t csak a jövőhavi hivatalos út alkalmával látod viszont, amikor is a Scabelli-cég külföldi képviselői igazgatóinak lesz évvégi közgyűlése, s csak szerdán kezdtek el torlódni az események, mégpedig minden bizonyral azért, mert november tizenharmadika volt, tehát a születésnapod, a negyvenötödik, s mert Henriette, aki oly nagy fontosságot tulajdonít ezeknek a neveltséges családi ünnepeknek, ennek egészen különös jelentőséget adott; talán nem is sejtve, hogy gyanúja mennyire megokolt; ő az ilyen apró ritusokkal akar behálózni, így akar megtartani magának, bizonyára nem szerelemből, hiszen ennek köztetek már jó régen vége (ha egykor létezett is valami fiatalos szenvedély, abban nem volt semmi abból a felszabadultságból és varázslatos érzésből, amellyel Cécile ajándékozott meg), hanem inkább félelemből, amely nála naponta fokozódott (ő, napról napra öregedett!), látván, hogy valami megváltozott a dolgok megszokott rendjében, s nem is a féltékenység, hanem inkább az a gondolat gyötörte, hogy részéről valami esztelenség vagy egy heves veszekedés tönkretetheti az ő kényelmét és a gyerekeit, szóval csak attól félt, mert valóban sosem bízott benned, vagy legalábbis igen régóta nem bízik már, s kétségtelenül ez volt a köztetek beállt szakadásnak az oka, amely az évek folyamán csak mind jobban elmélyült; s elért eredményeid, kétségtelenül sikereid, melyeknek ezt a szép lakást köszönhetted, s amelyre oly büszke volt, sosem győzték meg, s mindinkább csak azt érezted, hogy még mielőtt igazi oka lett volna rá, néma szemrehányással nézett rád és gyanakodva figyelt.

Amikor szerdán az ebédlőbe léptél, hogy megebédelj (az ablakból látni lehetett a Panthéon frizzeinek csodálatos szépségét a fehér novembri napfényben, amely csakhamar sűrűre lett), amikor mind a négy gyerekedet ott láttad az asztal mellett mereven, gúnyosan állni, s amikor Henriette arcán, árnyékban levő száján megpillantottad a diadalmas mosolyt, az volt az érzésed, hogy összeesküdtek ellened, csapdát állítottak, s a tányérodon levő ajándék csak csalétek, hogy az egész ebéd, melyet azért állított oly gondosan össze, mert el akart bájolni (hogyan lehet, hogy közel húsz év alatt, amióta együtt éltek, nem volt képes megismerni ízlésedet?), mindent kínosan kiszámítva, hogy meggyőzzön róla: te már koros, kiegyensúlyozott és higadt ember vagy, tehát nagyon kevés idő maradt, hogy azt a másik életet éld, amelyet csak pár napig szoktál élni Rómában, s ez a párizsi lakásban folytatott élet csak árnyéka annak, s éppen ezért ingerültséged ellenére is óvatos voltál, alkalmazkodtál hozzájuk, részt vettél játékukbán, és sikerült is majdnem vidámnak mutatkoznod, gratuláltál az ajándékok megválasztásához, lelkiismeretesen elfűjtad a negyvenöt gyertyát, de magadban erősen elhatároztad, hogy véget vetsz ezeknek az állandó csalásoknak és félreértéseknek. S ez már csak idő kérdése.

Most majd Cécile Párizsba jön, és együtt maradtok. Nem lesz válás, nem lesz botrány, ebben biztos lehetsz, biztos is vagy; minden a legnagyobb csendben fog lezajlani, szegény Henriette hallgatni fog, a gyerekeket, mondjuk, hetenként egyszer meglátogatod; s biztos lehetsz abban is, hogy

Cécile nemcsak beleegyezik, de diadalmas örömmel fogadja az egészséget, hiszen annyit ugratott idáig is polgári képmutatásod miatt.

Minél előbb el kell menekülnöd ebből a fulladással fenyegető légkörből, minél előbb hatalmas lélegzetet kell venned abból az új levegőből, abból a közeli boldogságból, s Cécile-nek be kell jelentened ezt az újságot, mégpedig élőszóval, hogy véget vetettél mindennek, és nem kell többé magadra vonnod megvetését.

Délután az Avenue de l'Opéran számbavetted a sürgős elintéznivalókat, értesítetted Maynard-t, helyettesedet, hogy pár napra elutazol, péntektől keddig távol leszel, elküldted Marnalt, hogy vegyen egy vasúti menetrendet, amely most éppen a kezében van; de arra már nem kérted, hogy jegyet is váltson és helyet foglaltasson, mert irtóztál a gondolattól is, hogy a cégnél bárki megtudja: ismét Rómába utazol.

Amikor este bejelentetted Henriette-nek, hogy pénteken reggel egészen váratlanul el kell utaznod, ezen a péntek reggelen, amely már el is múltott, őt nem maga az utazás ténye nyugtalanította, mivel többször is előfordult, hogy valami sürgős ügy arra kényszerített, hogy két rendes havi hivatalos út között is elugorj a cég központjába, de idegesítette indulásodnak ez a szokatlan és feltűnően kényelmetlen időpontja, amelyet azért választottál, hogy az egész hétvéget Cécile-lel tölthessed, hogy holnap, szombaton, vele ebédelhess, és be kell vallanod, azért is, mert ezen a vonaton van harmadik osztály, s te kiszámítottad, hogy ez a kiruccanás, bár minden bizonnyal igen fontos az eljövendő életed alakulására nézve, de költségeit természetesen nem térítik meg, éppen elég sokba fog kerülni. Henriette kérdéseket kezdett feltenni, érdekelte az indulás időpontja, meg az, hogy melyik vonattal utazol, s neked különböző hazugságokat kellett kitalálnod, mégpedig, valljuk be, igen ügyetlenül, oly ügyetlenül, hogy mindegyiket könnyen megcáfolhatta, s te erre semmit se tudtál válaszolni, ő meg csak csodálkozott rajta, miért makacsoltad meg magad ilyen lehetetlen módon.

Aztán jött a vacsora, amely oly kínos volt mindannyiutoknak, s amely alatt a gyerekek szüntelenül belevihogtak a tányérjukba, s te egy szót sem szóltál mindaddig, amíg Jacqueline-t el nem küldted mosakodni, mert láttad, hogy a keze csupa tinta, s miután a kislány vállát vonogatva kiment, dühösen kifakadtál ellene, az anyja pedig, természetesen, jónak látta, hogy nyíltan védelmébe vegye, mégpedig oly tapintatlanul, hogy a kislány, amikor visszajött, egy szót sem szalasztva el a lármás vitából a fürdőszobában, büszkén ült vissza a helyére abban a meggyőződésében, hogy nincs igazad (ő, a legkisebb, akit legjobban szeretsz, mert a többiekkel nem vagy bizalmas viszonyban, sose tudod, mit gondolnak, nem érted meg azokat a dolgokat, amelyeket szeretnek, mindhárman valamiféle szövetségbe tömörülnek ellened, kivéve, ha a fiúk éppen verekszenek), ez a jelenet, ha volt is még benned egy kevés ingadozás, azt végleg eltűntette.

Lenyelted az utolsó falatot, magadra rántottad a kabátot, lementél az utcára, a Rue de l'Estrapade-i garázsba, kirobogtál Párizsból, majd száz kilométert tettél meg az esős éjszakában, s éjfél után, amikor visszatértél, s a Panthéon tér járdája mellett hagytad a kocsit, Henriette-et már az ágyban találtad, de nem aludt, nem szolt egy szót sem, csak mereven nézett rád, kissé gúnyosan és megvetően.

Szerencsére másnap, csütörtökön, tegnap, elült a vihar, és az étkezések csendben folytak, kétségbeejtően hideg volt, és még el is romlott az idő, az egész nap sietségben és idegességben telt el, mert el kellett intézned, a rövid vakáció miatt, amit bátorkodtál magadnak ajándékozni keddig, a Scabelli cég mindig bonyolult ügyeit, este meg úgy tetszett, mintha a Théâtre-Français téren a torlódás tovább tartott volna, mint rendesen, a garázsban

meg, ahol valakit meg szerettél volna bízni, hogy távolléted alatt alaposan rendbehozza a kocsidat, mert ezen a héten nagyon csikorgott, várnod kellett, s végül, elveszítve türelmedet, kiabálni kezdtél, míg egy alkalmazott kegyeskedett meghallgatni, aztán a Panthéon tér tizenöt alatt a lift éppen elromlott, s gyalog kellett megmásznod a négy emeletet, és bár késtél, még mindig nem volt megerítve, s Henri és Thomas ordítózását hallottad szobájukból, Henriette hiábavaló és tehetetlen kiabálását a konyhából, s mikor kijött a folyosóra, hogy Madeleine-t hívja, megpillantottad komor, fáradt tekintetét, egy halott tekintetét, amelyben, amint meglátott, fellángolt a gyanú, a harag, a megvetés, amellyel mindjárt el is árasztott, mintha te volnál felelős azért, hogy élete idáig süllyedt, s úgy bezárult körülöttetek ez a félélet, mint valami fogó, mint valami fojtogató kéz, az az élet, amely olyan, mint a lárváké, mint az éji lepkéké, s amelytől te végre megszabadulsz.

Mert már ott volt a táskádban a kékfedelű menetrend, amelyet most kezédben tartasz és nézel, de nem látsz belőle semmit, s amelyet, mielőtt lefeküdtél volna a széles ágyba Henriette nélkül, aki csak akkor jött be, amikor elaludtál, betettél a bőröndbe a kevés tiszta fehérnemű fölé, amit magaddal hoztál.

Ez a menetrend valóságos talizmánja, kulcsa, záloga volt a ragyogó Rómába való megérkezésednek, a fiatalító kúrának, amelynek titkossága csak kihangsúlyozta ennek az útnak bűvös jellegét, s amely egy asszony holttesténél kezdődik, aki látszólag továbbra is hasznos munkát végez, annál a kinzó holttestnél, amelyet azért haboztál oly sokáig otthagyni, mert vele vannak a gyerekeid, akikről naponta egyre inkább eltávolodsz, annyira, hogy már őket is csak viaszfiguráknak látod, akik mind jobban elrejtik életüket, amelyet te mind kevésbé kívánsz megismerni és megosztani velük, Henriette-nél kezdődik az út, akitől lehetetlen elválnod, mert erre sosem fogja elszánni magát, már csak azért is, mert állásod miatt kerülnöd kell minden botrányt (a Scabelli cég olasz, klerikális beállítottságú, képmutató, s ezért rossznéven venné a dolgot), s a vasgolyónál kezdődik, amelyhez hozzá vagy láncolva, s lehúzna az unalom, a lemondás, az elkoptatott és unalmas megszokás, az öntudatlanság óceánjának fullasztó mélyére, ha nem volna Cécile, a szabadulásod, ha nem volna ez a szippantásnyi levegő, ez a segítő kéz, amely mint egy boldog és napfényes táj hírnöke nyúl feléd; az út annál a súlyos akadályt jelentő árnyéknál kezdődik, amelytől végre csakugyan elválhatsz, és a varázslónőig visz, aki egyetlen pillantásával megszabadít az életnek eme rettenetes torzképétől, jótékony feledésbe ringat, amelyben eltűnnek azok a bútorok, azok az étkezések, az a korán elhervadt test, az az egész fárasztó család,

s a végleg elhatározott szakítás záloga volt ez az út, annak záloga, hogy megszabadulsz a hiábavaló aggályok páncéljától, az egész bénító gyávaságtól, annak záloga, hogy gyerekeidet is erre a szabadságra taníthatod, erre a bátorságra, s ez az elhatározás beragyogott a visszfényével, átsegített minden akadályon, nem engedte, hogy elbukj, hogy lemondj mindenről, hogy örökre elveszél, átsegített ezen a számokkal, szabályzatokkal, aláírássokkal, esővel, kiabálásokkal és félreértésekkel zsúfolt héten,

az Henriette elől eltitkolt utazás záloga volt ez, mert bár megmondtad, hogy Rómába mégy, nem vallottad be utazásod igazi okát, ez titok marad Henriette előtt, aki mégiscsak nagyon jól tudja, hogy utazásod megváltozott időpontja mögött valami titok lapul, a te titkod, s azt is jól tudta, hogy Cécile a neve, úgyszólván még azt se lehet mondani, hogy ezzel becsaptad, s hazugságaid vele szembe nem is igazi hazugságok, nem lehetnek igazi hazugságok, mivel azok mindennek ellenére (jogod van hozzá, hogy ebből

a szemszögből nézzed a dolgot) csak egy szükségszerű állomást jelentenek a vele való viszonyod tisztázása felé, az őszinteség felé, amely köztetek pillanatnyilag mélységesen zavarossá vált, az ő megszabadulása felé, amit a tőled való különválással érhet el, s bizonyos szabadság felé,

titok volt ez, mert az Avenue de l'Opéran senki se tudta utad célját, és semmiféle posta nem érhet utol, nem úgy, mint rendszeren, amikor a Hotel Quirinalba való megérkezésedkor már levelek és sürgönyök vártak rád, s most végre, annyi év után, ez a párnapos szabadság igazi megenyhülés lesz, mint valamikor régen, amikor még nem terhelt ekkora felelősség, s mikor még nem voltál beérkezett ember,

titok volt az Cécile előtt is pillanatnyilag, mivel nem értesítetted érkezésedről, mert élvezni szeretted volna meglepetését.

De Cécile teljességgel megosztja veled ezt a titkot, s ez a találkozás, amelyre nincs elkészülve, ez lesz az a bizonyos kard, amely elvágja a mindkettőtököt megbénító összes kötelékeket, amelyek oly fájdalmasan tartanak távol egymástól benneteket.

Éjjel a Panthéon téren csikorgó fékek ébresztettek fel, s miután jobb oldaladon meggyújtottad az empire gyertyatartóra szerelt lámpát, figyelmesen szemügyre vetted a szerencsétlen Henriette-et, aki az ágy másik szélén aludt, szürkülő haja szétszóródott a párnán, szája kissé kinyílt, s a lenvászonnak valóságos folyama választotta el tőled.

Az ablakon túl, a fiatalasszony és a pap között, magasfeszültségű vezeték oszlopai sorakoznak az út mellett, ahol egy hatalmas pótkocsis tartályautó halad a vasútvonalhoz közeledve, amely fönt a mezőn hirtelen elkanyarodik egy híd felé, s aztán lefut alája. Az ember, aki szemben ül veled, talán továbbra is látja a teherautót a fülke folyosójának túlsó oldalán, de te már csak a magasfeszültségű vezeték oszlopait látod a mind hullámosabbá váló tájon.

A Termini állomás üvegteteje olyan lesz az éjszakában, mint valami át nem látszó tükör, amikor kezdedben a bőrönddel a peronon ballagsz a karcsú betonívек alatt, a négyszögletes, csiszolt, fekete márványoszlopok között, a még álmos és rendetlen összevisszaságban a kijárat felé tolongó tömegben, az olasz vasúti alkalmazottnak odaadod a lyoni pályaudvaron reggel váltott jegyed egyik felét, amely jelenleg kettéhajtva a tárcádban lapul, személyazonossági igazolványod, a sokgyermekes családapaságot bizonyító igazolványod és más papírok között, kabátod belső zsebében: és a nagy pályaudvari csarnokban, ahol még zárva lesznek a könyvkereskedések és a többi üzlet, a hatalmas üvegfalon túl megpillantod majd a másik árnyékcarnokot, amelyben nem Diocletianus sötét thermái tükröződnek a tér túlsó oldaláról, hanem az utcai lámpák fénye, a villamosok kékes szikrái s néhány gépkocsireflector, amely az utat pásztázza.

Miután megittad feketédet egy bárban, amely ha még nincs nyitva, akkor hamarosan kinyit, lemegy az Albergo Diurno-ba, az alagsorba, ahol megfürdesz, megborotválkozol, fehérneműt váltasz, majd ismét fölmegy, és a ruhatárban hagyod a poggyászatot, s csak akkor kezd majd bátortalanul jelentkezni, pirkadni a hajnal, de már fél hét lesz, vagy talán hét óra is, mire a nap is felkel, és megjelennek szürke és okkersárga világításban a

tér körüli épületek homlokzatai és a romok, te meg a tejeskávédát iszod lassan, üres kézzel és felszabadult lélekkel, a habos caffè-latte-t, kényelmesen elhelyezkedve, s az előtted feltáruló látványt nézve, a napilapokat olvasva, amelyeket abban a pillanatban vettél meg, amikor meghozta őket a kerékpáros kifutó, miközben mindjobban kivilágosodik, gazdagodik a fény, lassanként fel is melegszik, hogy aztán határozottan és nyugodtan elindulj az új napba, s amikor ebben a hajnali világításban elhagyod a pályaudvart, az egész város mély, vörös fényben ég, minden téglá vért izzad, megfesti vele a port, az ég derült és szép lesz, ebben biztos vagy, de mivel még két órát csavaroghatsz addig, amíg el nem érkezik a megfelelő idő, hogy lent, a háza előtt meglepd a mit sem sejtő Cécile-t, aki mint minden reggel, most is sietni fog a követségre; élvezettel merülsz bele ebbe a csodálatos római reggelbe, amely olyan a párizsi ős után, mint az újra megtalált tavasz, gyalog vágsz neki a városnak, és semmi se fog visszatartani, semmi se fog megakadályozni, hogy átkutasd, megvizsgáld a legtitkosabb, legkanyarogósabb, leghosszabb, legkülönösebb utcákat, amelyek úgy elbűvölnek.

De az útvonal, mint rendszeren, először a Piazza Esedra felé visz, kíváncsi vagy, működik-e a szökökút ilyenkor, nedvesek-e még, vagy már megszáradtak azok a buja, kissé komikus, de mégis pompás bronzhölgyek, — azzal a különbséggel, hogy most mint gyalogos áthaladhatsz az árkádok alatt, majd a Via Nazionalen, ahol már nyitni kezdenek az áruházak, és a motorkerékpárok is megindulnak már gyűlöletes féktelenségükkel; de ahelyett, hogy holnap itt megállnál, bemennél, megszállnál, otthagynád a pogygyászodat, te csak gyorsan elhaladsz az alvó Hotel Quirinale előtt, a túlsó oldalon, ha csak kicsinyes és kissé nevetséges óvatosságból nem még végig valamelyik párhuzamos utcán, a portás elől bujkálva, ahelyett, hogy túlzott udvariassággal fogadtasd vele magad, majd folytatod utadat a Victor Emanuele emlékmű felé, üdvözlöd az aluljárót, magad mögött hagyod a már zsúfolt Corsot, elhaladsz a Palazzo Venezia mellett, elhagyod az Il Gesù-t, folytatod utadat Sant Andrea della Valle-ig; de talán nem is, mert még korán lesz, kanyarulataid, kitérőid és megállásaid ellenére, amelyekkel utadat tarkítottad, díszítetted, kísérted, s amelynek szakaszai oly hosszantartóknak és egyhangúaknak tetszetek, amikor taxival tetted meg az utat, vagy visszafelé, amikor gyalog jöttél Cécile-től a szállodáig, holnap túlságosan rövid lesz, minden lassúságod, vonatban töltött éjszakád ellenére; nem, még ennél is többet kell sétálnod, jobban ki kell használnod ezt a megvilágítást, ennek a három napnak az előjátékát, amely a jövő előhírnöke, nem így kell folytatnod az utat, nem kell mindjárt az Il Gesùig menned, ellenkezőleg, meg kellene kerülnöd a Capitoliumot például, vagy inkább fel kellene kapaszkodnod a Piazza de Campidoglioig, és leereszkedni a Tiberisig, majd felkeresni a Largo Argentinát középkori tornyaival, közepén a hatalmas gödörrel, amelyet éhező macskák népesítenek be, négy köztársaságkorabeli templomával, amelyig egy főútvonal vezet (de a nevét már elfelejtetted) és a Garibaldi hídra torkollik, s amelyet akkor szoktál igénybe venni, amikor a Trastevere valamelyik kiskocsmájába, pizzeriájába még vacsorázni, vagy inkább...

Cécile nem jön le kilenc előtt, de te jóval előbb ott állsz majd a Via Monte della Farina és a Via dei Barbieri sarkán, pontosan szemben azzal a magas házzal, ahol lakik, s amelyet páduai szent Antal megfeketedett képe díszít a kapu felett, és két biztosítási társaság rozsdás bádogtáblája; ott fogod lesni a negyedik emeleti zsugáterek nyílását, cigarettázva, s ezért nem szabad elfelejtened cigarettát venni, ha majd legközelebb az étkezőkocsiba mégy.

A folyosó túlsó oldalán egy hombár és egy pocsolyát körülálló fák mögül egy motorkerékpáros bukkan elő, jobbra kanyarodik, majd hirtelen eltakarja egy nagy kék autóbusz, amelynek teteje tele van poggyással, balra fordul a pályáór háza felé, amely előtt elrobog a vonat, majd az autóbusz is, a messzeségben feltűnik templomtornyával és a víztoronnyal egy falu. A fiatal házaspár kinéz az ablakon, összedugják fejüket, s egyútt rázkódnak tovább. Áthaladunk Joignyn, az egész városkát visszatükrözi a Yonne vize.

Visszatérsz menetrendedhez, becsukod, világoskék fedőlapján vizsgálgod az ország délkeleti részének vázlatos térképét, amelyen csak a földközi-tengeri part és az országhatárok vannak vékony vonallal megjelölve, hogy megközelítő pontossággal meghatározhasd a városokat, melyeket vékonyabb vagy vastagabb egyenes fekete vonalak kötnek össze, mint a repedések hálózata, vagy valami ismeretlen témájú díszablak ólomszerkezete, a szemben ülő ember feláll, esőkabátja még mindig állig van begombolva, öve szorosan meghúzva, nem mintha a következő állomáson, Laroche-Migennesnél, amely kötelező megálló minden fontosabb vonat számára, le kellene szállnia, mert esernyőjét és kalapját a polcon hagyja, kék-zöld kockás huzatú bőröndjét pedig a hálóban, hanem csak egyszerűen azért, mert a folyosó végére akar menni, nem tudva, hogy nemsokára a vonat befut az állomásra, és hogy amíg a vonat áll, annak a helyiségnek a használata tilos, igaz, hogy a tilalom ezen a kocsin csak franciául és olaszul van feltüntetve, s ezért a két nyelvet valószínűleg csak igen gyengén beszéli, s azzal a bizonyos megvetéssel, amelyet ő és honfitársai a kontinens népével szemben éreznek, úgyhogy a nyelvismeret hiánya nem is zavarja.

De bizonyára hazájában, Angliában is, ugyanilyen előírások érvényesek, s különben is honnan veszed, hogy sem franciául, sem olaszul nem tud, s hogy nem ugyanolyan ismerős ezen a vonalon, mint te, sőt még talán otthonosabb nálad itt a vonaton, s honnan tudod, hogy angol, hisz legfeljebb csak azt állíthatod, hogy megjelenése, arcszíne, ruhája és poggyásza olyan, mint egy angolé, de mindeddig egy szót sem szolt, s most hiába erőlködik, nem tudja maga mögött becsukni az ajtót.

A vonat megáll, és mindenki egyszerre emeli fel tekintetét és olvassa a feliratot a hirtelen támadt mozdulatlanságban és csendben.

A folyosón annak az embernek a hátát látod, aki az előbb ment ki, éppen lehúzza az ablakot, kidugja fejét, hogy jobban lásson, mintha itt valami látnivaló is volna a fehér zománcablán kívül, melyet rozsdafoltok tarkítanak a póznához erősítő csavarok körül, s piros betűkkel áll rajta az állomás, Laroche-Migennes neve, s aztán csak a szürke égbolt, a fekete talpfák, a fekete talaj, a fénylő sínek, vagonok és régi kis házak, más semmi.

Egy fuvallatnyi friss levegő tör be a fülkébe, és behallatszik a hangszóró rekedt hangja, amint érthetetlen szótagokat ejt ki, de a szavak végét megnyújtja, úgyhogy valami efféle lehet kivenni belőle: „megállás nélkül Dijonig”.

A bal oldalon ülő pap körmével a breviárium bőrfödélén kopog; az pedig, akit professzornak neveztlél el, leveszi szemüvegét, és a kerek üveget egy darabka szarvasbőrrel kezdi dörzsölni; az meg, akit kereskedelmi utazónak nézel, visszatér keresztretjvényéhez, míg a folyosón az angolnak hitt útitárs előhúz esőkabátja zsebéből egy csomag Churchman'st, kiveszi belőle az utolsó cigarettát, az üres dobozt kidobja a sínek közé, lassan felhúzza az ablakot, gyufát gyújt, szívni kezdi a cigarettát, kockás kabátja zsebéből előveszi a Manchester Guardiant, olvasni kezdi, összehajtja, elindul és eltűnik.

Kedved támad követni példáját; felállsz, nyitott bőröndöd födele alá dugod a menetrendet, kabátod zsebében, a sál alatt, kotorászol, kihúzd az indulás előtt, a lyoni pályaudvaron vásárolt regényt, leteszed a helyedre, előveszed az érintetlen cigarettacsomagodat, s leszakítod egyik csücskét.

Az ajtó két oldalán ülő két ember kinyújtotta lábát, elzárják a kijáratot, bocsánatot kérsz a zavarásért és kimész.

Sésics Vera fordítása

Keresések

Domonkos István

Legjobb: tavasszal szeretni, hogy
ősszel célba érhesz.

Sören Kierkegaard

*Gyermekkorom halálmacskája
mily fekete
az éj
egere
iszony-futása
az életé
a halál a hajsza
ki alulmarad
átfut tetemén az egér
Öregapámén
a Lét könnyei csorogtak
lombjai az éjnek
könnyesen susogtak
A búzós hajnalok
meglobbantak
a gyertyatartók peremén
viasz csorgott
a szemekből
a lelkekből vigasz
formálódott
az ajkakra
sovány pohár dőlt
megálmodott könnyek elé
öreganyám lusta imát mormolt, egészen halk szitkokat, melyeket
nagy úri temetéseken nem hall az ember, s a szobában talán csak
a kélt testű csend szaga volt azokéhoz hasonló, meg mi, gyerekek,
akik kerek tavakat sírtunk a lábunk elé, habtükrükön halál-*

tündérek táncot lejtettek, s mélyek voltak a cselédsor lányainak, kiket sebtében földeltek a gyöngyörű temetőben, ahol játszottunk, ahol a virágokat nevükön szólítottuk, ahol olvasni tanultunk, s számolni a rügyező fejfák csekélyszámú évein, ahol mindnyájan mindig együtt voltunk. S most együtt vannak az öregek, s mi félünk, s mi éhesek vagyunk, kerek szemünkből pálinka csorog,

örök álmokra álmosak vagyunk
örök játékokra játékosak
örök imákra hiszékenyek
tiszavirág bánatdalára
tiszavirág bánatdalára
ó közömbösek!

Most már tudom, miért volt oly hosszú az ima, az éjszaka miért kapott görcsösen a másikba, miért sikoltoztam végig a porvirágok utcáját, miért mesélte érthetetlen meséit a klottyogó üveg, a csillogok miért ültek a fákra macskáknak, a hold miért ijesztett léptei csörgésével, miért voltak a porban a sántikavonalak összekuszálva, miért rémisztgetett maga az isten, később már miért nem üvöltöztem — most már tudom.

Húgom
az örök éhes
alszik az édes
gyerekkacajos temetőben
a nap ragyog
s fejfáján diót töröget
a szomszédék kövér gyereke
víg szél dalol
a gyerekeknek odaszólok:
csitt! csitt! Palkó
most ne kopogj
alszik a Szívem
sovány lábacskaí
hadd pihenjenek.

— Azóta az anyám mosolyogva sétál, mohos háztetők csillaggyerekei szemében, emlékezem, szívem temetőjében sétálok, újra-újra átélem a temetést, öregapám temetését, amikor szepegve fogtuk egymást a sarokban, s a meséket, a gyöngyörű verseket, a sétaikat sirattuk.

Szemünkből pálinka csorog, kacagunk. A tavak fölött csilingelő muzsika, az óceánok ködöt csöpögnek, a gyertyák füstje Istenek és Angyalok alakjaival játszik, s mi még nem érezzük — ó, boldogság! — a Lakodalmak és a Halotti Torok közötti árnyalatokat!

Dehogy láttuk a futós egeret, de a kandúr: ugrott! húgom tapsikolt, és az egér keresztülzaladt öregapó fölraivatalozott tetején. Kacagott, kacagott kishúgom, vörös volt, a pofontól elhallgatott, s ha akkor meg nem csókolom sovány arcát, kezeim közül ragadja el a halál. Csak körülfonta a nyakam.

Az egerek nyüzsgöni kezdtek, előbb a ravatal éjeleplét rágszállták, aztán a mesék utolsó fonálát is átharapva a versek hangulatfátylát lyuggatták, felsikoltottam, elvitték nagyapát, húgom lázba esett, az egerek belerágták magukat meséibe, óvodás dalai ritmusát cincogásukkal megbolygatták, s macskánk, a Mocskos, nagyszárnyú isten lett; a kertbe rohantunk hallani roppant arányú dalát, a ribizkebokor ékszereit lelopni, millió kardjával felénk döfött szegénységünk össze, és megcibálta szomj-szelünk a délibábarackfák terhes koronáit; zöld szilvafák tövében összehordtuk a mennyországokat, a mesék görögdinnyéit erőszakoltuk lyukas szemeink parányi bicsakjaival, húgom egy igen távoli s ismeretlen nép versét szavalta a buja fák viráglánykainak,

hullottak
hullottak
daloltak
illatoztaik

a porban, mi közjük fúrtuk magtestünket, zajos Tavaszokat álmódva

várva
a halállal
gondolva

aki nem volt más mint a
nagyapánk
aki nem volt más mint egy
Piroska-mese
aki nem volt más mint a

Daloló kandúr, a Mocskos, a marcangoló vörös Ősz, akihez verset írtam a porba hígom parányi csontujjaival; s megcsodáltuk az ábrákat, a titokzatosakat, agyam poros tájai őrzik még a régi dalokat, suttogásaimat az őszről, hígom virágdalát kibontom néha az idő szíromleveinek öleléséből.

Suttogó

Ó, Ősz: virágok, imás öregasszonyok, nyaras szerelmek, tavaszi csókok, fehér téli álmok vörös kataklizmája, álmodó Lehelek, hulló levelek anyagokogása, Attilák, Mátyások földgyökérbe botlása, riaszd messze tájaidról a szarvasaid szépségére odaéhezett csontos elmülés sarki farkasait, tisztulni sürgetlek, beteget küldök fogalom-fürdőbe, áldozó leánykák közé tisztaságot rabolni, szűzcsók italoktól estéknént távoli tájak hideg ékszereiben gyönyörködni, borpincék, sarjlevelek húsébe pihenni küldelek, egyedül maradok s rád borulok, ha a nyár végállomásán meglep a jöttöd.

Nem értettük a hulló levelek zokogását
a kukoricacsövek pirulását
macskánk a Mocskos nagy dalát
halál-zenét susogtak az almafák
az Ősz volt az apánk az ismeretlen
váratlan ajándékaival néha meglepett
mosolya volt a Tavasz

ritka
játéksoda

Ó, Tavasz: apró tengereket nyugodt halakkal, égboltokat hulló csillagokkal, bokrokat, smaragdzöld fákat, csókokat te adhatsz az álomból riadt gondolatnak, a testnek, római aranyserlegben, odanyújtod csodás vallási szertartások vonagló örültjeinek esszenciális bájtalatát s főpapjaik a szüzesség iránti emberfeletti mohóságát, Buddhát imádó sovány hinduk tömjénes áhítatát, apró pigmeusok idegizgalmát, ha felkacag — Hígom: a Kedves! — csilingelő virágcsengőivel.

Hason feküdtünk a porban
az évszakok karjaiban
virágoztunk a madaraknak
s fülembé dalolta dalát
a kékszemű Bogár:

Bokor kotlón
ribizkecsibék
szőnyegpázsiton
katicabogár dal
azúr égbolton
halhajnal
úszik
vérbeborult Nap
kapaszzkodik

Az éj macskái dorombolnak életemen. Homályos kriptám az élet: a szobám. Sötét zugaiiban az emlékezés lángjai lobognak, a mennyezetről fakó szerelmem fénye világít. Ifjúságomban élek; túlhaladott vagyok hajam ősz fürtjeivel, tegnapelőtt tettem, tegnap emlékeztem, holnap szeretek talán...

Ez az öregség homálya
nedves falaimon kaszások
könnye csillog
égi aratók dalára lépked
a menet

Az Élettel egyidőben születtem, ajtóim sírokra nyílnak, a kenyér szimbóluma csak bennem él, a nemek és idők érintőin élek, a természet ajándékait elszórtam a tejutakon, séta közben, koldus üstökösök fényörömeire számítva...

Gyakran úgy érzem, szerelmem-
ből fakad minden erényem.

André Gide

Íme a feltámadt Feltámadás
évhosszú haja kibontva
íme a sikoltó Halál
vérpára az óceánok fölött
csillaghimlők hullása-ragyogása
íme a felgyúlt Mosoly
lihegő asztagok vérrel leöntve
ő, íme az üres hamvvedrek
íme a csókok szele az öleléseké
pálmafák hajladozása
majmok játéka
íme az új Érések hava
lombos idegrendszerek virágbaborulása
csontok zajlása röntgenfényben
sípoló szívek nádmuzsikája
a tüdőök eső utáni gombásodása
íme a hajnali Szülések délibábja
harsanó napok tánca az éjforrások fölött
a vérgubacsok csodája
íme a Titkok a kalászkok násza
magömlések évada
bogarak birodalmi
a Vér országútjai
felvirágozva
hősi énekekkel díszítve
íme a bujatestű regék kacagása
a Csodaszarvas vad ágaskodása
a felhők megtermékenyülése
a lila agancs-ujjnyomok habtestükön
aranybárányok bégetése az ég térfokain
csillagerdőben őzek kibontott szerelmi dala
a szajhanyugtalanságú fények
perverz játéka a habokkal

a világmindenség lotyóinak kitárt ágyéka az óceán
 vértettek a halak polip-idegrendszer remeg
 Afrika vérköreiben vízesések robaja
 ó, a remegő Kontinensek
 fölakadt szemek a Tavak
 a földrengések karcsú lánykákat szülnek
 a Meteorok lecsapódása megtermékenyülésük
 íme a dalok a szimfóniák
 az erdei vadak kórusa
 íme az új regények a légből vésve
 kicsiny történetek játéka a porban
 a fák varázsfuvolák
 a medvék bőrdudák
 a barlangok bűgő orgonák
 a farkasok sikoltó trombiták
 az alkonyok hangja fuvola
 az éj hörgő gordonka
 az élet örült dobosa
 dobol dobol dobol
 angyalok szerelmi kacaja
 hegedűk népes hada
 Erősz ébredése hárfa akkordja
 s a betűk a betűk a betűk
 virágok virágok virágok
 íme a virágos rét a szerelem szimbóluma
 íme a Feltámadás íme a Szerelem
 íme a Szerelem!

*

Kármin-karod nyúlt ki reggel a szívemből
 megsimogatni a fejem,
 tested kifeslett tavasz-vérköreimben,
 tejútjaimon jöttödöt virágpör jelezte
 s agyam, a szertelen, ráhajigálta a fákra
 legszebb virágverseimet.
 Vélttem, hogy kérsz; trópusi nap alatt
 megálmodtam az éjt s miní Virágos rétet,
 illatozón, szemeid vad isteneinek feláldoztam.
 Temetésünk lobogói önzetlenségre tanítottak:
 nagy szimfóniánkat, melyet
 folyóink zöldfüves hajlatában
 apró molekula-hangjegyekkel,
 szemeid könnyeivel,
 testem vonalrendszerre oly sokáig írtál,
 nagy szimfóniámat ráénekeltem az égre,
 ahogy a hajnal kényeztetett kutyái teszik:
 a borzas bokrok verebeikkel,
 összegyűjtöttem egy sereg öklömnyi gyereket,
 s gyakorlatképpen, kis névtelenem,
 a jövőnk miatt,
 minden ritmikát mellőzve,
 s minden melódiát,
 kacagva megvalósítottuk a zenei relativitást.

Azon az éjen sok ember a tűzijátékot élvezte, boldogan ver-
 tem a nők remegő testrészeire, újabb hangokat remélve. Egy kő-
 borlásom alkalmával szerelmes szavakat szórtam a porba, rá gon-
 doltam, de a folyók pillanat szerelmű kavicsait, melyekről egyszer
 elismerőleg szóltál, féltékenyen összeszedtem, zsák-csörgőt készí-
 tettem Gullivernek, ki szerelmünk őre, szabad-kószálás-isten.

Önmagamot imádtam egy bokor árnyékában mezítlábasan,
 éhesen, egy vásári nénikénck álomban elmeséltem meséinket,
 de a folyóról, mely egy ősi várkastély alá oly hanyagul kanyarí-
 totta neved, még nem szóltam senkinek, s a sötét utcáról sem, ahol
 a házak szerelmesen fölé hajolnak az úttestnek, mely kigyózik,

csakhogy ijessen: Stüx vagyok — mondja, de maga sem hisz a pokolban, kéjek elé kanyarog porhabosan. S a másokról, ahol a kiskapuk királyi nyoszolyák, az ablakok udvari pletykákra nyílnak, legújabb szalonviccet mesélnek a kamaszos inasfények, a cukrászdákról s kocsmákról, melyekben szerelmet terveztem el, sokkal nagyobbat és átfogóbbat a miénknél, a templomról, melynek ajtajában eszembe jutott az elmúlásról a fű közé ejtett egynéhány bogárszavad — most is nevetni kényszerítenek —, s a megbotránkozott varjúanyókák! Ó, diók hulltak a kövezetre, száraz, aszott belü diók, hangjuk durva hangzatokba olvadt a tavaszhintódat vontató szimbólumparipák szerencsepatkó kopogásaival.

Ó, a hajnalok ölen elnyújtóztam, felhőálmaimat tájaid felé hajszoltam, tudtam, hogy úgyis kivirágzol, a kertek már vártak illatapsukkal, s a füvek szégyenlősen megremegtek.

— A bogár, melyet közösen fogtunk, melynek hátára oly forrón csókoltam a neved, hogy elszaporította fáját miattam!

*

Sóhajaim felkapják szavaid néha
már régen így van
angyal-forgósél-pillanat áll
torokhangon egy torony elsírja magát
üveghegy kéklík
lépteim évek
térdkalácsaim üvegesen felcsengenek
mögöttem hiányzó csonjaim szivárványpora lebeg
apró fájdalmak körültem
anyjukba kapaszkodnak szívemben fészkel
ó mesék útjai
sötét erdők melyeknek tisztásain
napsugár dalol elterülve a fűvön
ó roppant Operenciák
ködös túlsópartjaitok már megigéztek
hajókat dédelgető partok árulása
a süllyedő Élet
hajókat riasztó partok húsége
bíboros Születés
sirálylelkű barátok fjordjai
egy északi monda a halálfjordról
egymás mellé írva
Ázsia hatalmas homoksivatagai
Anyám hatalmas szeretete
egymás mellé írva
aztán a gyökerek mélyen a Föld testében
s a fák hosszú élete s egynémely
merészebb állaté
az ember gyávasága néha
a kétségbeesések
a háborúk
a halál
a szerelem hiánya miatt
a Szivárványhegyek
Áradatok kezdetei
Szerelmek kezdete
Feltámadások kezdete
Szivárványhegyek
haláltorokkal
bódító kráterekkel
a táj utolsó gyönyörcsillanása
az élet zuhanása és apró Győzelmei!
Sétálok az éjben
előttem
meztelen hajnal kedves teste ring
borzonganak a fények.

Letegezem, hiszen hozzám közel álló

Fehér Kálmán

*Míg nyugodtan alszol,
puskát lefelé lógat
vállaidról a jövő.
(Csökönys álmokban
bérelt gyilkosoktól ébredünk.)*

*Könyörög balfeled. A nyomástól
szíved reszket. Valahol
két csönd mellé lépett a talány,
s visszhangot ad minden puffanás.*

*Reggelre megfejtve eljut-e hozzád a hír?
A sohasem született kisfiadra vársz.
Néha satuban a szád,
és befelé kiabálsz.
(Rád van szüksége az embernek,
hogyan fölülmúlja önmagát.)*

*Sokszor elnézed: atomrövidséggel bír a halál.
Gyutacsra vár a gyomrod,
s halálos órségen áll a hányás.
Félsz egy ó világtól!
(Péppé rággjuk a kenyeret, és hisszük:
itt a felismerés! Később minden erény
már távlattani törvénnyé igazodik bennünk.)*

*A Hold tengerbe veri a fejét.
Dagadozik. Egy csöpp folyóvízért
rákjait kiveti. Szemükbe néz,
és tudja, érzi:
egy sem lehet többé az övé.*

*Zümmög a méh. Idegen bogár a mézére tört.
Megöli fullánkjával. Gyilkosságért
és öngyilkosságért kinek
ki a felelős?*

*Emberre csak ember törhet gonoszul.
És védelemre egyszer mindenki rászorul.*

*Két csönd mellé lépett a rend,
hallatszik a puffanás.
Zajra ébredünk!*

Munka után

Fehér Kálmán

*Munka után hazamennek, ugye, vacsorázni?
Asszonyfőltre, gyerekcsöndre. Kiterítik
eres testük terítőnek
ágyuk fölé lepedőnek*

*(Damaszt terítő munkások:
életük dolgos,
dolguk a szép, a finom.)*

*Evés után ledőlnek, ugye, egy kicsit szundikálni?
Szobaföldre, gyerekcsöndbe.
Dolgos testük jó alapnak leterítik
házuk alá. Fáradt testük
házuk körül eldugdossák.*

*(Falverő munkások:
életük dolgos,
dolguk az erős, sokszobás lakás.)*

*Alszanak is egy kicsit, ugye?
Álmuk is valóság.*

Gyapotszedő lányok dala

F e h é r K á l m á n

Széttépvé:

*életünk célunk
érik a dombon
habzó gyapot
fakadó combunk*

Jövőig:

*tépvé kivárjuk
fekete sorsunk
gyenge szép mellünk
férfinak adjuk*

Hangosan:

*fosztjuk a másét
lelkünk kifosztjuk
zsákunkba tömjük
dalunk kiöntjük*

Mindennap:

*lággyá elfáradt
szentek imára
szeretőnk testiünk
pattanva várja*

Estére:

*fürge kis ujjunk
gyapottal fonjuk
szeretőnk testét
körül átfogjuk*

Intérieur

Tolnai Ottó

B. Miljuš festőművésznek

*mint valami hamiskártyás, korallpiros mandzsettagommal,
hosszú fehér ujjakkal tökéletesen összekeverem a*

Piroska és a farkas

*kirakókockáit
a farkas szemfogait úgy lehet majd a lila patlidzsnok közé teszem
kovácsoltvas asztalkámra
egy marék búgó kis kagylót is halásztam
héjaikat valami gyémántfogú szű hieroglifákkal firkálta össze
közéjük heverek a hús parketton és zseblámpám nagyítójával
böngészem különös szövegeiket
az ékezetek megkövesedett lepketojások
zsebkendőmmel fehérre törölgetem sejtelmes folyosóikat
amatőrbuzgalommal egyenként fülemre kapcsolom a tenger egy
marék gyöngyházfülét
de a sielő sirályok mindig belekotyognak*

arcod

*narancshéj edénykéjében
tengerzöld delfinek
játsszanak
japán legyező puha szempilláid
tapsolnak nekik*

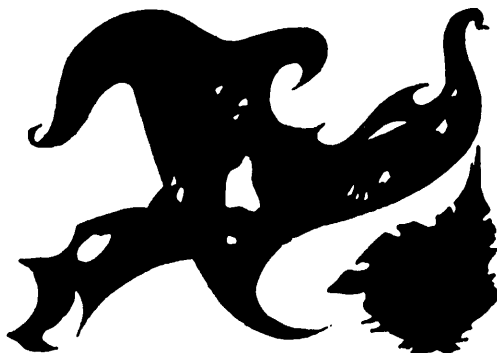
*kockáimból egzotikus kertet építek
különös frizurájú fákkal
kertet ami fölött kórusban kuruttyolnak a pislogó csillagok*

mézkók
csöppen
a
csillagokból
szemed
kis hullámkörei
hozzámtapadnak

Soutine döglött tehenet akasztott műtermébe
de gyorsan rendet kell teremtenem
az ajtó mögé hordom a kockákat
kagylóimat meg az ávizslikőrös üveg zöld árnyéka alá rejtem
középre
fekete kötésű kis bibliámat meg az akváriumot
van egy rongybabám
az üres tubusok között
félkezű mint a hét tengert bebarangolt kalóz
egy régi lámpát is jó lenne szerezni
kaktusz vagy pipagyűjteményt
sok-sok szomorúfűzfaerdőt kell összebarangolnom
hogy zöld kalitkámba egy sárga madarat csaljak
morzsát szórok aranyhalamnak
a törpe kenyérbél-jónásokat gombostűgyűjtő mágnesommal
irányítom egyenként az aranytorkú cethal felé

egy marék homokot
csapott
vásznak arcába a
szél

nem merek fölnézni
pedig modellem már biztosan fehér testére
öntötte fekete haját

A fehér ördög

Németh István

Jovákinék olyan szegények voltak, hogy minden boldogságukat egyetlen, örökké habfehér fiatal bakkecskéjükben lelték. Homály fedí, hogy került hozzájuk ez a hetyke és büszke, nyelvöltögető fehér ördög. Talán maguk Jovákinék se tudnák ezt megmondani. Mintha örökké ott lett volna sarkukban, és mintha mindig ilyen fiatal és csúfondáros lett volna. Jovákinék árnyéka volt. A kecske mindenhova elkísérte két külön gazdáját, állítólag velük egy ágyban is hált, a lábuknál.

Elejével csak csöndesen szemlélték a szomszédok ezt a nem mindennapi bakkecskés családot. Bölcsen mosolyogtak rajtuk, a szigorú ítéletük ügyefogyottaknak tartották Jovákinékat.

Később aztán az egész utcát nyugtalanságba hozta a bakkecske. Kerültek-fordultak, szóbahozták a fehér ördögöt. Nem fért a fejükbe, miért tartja ez az ágrólszakadt, levegőből élő Jovákin házaspár ezt a haszontalan, minden lében kanál bakkecskét. Mert ha nőstény volna és tejet adna, akkor még megértenék! Ha valami hasznuk volna belőle gazdájuknak! De annyi hasznát se látják, mint mások a kutyának. Miért tartják akkor?

Jovákinék legtöbbször még pirkadatkor elmentek hazulról, s csak alkonyat után tértek meg. A fehér ördög dicső ki-meg bevonulásai voltak ezek. Három házzal mindig gazdái előtt kocogott, s ahol nyitott ablakot pillantott meg, felkapaszkodott, és megkóstolta a cserepes muskátlikat meg jácintokat. Ha szerét tehette, lecsípett az ablakból egy szál nyíló tulipánt, s futott vele gazdasszonya felé. Ha nem volt a nyitott ablakban virág, mélabús hangon bemekegett a tiszta szobába, egyszer egy álmából fölriadt kislányt majdnem kórságossá tett...

Fehér ördög a nap nagy részét henyélessel töltötte. Ha nem volt kedvére való móka, inkább behúzódott valami árnyas bokor alá és aludt

és álmodott. Álmaiban sohasem látott embert, csak lusta és piszkos nősténykecskéket, komor bakkecskéket és örökké ravaszkodó, árkotugró kisgidákat. És mindig azt álmodta, hogy tör borsot a vén, örökké epéskedő kecskének orra alá a viháncoló kisgidák szórákoztatására. Mindig ezt álmodta, és sohasem unta meg ezt az álmot.

És mikor felébredt, nem győzött csodálkozni azon, hogy ébren sohasem találkozik sem kicsi, sem nagy kecskével, csak tehenekkel, lovakkal, tyúkokkal, kacsákkal, kutyákkal, és emberekkel. Hol lehetnek az ő testvérei, akik mindig csak álmait népesítik be? Hol vannak a játékos szemű kisgidák, akikért a templom gombját is lehozná? De nem sokáig töprengett ezen, mert megpillantotta Jovákinét és Jovákinnét, akikkel éppúgy el tudott játszadozni, mint az álombeli kisgidákkal, s tudta, hogy megvannak még az irigy és örökké áskálódó szomszédok is, akiknek felsikált kiskapujukba bogyókat kell termelnie.

El is indult hát legelészni, mert éppen megéhezett.

A szomszédok, akik csak a hasznos munkát és csak a hasznos állatokat tudták becsülni, lázasan szervezkedtek Jovákinék ellen. Kupaktanácsaikon megtárgyalták, miként úzhatnék el utcájukból ezt a semmirekellő, a kecske képében ördöggel cimborázó fiatal házaspárt, a kecskével együtt. Mert most már sejtik, miért tartják azok azt a haszontalan bakkecskét.

— Elég lesz annyi, ha agyoncsapjuk a bakkecskédet — mondta egy megfontolt hang.

— Jaj, és ha az valóban ördög?! — riadozott egy másik hang.

— Ugyan, nincsenek ma már ördögök.

— Sose lehet azt tudni. Én nem volnék abban olyan biztos.

Valaki kuncogott:

— Ördög? Fene! Jovákiné szeretője! Hisz avval hál, avval a ronda kecskével, mert nem elég neki az ura. Mi másért tartanak?...

Valóban, hogy is volnának ma már ördögök, de amit az a kuncogó hang mondott, igaz is lehet. S ha nem is volna igaz, úgy kell festeni, hogy igaznak lássék. Hírbe kell hozni Jovákinnét! Jovákiné férje mellett még egy bakkecskét is tart! S ha ez a hír szárnyra kel, nem az utcából, de még a faluból is tisztulni fog örökre ez a két magának való utca pária.

És a hír szárnyra is kelt, mégpedig oly módon, hogy egy pénteki nap, amikor legtöbb ember ögyeleg az utcán, mivel hetipiác van, Jovákinék házára nagy plakátot szögeztek ki, melyen arcpirító rajz volt, megfelelő magyarázó szöveggel. A falu minden kíváncsi lotyója, még három béna is elzarándokolt aznap Jovákinék háza elé, hogy szemükkel lássák azt a rajzot.

A plakát még akkor is ott szégyentelenkedett a ház falán, amikor késő este Jovákinék hazajöttek. A férfi letépte a falról, hogy bent a lámpa világánál szemügyre vehessék. De akkor váratlan dolog történt. A kecske kikapta az ember kezéből a plakátot, és pillanatok alatt elnyelte.

Erre az ember, szokása ellenére, úgy fölfortyant, hogy a keze ügyében lévő gereblyével egyetlen sújtással agyoncsapta a bakkecskét.

Jovákiné nem is érkezett átgondolni, mi történt, csak a földön elnyúlt világító fehér gomolyagot látta, ráborult, s mindjárt tudta, hogy ez a rakoncátlan kedves állat többé sohasem áll talpra.

— Mit tettél? — nézett fel férjére, aki már eldobta a gyilkos szerzőt, és hirtelen lobbant haragját is eloltotta.

— Már megbántam... — mondta tompán a férfi, és ő is lekuporodott a mozdulatlan fehér gomolyag mellé.

— Mit tettél? — kérdezte még egyszer az asszony; szájából forró levegő csapódott a férfi arcába.

— A ház falán egy plakát volt... — kezdte a férfi. — Leszakítottam, hogy bent a lámpánál elolvassam, és...

— És?

— És nincs tovább, mert a kecske kikapta a kezemből és megette. Az asszony hirtelen, mintha megcsiklandozták volna, felkacagott:

— Megette a plakátot?

— Meg. Tudod, mennyire szerette a papirost...

— Ezért ütötted agyon? — Az asszony hangja ismét szomorú volt.

— Már megbántam...

Másnap Jovákinék háza falán egy nagy cédula volt látható, ezzel a szöveggel:

Itt friss kecskehús kapható.

Dél felé valaki széles gyászkeretet húzott a cédula köré, sok bámulója akadt a kacagtató hirdetésnek, de húsért senki se ment be. Így aztán Jovákinék este elásták a húst, a kecske bőrét pedig kifordították, kitöltték szalmával, és felakasztották az eresz alá száradni. Azóta is ott himbálja a szél, mint valami furcsa, otfelejtett mementót.

Temetés

Hornyik György

Most, hogy itt vagyok melletted, az ágyaddal szemben, az asztalnál, és előttem a könyv — nem tudok olvasni. Nem tudom, miért, pedig a könyv érdekelt. A hosszú hónapok alatt, míg a kórsággal vívódtál, tested egyre fogyott, lábad és hasad alja pedig egyre duzzadt, beletörődtem a gondolatba, hogy meg fogsz halni. Kissé furcsa volt ugyan először, de azután meggondoltam: sárgaságod van, hetvenhárom éves vagy, egész életedben — 12 éves korod óta — nehéz testi munkát végeztél, itt már nem lehet segíteni.

Pedig, nagyapa, hidd el, segíteni akartunk, de nem lehetett. Akkor, emlékezel, mikor már fel sem tudtál ülni, és én a hátadat támasztottam, hogy vizet ihass — karomon éreztem minden bordádat és hátgerinccsigolyádat külön-külön — akkor már tudtam: itt a vég. És most bevallom neked, mikor azt súgtad fülembre: vigyázz anyádra, én akkor kimentem az udvar hátsó végére, leültem egy tuskóra, rágyújtottam, és valami öszszeszorította a torkomat. Nem, nem volt az pillanatnyi elérzékenyülés, az egy kínosan kemény tudat megnyilatkozása volt abban a pillanatban: Te meg fogsz halni. Akkor, ott a tuskón, a szürkületben, a száradó deszkák között, a patkányok surrogásától neszező, kissé lomszagú fészerben, akkor éreztem meg először és igazán: Nagyapa, én elveszítelek. Te oly sokat, oly kimondhatatlanul sokat jelentesz nekem. Nem azért, mert arany pecsétgyűrűt adtál kísérettségire, sem azért, mert kabátot, zoknit, inget vettél, zsebpénzt adtál. Nem. Azért, mert mikor munka közben föl-fölmentél a lakásba és megittál egy pálinkát — a kemény munka mellett ez vitt a sírba, tudom, részeg sohasem voltál, de mindennap megittad a magadét — engem is megkérdeztél: fiam, akarsz egy snapszot? És mindig adtál, de csak keveset, amennyi egy tizenkét éves gyereknek jár. Azért, mert mikor a pincében a bort fejtettük, megengedted, hogy én is kezembe

vegyem a lopót, s mikor először nem tudtam teleszívni, te komolyan megmagyaráztad és megmutattad, hogyan kell. Azért, mert mikor fölvettem új ruhámat, és egy százast nyomtál a zsebembe, kissé gúnyosan utánam szóltál: Mész a bolháidat kirázni — én éreztem és tudtam, te ezt szeretetből mondod. És azért is — emlékszel —, mikor abbahagytad egy kocsi padlózását és fölmentél ebédelni, én fogtam a fúrót, kalapácsot és szögeket, és fél óra alatt befejeztem; te kijöttél, megnézted a munkát, dörmögöttél valamit, hogy ez nem való nekem, én tanulok, de azért láttam a szemedből, a huncut, nagy komoly szemedből, hogy büszke vagy rám, az unokádra. És még azért is, emlékszem, nagyon régen volt, öt-hat évvel ezelőtt, verőfényes tavaszi napsugártól kacagó délelőttökön, mikor még a nagymama is élt — ő szigorúbb volt, mint te — kiültél a lépcsőre a műhely elé, kezeden egy darab szalonnával és kenyérral — egy falatot én, egyet te, egyet én, egyet te —, nagymama sokszor rádszólt, ne etess annyira, nem tudok majd ebédelni, s te akkor dugva tömködted a számba a katonákat. Még most is érzem orromban nikotintól sárga, szappanszagú ujjaid illatát, a dohány és szappan illatának, különös, jó szagát, mert te mindig kezet mostál evés előtt, sapkád örökké fűrészporos volt, de kezed, eres, izmos, bütykös kezed tiszta volt, mint a porcelántányér.

Két légy szálldogált a szobában, az egyik a halott lepedővel letakart arcára telepedett. Felállt, odament az ágyhoz, elhajtotta a legyet, majd visszaült a nyitott könyv elé.

Emlékszem, egyszer meg akartál verni, megfogtad a karomat, és éreztem, olyan dühös voltál, össze tudtál volna morzsolni, de akkor eleresztetted a karomat és otthagytál. Este magad hoztad föl a bort a pincéből, s tudtam, nagyon megharagudtál. De azután megbékültél. Elküldtél inkasszálni, s én olyan boldog voltam, hogy ilyen komoly dolgot — sok pénzt — bízol rám, a tizenhárom éves gyerekre.

Később mind ritkábban jártál le a pincébe. Teljesen rámbíztad a hordók mosását, a borfejtést, a palackozást, és egészen fel voltál háborodva, ha a bor az üvegben néha zavaros volt. És — furcsa — én örültem a szemrehányásodnak. Örültem, mert éreztem, te engem felnőttek tekintesz, s ez jólesett.

Hát igen. A fiad. Az én nagybátyám. Most is ott van anyánál és pálinkázik. Még most sem hagyja abba, pedig délután temetnek téged. Délután négykor. Jó, megértem, egész éjjel fenn volt, virrasztott, de akkor legalább feküdjön le, s ne pálinkázzon csak folyton.

Jó volna egy cigarettá.

Kikutatta zsebeit, de nem akadt cigarettára. Kihúzta a fiókot, ott is csak egy üres doboz volt, alján dohányporral.

Felállt, odament a szekrényhez, felnyúlt a díszes, homlokzati fafaragvány mögé, ujjai beleütözköztek a hideg kulcskarikába.

Kinyitotta a szekrényt.

Hat doboz cigarettá feküdt az alsó polcon. Az öregnek szokása volt, néha fél szekrényre való cigarettát is otthon tartani, s ő már régóta rendszeresen dézsmálta a készletet. Szülei megtiltották a dohányzást, de az öreg tudta, hogy ő titokban azért cigarettázik, azt is tudta, hogy tőle szerzi be a szívnivalót, és hallgatólagosan beleegyezett. Sőt ő maga is néha kint hagyott az asztalon egy megkezdett százas dobozzal, legyen az unokájának miből beszereznie a napi adagot.

Benyúlt a szekrénybe, és kivett egy dobozt. Rágyújtott, zsebrevágta, és be akarta csukni a szekrényajtót, azután gondolt egyet, s kivett még

két dobozt, rövid gondolkodás után pedig még egyet. Keze megint mozgott, hogy becsukja a szekrényajtót, mikor pillantása ráesett egy kopott bőrtárcára.

Kivette és belenézett.

Az egyik rekeszben foszlányszerű arcképes igazolvány pihent, a másikban adóbizonylat. A többi üres volt. Már vissza akarta tenni a polcra, amikor meghallotta, hogy ujjai alatt ropog valami. Titkos rekesz volt a pénztárcában. Kinyitotta. Négy darab vadonatúj ötszázás és egy összehajtott levél került a szeme elé. Zsebrevágta a pénztárcát, mert úgy vélte, lépteket hall. Gyorsan bezárta a szekrényt, feltette a kulcsokat a fafaragvány mögé, és leült a székre, a könyv elé.

Hallgatózott.

Senki.

Csak képzelődött.

Elővette a pénztárcát, kivette a levelet:

„Kedves Mariska!

Kérem, ne jöjjön el többé hozzám, mert a lányom már gyanít valamit. Jobb lesz, ha nem csinál skandált a dologból. Ami volt, az volt, hagyjuk a halottakat nyugodni.

Üdvözli:

K. Gyula”

Hagyjuk a holtakat nyugodni — milyen furcsa, ezt a nagyapa írta, igen, két évvel ezelőtt, és sohasem jutott el ahhoz, akinek szánta, s én most olvasom, mikor már ő is halott. De kinek írhatta? És mit keres itt ez a négy vadonatúj ötszázás a levél mellett? Mariska... Mariska... Ki Ki lehet az a Mariska?... Mariska... Mariska...

Igen, most már emlékszem: Pont három éve, igen, igen, ez az őszhajú, szigorú arcú, idősebb asszony, aki mindig feketében járt, és nagy fekete táskát cipelt magával. Igen, ez a fekete táskás, fekete ruhás, ősz, szigorú arcú asszony egy időben sűrűn járt a házhoz. Olyankor anya rendszerint nem volt otthon, nagyapa mindig bort hozatott fel a pincéből, és megparancsolta, be ne tegyem a lábam a szobába, míg nem hív. Furcsa volt az az idős asszony, egyszer, mikor nagyapát kereste és nem volt itthon, olyan szigorú hangon hagyott neki szóbeli üzenetet — aznap nagyapa vette a sétabotját, s egyedül elment, vele akartam menni, de azt mondta, most nem lehet —, hogy megijedtem, szinte féltem tőle.

Ugyan mit akart az az asszony nagyapától? És ő miért zavart ki a szobából, mikor ott volt nála?

Anyu, úgy látszik, nem bírta azt az asszonyt, mert többször veszekedtek nagyapával emiatt, németül, hogy meg ne értem, és azután az asszony egyszer csak elmaradt, nem jött többé.

Nagyapa sohasem említette.

Na de most mit csináljak a levéllel? Mutassam meg anyunak?

Nem.

Csak hiába felizgatná magát. Úgyis minden csekélység miatt felizgul. Eltüzelem, és nem szólok róla soha senkinek sem.

Ami titok, az titok.

És a pénz?

Erről sem tud senki semmit, csak nagyapa, de neki már mindegy.

Mit csináljak?

Adjam oda anyunak?

Akkor megkérdezné, hol találtam, meg hogy merek kutatni a szekrényben.

Nagybátyámnak?

Hogy megigya?

Nem!

Legokosabb lesz, ha most, míg nincs itt senki, a levéllel együtt beteszem nagyapa kabátjának belsőzsebébe. Vigye magával a sírba.

Hm, egy kicsit kellemetlen lesz halotthoz nyúlni.

Tudom, nem bánt, de mégis.

Visszatette a levelet és a pénzt a belső rekeszbe, összecuska a pénztárcát, majd egy pillanatig lélegzetvi szafojtva hallgatott. Nem jön senki.

Odalépett az ágyhoz, fellebbentette a lepedőt és ránézett a halottra.

Beesett, tojássárga színű arca szobormozdulatlanul nyugodott a párnán, szeme csukott volt, keze összekulcsolt. Ráncos ajka körül enyhe mosolyfélét vélt felfedezni.

Anyu azt mondta, nagyapának olyan fájdalmai voltak, hogy az utolsó két hónapban állandóan morfiuminjekciókat adtak neki az orvosok, és úgyszólván morfinistává vált. Azt mondják, a morfium olyasféle állapotot idéz elő, mint az alkohol. Biztos azért mosolygott nagyapa, szegény, de legalább nem szenvedett.

Most már nem félt. Nyugodtan felemelte a kabát szárnyát, beletette a pénztárcát a belső zsebbe, elsimította a kabáton a ráncokat, és visszahajtotta a lepedőt a halott arcra.

Így ni. Most legalább nyugodt vagyok. Lehet, hogy most ő is megnyugodott valahol. Lehet.

Visszaült az asztalhoz, de nem tudott olvasni. Felállt, és az ablakhoz lépett.

Kínézett az udvarra.

Kopár volt az udvar, sivár és szomorú. A hátsó végében, mint egy szárnysegett denevér, kopott fiáker állt, bőrteteje rongyosan lógott, foghijas kerekei roskadoztak a rozsdás tengely és a rugózat súlya alatt.

Két kacsa állt némán a kút előtt. Azok sem kapnak enni, anya elfeledkezett róluk.

Halk szellő kavarta a port az udvaron, s a két kacsa lassan betotyogott a fészert alá. A rogyant fiáker rongyos bőrfedele szelíden himbálódzott.

Délután négykor lesz a temetés.

Igen, nagyapa, téged ma délután eltemetünk. Pedig élhettél volna. Milyen szép lett volna, el tudom képzelni, nagyérettségi után rágyújtottam volna előtted, és akkor úgy, mint régen, cinkosan összenevettünk volna. S akkor én vittelek volna kirándulni, meg a parkba. Úgy mint te engem, mikor kicsi voltam. Hányszor utaztunk hajóval a Dunán este, s te ilyenkor leveztél a gépházba, és én csak néztem a dohogó nagy gépeket, te meg magyaráztad: ez a tengely, ez a dugattyú. Érettségi után elmentünk volna valahová sörözni, és te meséltél volna, miket csináltál fiatalkorodban. Sok, nagyon sok mesélnivalód lett volna...

Nem kell félned, ott van a pénztárca a zsebedben, senki sem tud róla semmit, csak te meg én.

Azért, ha meggondolom, a pénzt nem kellett volna mind a pénztárcában hagynom. Halottnak nincs szüksége pénzre.

Nekem meg kell majd, és anyának sincs sok pénze.

Hm. Még nem késő.

Mit gondolsz, baj lesz az, ha kiveszek a pénztárcából egy kis pénzt? Mondjuk a felét?

Hm.

Megrabolni a halottat!

Ugyan, hisz én tettem be a zsebébe, úgysis itt maradt volna székényben, ha nem keresek cigarettát.

De mégis.

Ugyan, mit mégis? Gyerekség. Nem veszem el az egészset, csak a felét, a másik fele megmarad neki.

Az ágy mellett állt, kezében a pénztárcával. Kivett két ötszázast, beletette farzsebébe, a többit visszatette a halott kabátzsebébe.

Rágyújtott, és az ablakhoz ment.

Marhaság! Nekem kell a pénz, én felhasználhatom, neki már úgysem kell. És egyébként is ezt a pénzt ő el akarta küldeni annak a Mariskának. Tehát lemondott róla önként. Jobb, ha hozzámkerül, mint ahhoz a Mariskához! És különben is, ki az a Mariska? Biztos, az öregnek valami... nője volt. Ezt nem gondoltam volna, de hát most már mindegy.

Mégis, jó lenne szólni anyunak, és odaadni a pénzt. Talán nem is kérdezné, hogyan bukkantam rá. Most ez a temetés is sok pénzbe kerül, jól jönne neki.

Á, fenét! Még a nagybátyám képes lenne elvenni a felét azzal, hogy a fele őt illeti, és aztán meginná. Maradjon csak így, ahogy van.

Visszaült az asztalhoz, és a könyv fölé hajolt. Szeme gépiesen, megmegakadva futott végig a sorokon, majd egy mondat közepén megállt.

Nem tud most olvasni.

Hiába is erőlteti magát.

Csendben kiment a szobából, és belépett a konyhába.

— Anyu, hol a fehér ingem?

— Bent van, fiam, a hálóban, az ágyon. Csak vigyázz, Károly bátyád alszik.

Halkan benyitott a hálósobába, és vigyázva betette maga mögött az ajtót. Nagybátyja ruhástól feküdt az ágyon, borostás, sovány, cserzett bőrű, fáradt arca szabályos időközökben hólyagszerűen felfúvódott, mikor kilehelte a levegőt. Savanykás, áporodott pálinkaszag áradt az ágy felől.

Levetette ingét, felvette a kikeményített fehérét, majd nyakába igazította a fekete nyakkendőt, és gondosan megkötötte. A tükör előtt még egy ideig elbíbélődött a nyakkendővel, feszesre húzta, megszorította, aztán megfésülködött, majd végül odalépett az ablakhoz, és kinézett az utcára.

Teherautó robogott el az úton, s a rajta lévő drótkosarakban csörömpölve inogtak az üres tejesüvegek.

A kútnál egy rózsás pongyolába öltözött, telt idomú, szőke fiatalasszony húzta a vizet.

A szemközi házban valaki valami együgyű kis dalt játszott egy lehangolt zongorán.

Jobb felől, átellenben, a játszótéren két kislány billegett a deszkahintán. Délután négykor van a temetés.

Kő kövön – minden megmarad

Almási Tivadar

*Megszállottan,
szenvtelenül vallja,
hogy kő kövön sem marad...*

*Megkérdzem tőle,
hogy látja-e, ennek a fának a kérgén
hetven vagy nyolcvan tél
farkasordító éjszakáinak nyomát,
érzi-e április párolgásában a továbbtengődés
megkapó, makacs tébolyát,
tud-e, hogy a sárgászöld vadvizekben
a békák és halak milliárd év
hüllőtörvénye szerint élnek,
felfogja-e ésszel,
hogy a mínusz kétszázfokos térben
szárguló űrrakéta utasát
milyen sóvárgás emészti,
a porral, baktériummal,
ibolyaillattal, roncsoló sugarakkal
s a mília ezer nemével fertőzött
hamisítatlan földi levegő után..*

*Kő kövön, minden megmarad:
a beomlott bányák mélyén
millió tonnás tömbök alatt
a sziklát marcangoló
tehetetlen férfiszonyat,
örvények felett
a vöröskeresztes mentőöv
végveszélyekben
a maradék jószándék,*

s a kísérleti laboratóriumoktól távol
a névtelen,
aggódó emberféltség, ami megcáfol
minden szükkörű eszmét,
amely azon a folyón, hegyláncon,
éghajlaton
és vérmérsékleten túl
már visszásan érvényes...

És megkérdézem tőle,
elhiszi-e, hogy ebben az összevisszaságban
a nádkunyhó, a napközi otthon,
a múzeum, a negyvenemeletes
üveg és alumínium építmény
a helyén kell hogy maradjon,
mert a rizsebédet, a makarónit,
a burgonyát, kakaót vagy narancsot
ugyanúgy majszolja az ázsiai,
mint a fehér vagy az eszkimó,
hogy éljen, éljen,
ha már megszületett...

Kő kövön
holnap is
minden úgy marad,
mint amilyen most
neonlámpa oltáskor,
ebben a békés hajnali pillanatban,
amikor a rendőr éjjeli szolgálatból
hazafelé ballag,
a kékruhás géplakatos
délelőtti váltásba siet,
a háziasszony a piacra tart,
amikor a szabó felesége,
a pék kislánya
és a fiatal tisztviselő óvodás fiacskája
álmosan ébred...

A csend verse

Foky István

*A régi barátok útjai szétváltak, és
kezünkben számtalan esengő tollal
békítem egyetlen vágyam, hogy
kibéküljek a dologgal,
azzal, hogy a fenyő tetején fészkelő
rigó
egyszer nagyon, nagyon messze rebben, mint
lehunyó
szempilládon az álom rebben.*

*A vadvizek táncát ringatja ezernyi
vad szenvedéllyel az idő. Messze? Mi?
Az út, vagy az emberekre
lebukó alkonyat hurcol megbékülést?
Nem... nem! A forró föld ölében a tavasz
számtalan titkával szalad,
mint megtépett garabonciás, ki kiáltja:
van új a Nap alatt!*

*És a tengeröblök csendjét ha áhítom —
nem vagyok barátságatlan,
aki elköttyavetyél hű ábrándokat.
Zsebemben összegyűrt papíron pár sor...
... meggyógyulsz, meglásd. A Világ is kibékül
veled. Várom...! Már nem társtalan,
a csendes, halkszavú barátokat,
akik rámosolyogtak párszor, amikor
éreztem, hogy már csak
élnem szabad.*

Szubotica, 1961. április 2-án.

Régi álmunk elégiája

Faddy Ferenc

*Félek, gyenge lesz hitem,
magányom tünődő perceit
neveddel vonni párhuzamba,
és fáradt lesz homlokomon
az ábránd,
hogy új tavaszt álmodjak
veled estelente!*

*Nagyon félek! — Mert amíg a hold
a kerti útra lépve
lázás-kettőnkre lett minden
alkonyon, és a találkozások
atomnyi gondja is duzzadt vénájú
örömré lett, és mikor még
ébredésünk pamlagán friss hajtású
volt az emlék, bután erős
volt hitünk, és pehely-könnyű
volt egymás szeméről
verset mondani...*

*De az évek, mosónő-szorgalommal
dolgoztak álmaink gyolcsán;
Fakult alakoddal már csak
néha érsz el hozzám
a kerti úton (koldusként
bolyongsz bennem, mióta árnyra
lett bennem a búcsúd!),
és hogy messzi üzeneted
ma felkereste régi álmunk, — félek,
ma már gyenge lesz hitem magányom
tünődő perceit neveddel vonni
párhuzamba, és fáradt lesz homlokomon
az ábránd, hogy új tavaszt
álmodjak veled estelente!*

Déli szélben

Slobodan Novak

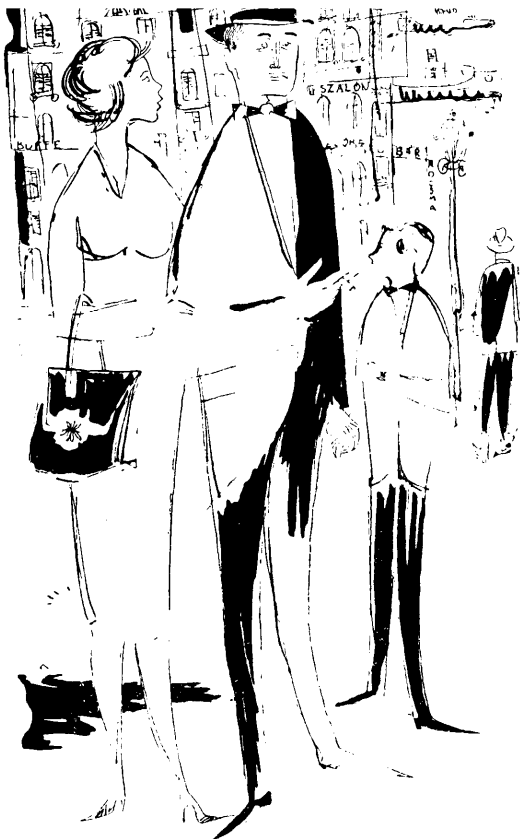
Operaelőadásokra hármásban szoktak járni. A mama és a kisleány zeneértő, az apa azonban azt sem tudja, mi van műsoron. Ő csak velük tart. Mert az apa — én vagyok. Mivel pedig esti kimenőre és operaelőadásra vagyunk felöltözve, a legnépesebb körúton megyünk. Drága azt mondja, hogy elegáns vagyok, én meg neki, hogy gyönyörű, a kisleány pedig azt állítja önmagáról, hogy édes. A mellettünk elhaladó nők megfordulnak a fiúcska után, s hangosan ámuldoznak: „Milyen szép ez a kisleány!” Tőlük hallotta tehát a gyerekek, hogy milyen. A bulvár egyébként fényárban úszik, az Operaház előtt égnék a premier-gömbömbömbök. Kellemes, langyos est. Déli szél fújdogál. Ha már az embernek csokornyakkendője és hasonlója van, akkor rendszerint egy kicsit késik. Általában így szokott lenni.

Most — nem tudom, miért — eszembe jut rég elhunyt, öreg édesanyám. Nem is sejtette, szegény, hogy egy nagyváros utcáin, elegánsan felöltözve, egy gyönyörű asszonnyal és egy édes kisleánnyal fogok operába járni (habár tudhatta, hogy csak nagyvárosnak van operaháza). Milyen kár,

hogy most nem láthat! Megengedném neki, egyebek közt, hogy egy kicsit gyönyörködjek bennem, s a kedvéért — azt hiszem — én is vidám volnék.

Nem baj. Tegyük föl, hogy ott valahol a sűrű sötétben, a külváros piszálóló fényeinek túl, mégis él még ez a drága öregasszony. Persze, rám, a fiára gondol. Úgy érzi, hogy megfélemlíttem róla, ő soha még csak eszembe sem jut. Tulajdonképpen miért is gondolna az ember valakire, aki még nem halt meg?! Ő azért mégis rám gondol, noha már semmit sem tud rólam. Gondolatai egyszerűek, anyaiak. Ilyenek:

Milyen jó lenne, ha én, a fia váratlanul betoppannék, fölbukkannék egy utcasarok mögül, vagy a lépcsők alján, s fölkiáltanék hozzá kedves, meleg hangomon, szólítanám, és odarohannék úgy, ahogy csak én, anyuka rosszasa, tudok — jaj! csak ki ne törjem a nyakam szelességemben! —, milyen jó lenne, ha odafutnék s átölelném! Nem engedném meg, hogy vadul szorítsam. Rámszólna: „Eredj, te kis szeles!” — noha tudja, hogy hiába figyelmeztet, én továbbra is erősen ölelem, s hála istennek, hogy szorítottam, neki ez csak jólesik.

Miodrag Mihajlović szövegrajza

En azonban nem toppanok be hozzá, s ki tudja, hol vagyok, mit csinállok most, merre járnak gondolataim. Vajon gondolok-e öreg édesanyámra? Bizonyosan el is felejtettem már. Ez kétségtelen. Ki hitte volna, hogy ilyen hálátlan leszek, én, az egykor oly kedves, figyelmes gyermeke! De hátha igazságtalan hozzám ebben a pillanatban, talán téved, hátha éppen arra gondolok, hogyan juthatnék el minél előbb hozzá, ölelő karjába, csak hogy mindezt nem tudja bizonyosan.

De honnan is tudna rólam bármit is?!

Persze. Talán mégis nagyon igazságtalan. Hiszen neki tudnia kell, mit érek iránta, tudnia kell, mert ismer. Ő csak öreg és önző, elhagyatott anya, s most ok nélkül haragszik, mint minden oktondi édesanya; haragszik rám, jóllehet mindig olyan kedves és figyelmes voltam. Íme, milyen igazságtalan és megbízhatatlan lehet néha az

anyai szív! Hát szabad rossznéven vennie, ha egy ilyen jó fiú nem jön el hozzá, hogy megsimogassa, hisz nem is ér rá, annyi gonddal kell megküzdenie. Ő öreg, de én fiatal vagyok, nekem a jövőmre is gondolni kell... ah... minden úgy jó, ahogy én csinálom, hisz okos vagyok, többet tudok, mint ő, aki ostoba, vén liba. En, az ő eszes fia, jól tudom, mit hogyan kell csinálni, hogy az emberek megbecsüljenek. Éljek én csak úgy, ahogy tudok, és ahogy az isten előírja, meg ahogy ő tanította mindig. En tudom legjobban, mit és hogyan kell tennem. Csináljak, amit jónak látok... ah!

De legalább tudná, hol vagyok és hogyan élek!

Bevallom, édesanyám nem mond semmi különösöt. Egyszerűen beszél. Anyaián. Mindezt azonban itt, az esti fényárban úszó bulváron — amelyről még csak nem is álmodott — másminlyennek érzi az ember. Csak hogy ezt nem könnyű megmagyarázni, ebben biztos vagyok. Draga azonban észre sem veszi, hogy valamin gondolkodom, valami foglalkoztatja képzeletemet. Igazi, őszinte sóhaj szakad föl belőlem:

— Messze sodródtam. Igen, messze. Ki tudja, hol vagyok?

— Ah — mondja erre Draga —, hol vagyunk mi valóban? Üstben. Méhkasban.

Azt mondja MI, megint MI, mintha én nem magamról beszéltem volna.

— Miért üstben, anyuka? — kérdi az édes kisleány. — Apuka üstben van?

— Az emberek, autók sokasága, minden úgy kavarog, forr itt a körúton, mint az üstben az étel — magyarázza feleségem a gyerekeknek. — Mint az üstben. Így szokták mondani.

Aztán szóltanul megyünk tovább, a gyerek sem kérdez többé semmit. Draga egyre azt figyel, ki milyen pillantásokkal nézi őt, én pedig haragszom megboldogult édesanyámra, mert nem ért meg, mert íme, szemrehányásokkal illet, biztosan szemrehányásokkal illetve, ahelyett, hogy büszke volna rám. Ha legalább ő büszkélkedne velem, tudnám, miért teszem mindezt. Dühös vagyok, mert operába megyünk, ez pedig borzasztó, s édesanyám még korholna is érte. Végül nem látok semmilyen különbséget és semmilyen összefüggést az üst meg a méhkas között. Ezt alighanem a kisleány sem látja, s ezért nem is kér-

dezősködik tovább. Én azonban kissé ironikus leszek.

— Hm. Azt állítod, hogy így szokták mondani?! Jó. De miért: méhkasban?

— Miért méhkasban? Hát igen, azért, mert az egész város úgy zúg, mint a méhkas. Így szokták mondani, nem?

— Zúg, mint a méhkas, forr, mint az üst, fehér, mint a hó, sárga, mint a viasz, süket, mint az ágyú. Ostobaság! Egyszer már meg kellene mondani azt is, amit senki sem mer. Azt, amit nem mondanak meg.

— Mégpedig mit? — csodálkozik Draga.

— Ha már kényszerítesz, megmondom.

— Ejnye, nem köszöntél vissza Svirčičeknek. Mégpedig mit?

— Mégpedig azt: füttyölök rá.

— Kire? Svirčičekre?

— Á, dehogy! Füttyölök az úgynevezett beszélgetésekre. Érted?

— Nézd csak!

— Igenis. Mert akkor vagyok ember, ha hallgatok. Akkor vagyok én, ha nem szólok egy szót sem. Amikor hallgatok, az vagyok, ami vagyok. Érted?

— Hm — mondta Draga, mert alapszóiban véve megértett.

Ezért aztán szótlánul folytattuk utunkat az Operaház felé. Hallgatott Draga, hallgatott a kisfiú. Az egyik is, a másik is a maga módján. Én is a magamén.

Igen, az ember mindenható. Ő a természet ura. Forgalmuszabályozó a városban. Az ember teremtett hangzavart a természetben, a városban és otthonában. A hajó a kikötőben túrelmetlenül üvölt. Az autókürtök rárivallnak az ijedt járókelőkre. A mozdonyok „hej, Joe”-t kurjantanak, s értelmetlenül zakatolnak a síneken. A zajtól kábult és megsüketült ember mindig hiába beszél. Se nem sír igazán, se nem kacag. Minden hazugság. Ez a te méhkasod, kedvesem! Úgyszólván semmit sem tesznek az emberek bölcs megfontoltságból. Amit azonban bölcsen és megfontoltan cselekszenek, az hiábavaló. Egyébként pedig a természet ura is, akárcsak a többi úr, rágja a körmeit. Ez nyilvánvaló, kedvesem, mégis sokat beszél. Ha filozófus volnál, hallgatnál. Szépen mondja ezt valaki latinul a klasszikus gimnázium tanulóinak. És ez, tudom biztosan, így is van. Saját hasz-

nálatukra azonban visszájára fordítják ezt a mondást, s nem azt hangoztatják, hogy ostoba vagy, ha beszélsz, hanem: az ostoba jobban teszi, ha hallgat. Ó, ó, ó! Nem baj, nem baj. Még a gúnyolódást is szívesebben hallgatom, mint az emberek beszélgetését. Amikor beszélek, a tengeri kikötő, a vasútállomás meg az aszfalt hangzavarát hallom, s arra gondolok, hogy mindez értelmesebb a beszédnél. Mégis meg kell mondanom azt is: ennek az egész hangzavarnak nincs értelme. Íme, milyen értelmetlen a beszélgetés. És elmondhatom azt is: amikor nincs zaj, amikor nincs mit hallgatni, az ember egyszerűen — elalszik. Ha nem képes elaludni, akkor a csöndet füleli. Költő lesz belőle, bizony. És csak ha költő, a csöndben nem hallja belei korgását. Ha nagy — költőnek is nagy. Am ő is fülel a csöndben. Mert mindig fülelnie kell valamire. Beszélgetni, kilépni magunkból? Nevetséges. Mert vajon mit mondhat még az ember az embernek? Van-e értelme azzal előállni, hogy: „Beszéljünk egy kicsit!” vagy: „Megszólt a hajókürt, hallod?” Nincs értelme, persze. És mégis, az ember akkor is beszél, ha nincs mit mondania. Elmondja, hogy nincs értelme a beszélgetésnek, csak hogy beszélhesen, s hogy társától is ugyanezt hallja.

— Miért némultál el? — kérdi Draga váratlanul. — Valamiről csak beszélhetnél.

— Apu, mesélj valamit! — kérlel a kisfiú.

— Milyen nevetségesek egyes emberek! Van, például, aki saját magával beszélget még az utcán is — folytatom gondolataimat hangosan, mert kezd a zaj zavarni. — Ha nem tudja, mit kezdjen magával, vitába száll az istennel, vizsgálgatja lelkiismeretét, könyveket olvas, amelyeket ugyanolyan fecsegők írtak, operát hallgat... általában ott keresi az értelmet, ahol nincs: a beszélgetésben, és éppen akkor, amikor nincs mit mondania.

— Mit akarsz ezzel mondani? — kérdi Draga, mintha kétség merült volna föl benne, hogy nem képes megérteni egyszerű dolgokat. S amikor a kisfiú meg akarta kérdezni, hogy milyenek azok az emberek akik önmagukban beszélgetnek, Draga, nem bírván türtőztetni kíváncsiságát, a szavába vágott:

— Mit akarsz ezzel? ...

— Semmit sem akarok, éppen semmit. Azt teszem, amit mások is... Még az óhajaim is ugyanolyanok, mint másoké. És nem teszek olyasmit, amit mások sem tesznek.

— Vajon?! — gúnyolódik Draga.

— Jogom van azonban megállapítani, hogy mindennek nincs semmi értelme.

— Kérlek, ne emeld föl a hangodat!

— Igen. Így szokták mondani: ne emeld föl a hangodat. És jogom van megmondani, hogy fütyülök a mindent értelmetlenségnek minősítő beszélgetésekre. Mit adnak ma az operában?

— A *Lammermoori Luciát*. Csillapodj le, kérlek! Már csöngetnek...

— Szóval, a *Lammermoori Lucia*? Istenem, ám legyen! Csöngetést hallottál?

A jegypénztárosnőkről nyugodt lelkiismerettel megállapíthatjuk, hogy semmibe sem veszik a közönséget. Keresztülnéznek az embereken, mint mindazok, akiknek mi nem kellünk, de akik nekünk kellene. Tekintetük szürke, vizenyős, úgy néznek, mint a főtt hal. Olyan tántoríthatatlanul állnak a lábukon, mintha ez a végtagjuk nem volna emberi. Minderről azonban A. I. Gercen már elmélkedett egykor.

Ami pedig a többit illeti, mi itt, a páholyokban, a földszintről nézve, alighanem valóban olyanoknak látszunk, mint a méhek a lépsejteken.

— Mintha méhkasban volnánk, ugye, Draga?

— Gúnyolódsz? Igen, mintha méhkasban volnánk.

Draga nyilván megsértődött. Pedig kevés ember tudja, milyen állapotok uralkodnak egy méhkasban. Én nem láttam lépet. Ki látott? Senki. Ime, a páholyok lépre hasonlítanak. Mi méhkasban vagyunk. Most ki fogják nyitni a méhkas bejáratát, beömlenek a napsugarak, és zümmögni kezdenek a szorgalmas méhecskék.

— Nézd, apu, milyen óriási tamburák!

— Azok herék. Nagybögők. Ki tudja, micsodák.

Most sok kis dolgos méh zümmögni, zúgni kezd. Méhkas, n'est pas? *Lammermoori méhkas!* Mozdonyok, autótülkök, szirénák és minden közönséges szóáradat helyett, ime, már ott lépked, határozottan és szaporán, egy vörös bariton, meg, mint a léghu-

zat, az aranyszínű ajtótól az imbolygó lágú gyertyatartó felé, torkaszakadtából nyöszörög: „Bosszúvágy! Ez az ősi vad érzés. Úgy emészt, akár a máglya”, közben a bosszúvágy egyáltalán nem emészti, mert az imént még a hasát fogta, mintha emésztési zavarokra akarna panaszkodni, vagy arra, milyen keserű és sótlan egy baritonista kenyere. Ez minden. Miközben azonban ott remeg a bosszúvágytól, s ordítja, hogy vad érzés emészti, a kövér dobok riadót mennydörögnek, fiamat pedig logikus gondolatársítások rohanják meg:

— Az ágyúgolyóba, ugye, apu, sok karbidot és mindenféle szemetet tesznek, elsütik, és bum! — a golyó letepi az ellenség lábát, ugye, apu?

Jaj, menjünk tovább! Mikor szabadul már meg az az alak attól az ősi vad érzéstől? A mi páholyunkba talán már nem engednek be senkit?! Hát persze. mennyi értelmetlenség! Draga százszor mesélte a kisfiúnak, hogy apuka meg anyuka erdőben jártak, aztán valami puskahistóriákat meg mindenféle szomorú történeteket emlegetett. Nem is csoda, ha a gyerek mindent összekever, s azt kérdi tőlem, hogy vajon a háború nagy-nagy erdő-e? Akkora-e mint az, amelyben a mókuszól a madárnak, a madár a vadásznak, a vadász pedig lekapja a puskáját... Még annál is nagyobb? Igazán nagyobb? Hát persze, ha sok vadásznak van! Nagy és sötét. És a vadászok puskával járnak, mennek, mennek, lassan, lassan, aztán egyszer csak... Mi, apuka? Mi egyszer csak? Egyszer csak jön, ugye az erdőőr, jön az erdőőr, levágja az erdőt, és nincs többé háború. Hm. És a vadászok hazamennek, mert nincs többé háború. Kár, ugye? Hát igen, de ezen már nem változtathatunk, édesem.

És most hogy magyarázza meg az ember, hogy nem kell kívánni a háborút? Hagyjuk ezt, fiacskám!

Tulajdonképpen pedig min is csodálkozna a világ, ha nem a gyerekeken? A felnőttek és a gyermekek közt fölmerülő félreértések szükségszerűek. Ha nem volna ez az ámulat, a világ öregedne. Az ámulat fiatalítja a világot. Csak mi ámuldozunk, akik öregsünk. Mert öregsünk. És csak mi öregsünk. A világ nem. Ez színtiszta igazság.

Akad persze néhány balga is, földtekénken semmi sem hiányozhat. Fő-

lösleges volna azonban nagy vonalakban tárgyalni erről. Az emberek ugyanis mindent tudnak, amire szükségük van. Egyesek persze sokkal többet is tudnak, és csak félreértéseket okoznak. Ezek dörék, mert kisebbségben vannak.

Bocsánat egy pillanatra. Míg tart a szünet, mondanom kell valamit Dragának:

— Kérlek, Dragám, még csak ne is emlegesd többé ezt az undorító Chat noirt! Minden bűzlik tőle, angyalom. Szagold meg, szívem, ezt a nézőteret! Minden ragadós, édeskés és bűdös. Én enyv- és izzadságszagot érzek. És te, Draga? Mindezek a fekete macskák meg ringyófajzatok, ezek mind nyálasak, undorítók, düledt szeműek, lornyonosok meg conjunctionisesekek, értsd meg, könyörgök! Chat noir! Közönséges babona ez a fekete macska, én mondom!

— Apu, a Spreizerné fekete macskájának nagy sérve van, mesélte Nyonyó.

— Csönd, legények, most jön a nagy pár!

— Végy Chat noirt, lépdél a nagy pár.

— Meg sem említettem ma este a parfümöt. Mit ágálsz? Csitt, legények!

A páholyok sötét üregéből kísértetek bámulnak. Meg-megcsillannak a szemüvegek, és kivillan egyik-másik szempár fehérje. Beteg hegedük nyikorodnak, trombiták harsannak, cintányérok, cintányérok...

Kint pedig, istenem, kellemes déli szél fúj! Szilajodik. Egyetlen idegszállammal érzem, hogy künn élvezetes déli szél süvölt, szaguldozik az épület körül.

Elnézem néha a bárkákat a kikötőben. Az emberek is ugyanígy — ki-ki a saját karikáján — oda vannak kötve a parthoz. Ott, ahol a bárka orra a tengerrel érintkezik, ahol hajózás közben a vizet szántja, azon a vonalon van a gondolatuk és arcélük. A hajóknak.

A part mentén olykor erős déli szél vágat. Ilyenkor sétálok legszívesebben a kikötőben, mert nem találkozom emberekkel. Ekkor elbeszélgethetek a hajókkal, a komolyakkal. Gyűlölhetem a tompa orrokat és azokat a bárkákat, amelyek unalmukban alusznak. Csodálkozhatom a naivakon, és megvetethetem a csodálkozókat. Mert úgy sorakoznak egymás mellett, mint az emberek. Csakhogy déli szélben ez nem

éppen fontos teendő, és soha nem is csinálom. Inkább sétálok. Úgy, mintha nem volnék a magam karikáján a parthoz kötve. Ha mindig erős déli szél fújna, állandóan azt hihetném, hogy nem vagyok parthoz kötött ember. Van ugyan egy kis karikám, de az a zsebemben nyugszik, a kulcsokat tartom rajta. Csörögnek a kulcsok, csörög a kis karika, én pedig csak halkan füttyörészek, s füttyörész a déli szél is a bárkakötelek körül, a vaskarikák csörömpölnek a kövön, s nem engedik a hajókat.

Amikor a déli szél olyan erős, hogy azt mondhatjuk: szörnyű szél fúj, akkor úgy kell járnom, mintha hegynek mennék. Mert leginkább szél ellen megyek, ha bírok. És költői gondolatokat forgatok a fejemben. A filmhős, amikor szélnek feszíti mellét, leggyakrabban kétségbe van esve. Sőt a kezdetben azt sem lehet tudni, nem zuhan-e valamilyen szakadékba. Az én hajam mindig egyforma a tragikus hős hajával. Ingem gallérja is. Habár minden hasonló, s noha a déli szél ihletőnek tetszik, semmi, de semmi nem fog el. Nem. Még különös gondolataim sem támadnak. Semmi. Csupán kissé meg vagyok hatva. Ha azonban arra vetődik egy boldog pár, akkor azt mondom — a déli szélben nem hallani a félhangon ejtett szót —, azt mondom: „Mi a fene!” Azon álmélkodom, hogy van kedvük köszálni ilyen szélben, amikor bizonyosan eszük ágában sincs azt hinni, hogy nincsenek lekötve stb. (lásd az előző bekezdést!), hanem éppen ellenkezőleg.

Mármost, ha őszinték akarunk lenni, én nem vagyok különösebben lekötve. Alighanem mások sincsenek. Egyszerűen úgy áll a dolog, hogy az ember saját magát csomózta össze. Csomót csinált önmagából. Összecsavarodott, mint egy bolond kígyó vagy sárkány egy ódon címeren. Ha az ember nekifeszül, a csomó összeszorul; ha elernyeszti magát, nincs ereje kibogozódni. Ezért legjobb beburkolózni a kabátba és közbömbösen mosolyogni, úgy tenni, mintha természetes rugalmassággal volnánk megáldva. Igen, mindenképpen ez a legjobb.

Mindezeket a gondolatokat a déli szél fakasztja anélkül, hogy az ember gondolkodna. Az ember nem gondolkodik, mégis eszébe ötlük ez is, az is.

Amikor, például, agyamba villan — a kulcscsörgéssel kapcsolatban —, hogy

örülten szeretem otthonomat, akkor kész vagyok, akkor filmhőssé válok. Mert ez, íme, mégis egy karika. Könnyű volt nekik valamennyiüknek mindent otthagyni! Róluk regényeket és novellákat írnak. Ők ezt a mindent talán nem szerették különösen, vagy szerfölött erősek voltak. Az után mentek, amit legjobban szeretnek. Egy francia azt mondta, hogy abban élvez legjobban, ha figyeli az idő múlását, nézi a kikeletet, a naplementét és a többi hasonló természeti jelenséget a Szajna partján, egy nagy festőművészről pedig azt állítja a róla szóló regény, hogy legjobban szeret festeni, és azért. A Szajna-partiról nem hiszem el, hogy szerette azt, amit elhagyott, mégpedig azért nem hiszem, mert felesége és gyermekei mellett megemlítette személygépkocsiját is. Azt mondja, otthagya kocsját, hogy nézhesse, hogyan múlik az idő és jár a nap. Festőművész, igen. Talán becsületesen és odaadóan szeretett, de nyilván olyan erős volt, mint egy óriás, és széttörte a karikát. Festményeivel megváltoztatta magát, igazolta az áldozatot az emberiség előtt. Képletesen szólva: mihelyt ellökte magát a parttól — az angettól, persze —, fölágaskodott benne a zseni.

Nekem megvan a meleg fészke. És szeretem. És nem vagyok erős. Pedig föl-fölágaskodna bennem a vágy a magányra. Otthonom legmelegebb sarkában van egy képlenyomatom is. Az eredetijét éppen az az óriás alkotta, aki elszökött otthonától. Címe: *Nap a vázában*. Napraforgókat ábrázol. Amikor előtte ülök és nézem, az jut eszembe, hogy az embernek naprafogó módjára kellene élnie, ha mindjárt vázában is. Némán kellene követni tulajdon csillagát. Mint a festőművész tette. Talán önarc képe ez neki? Ki tudja azonban, hogy mit gondolt?! Talán arra való, hogy meleg hajlékban nyugtalanítson.

Mindezért tehát jobb a déli szélben sétálni, mint nyugodtan ülni a meleg fészekben. Jobb ott bolyongani a parton, mint illedelmesen nézni ebből a dohos páholyból.

Szerencsémre, ott lent, a színpadon — úgy látom —, nemsokára mindennek vége. Lucia elénekelté nagy kadenciáját, s már viszik a temetőbe, ott várja — kezében kétélű karddal — az a nyomorult tenorista, aki még az este szen-

védélyesen ölelte és skandálta: „Isten lát és hall is téged. Esküdj vélem az ő szent nevére!” A szegény tenoristát az előbb még sötét sejtelmek marcangolták. Míg csokolgatta az angyali teremtetést, többször is megpróbált beleköpni Lucia csipkés gallérijába, de nem tudott a boldogtalan, nem tudott; hangjában továbbra is ott rezgett a fájdalom és sebzett csengő: „... az ő szent nevére”. S csak amikor végül sikerült a padlóra, Lucia szüzi válla mögé köpnie, megkönnyebbülten és lírai szárnyalással fejezte be szomorú dalát: „... légy hát a feleségem!” Most pedig, íme, ősei sírboltja előtt áll, tele lelki fájdalommal, és kénytelen lesz — alighanem hosszadalmas hadonászások és fölajdulások közepette — törést beledöfni saját, következetes szívébe, és ami még ennél is rosszabb, úgy, szívenszúrva, még teli torokból énekelni a megrázó búcsúját.

Am az a legfontosabb, hogy a dolgok tisztázódnak és a befejezés felé haladnak. Itt-ott még reszelősen megrezdül egy-egy száraz húr, s ez mindjobban fokozza bennem a reményt, hogy nemsokára kiléphetek a déli szélbe.

Ó, ha a szélnek vetve mellemet olyan szabad lehetnék, mint ő, nem néznék a lehorgonyzott hajókra, hanem azt mondanám magamnak: „Semmit sem szeretek az emberekkel elkezdeni. Szakállas, magányos és szomorú akarok lenni. Nem akarok beszélgetni. Azt akarom, hogy senki se törődjön velem, mindig búsulhassak valamiért, és úgyszólván semmit se kívánjak. És legyen egyedül! Teljesen”. Azt mondanám, ha Ő volnék, erős, óriás, zseni. Amit mondok, meg is tenném, bizisten.

Úgy kell azonban járnom, mintha hegynek mennék. S azt kívánom mondani: szörnyű ez a déli szél. Szeretem ugyan otthonomat, mintha óriás volnék, de kabátba burkolózva és mosolyogva kell mennem. Hóvirág a vázában. Így fogok elhervadni. A déli szél fakasztja ezeket a gondolatokat, persze. Ez tehát az a bizonyos karika! Ha nekifeszülnek, a csomó összeszorulna. Nincs erőm szétszakítani. Ezért a kikötőben horgonyzó hajókban néha fivéreimet látom. És legjobban azokat a kerekorrúakat szeretem, meg azokat, amelyek unalmukban alszanak.

— Ébredj föl végre! Megyünk haza — rezzent föl Dragám hangja.

A fene egye meg ezeket a színházi székeket! Beleakadtam egy szögbe! Draga, egy átkozott szögbe, a mennykő csapjon bele! Elszakítottam az új nadrágomat. Mit csináljak?

— Gyere csak! — biztat a feleségem. — Majd magadra öltöd a kabá-

tot, az eltakarja a szakadást. Más nem tehetünk.

— Valóban, nem tehetünk mást, Draga.

— Nem tehetünk mást — mondja a kisfiú is. — Semmit sem tehetünk.

Korom Tibor fordítása

Kegyetlen farsang

Urbán János

Csak annyit tudott, hogy apját felakasztották, anyja pedig öngyilkos lett. Akkor már különváltak éltek. Ő az anyjánál, majd anyja halála után anyai nagyanyjánál nevelkedett. Most, hogy kezében a diploma, és állást kapott, dolgozik, elég erősnek érezte magát, hogy végigolvassa a bírósági jegyzőkönyveket. Nem fájt neki, nyugodtan, higgadtan, talán kissé közömbösen vette tudomásul mindazt, ami ezen a délelőttön megvilágosodott előtte. Nem kereste, hogy szülei közül ki miért bűnös és miért felelős, vagy melyikük miért és hogyan jutott el a halálig. Valahogy kissé önmagára erőszakolta az érzést, hogy a megtörténteken nem lehet változtatni, és bele kell nyugodnia. Két ember nem értette meg egymást. Ezt az érzést azonban észrevétlenül is átütötte az események súlyossága. Talán nem akarta magának bevallani, hogy túlságosan is bele ivódott vérébe mindaz, amit hosszú évek után megtudott.

A vonatra várakozott. Lassan hatalmába kerítették az emlékek. Anyjára gondolt, gyermekkorára és arra, hogyan is éltek szülei. Sok mindent megtudott, az azonban továbbra is

megfejtethetlen valami maradt számára, hogy anyja miért nem szólította apját keresztnevén. Egyszerűen csak vezetéknevén szólott hozzá, vagy ha úgy telttél kedve, akkor azt a csúfnevet említette, ami apai nagyapjáról maradt férjére, az ő apjára. Miért ment hozzá feleségül, ha nem szerette? Ezt a furcsa kérdést elhessegette magától azzal, hogy nincs benne semmi logika. Otthon, a falon függő képen, még a legutolsón is, amikor már a két életárs túlságosan eltávolodott egymástól, még akkor is olyan meghitten állnak egymás mellett, mint a legszentebb házasságban élők. Az élet csak látszat, — állapította meg —, és jaj azoknak, akik nem látják a mélységeket és a magasságokat. Akik nem tudják, mit jelent a felkapaszkodás megaláztatása, és akik nem ismerik a lezuhanás rémesen őszinte megnyilatkozását. Talán szépsége vakította el azt az asszonyt, akit anyjának ismert.

Mesélték, hogy úgy készültek arra a párosbálra, mint az esküvőjükre. Mintha a hosszú évek hidegsége valami forró szeretetbe csapott volna át, úgy mentek el otthonról, vidáman, kacagva... Reggelre apja nem jött haza. Még emlékezett arra az ölelésre, a-

mit akkor érzett és kapott anyjától, amikor azon a reggelen egyedül tért haza, és megölelte őt, egyetlen valaki-jét, fiacskáját.

Egy hétre rá jött egy kimért, kissé mogorva ember. Osztzkodni vagy egyezkedni akart. Ügyvéd volt, az elvált férj nevében beszélt. Semmit sem kért, semmit sem kínált fel, mindent az elhagyott asszonyra bízott, hogy legjobb belátása szerint nyilatkozzék, és egyezzenek meg. Ez az eljárás rettenetesen sértette a magára maradt asszonyt, az ő anyját. Hogy miért, akkor sem értette, most sem tudja, csak sejtí, hogy talán azt várta az anyja, hogy férje, az a hallgatag, büszke ember mégiscsak visszajön... Visszajön, és úgy könyörög, mint ahogyan már annyiszor megtette, egy-egy súlyosabb összevezetés után. Ezek a visszatérések a bírósági tárgyaláson is szóba kerültek. A feleség azt állította, hogy férje nem szeretetből tért vissza, hanem a nő iránti éhsége hajtotta hozzá. És a férfi, az apa válasza erre csak egy egyszerű igen volt. Mint ahogy minden más kérdésre is igenlő választ adott, amivel önmagát terhelhette. Miért akarta apja mindenáron magára vállalni a felelősséget? Az anya pedig milderre azt mondta, hogy férje ezzel csak a mártír szerepében tetszeleg. Vajon úgy volt-e, ahogy a feleség állítja, vagy a férj, mindenáron, egyszer és mindenkorra, az elválás kimondásával, meg akart szabadulni attól a nőtől, akit nagyon szeretett, de nem tudta elviselni, hogy nevetségessé tegye társaságban, kihívással, kacérkodásával bolondítsa a férfiakat, és ha ő csak egyszer is szóba állt egy másik nővel, akkor már jelenetet rendezett...

A válás kimondása után anyja még reménykedett. Bár apjának semmije sem maradt, még annyi sem, hogy a válási költségeket fizesse, mégis távol maradt. Nem jött többet. A járuléka, a költségek hatalmas összege arra kényszerítette apját, hogy munkát vállaljon. A házasság megkötésekor anyjának alig volt valami vagyona, amijük lett és maradt, az majdnem mind az apai vagyomból maradt rájuk. Anyja a hosszú évek civódásai során mindig azzal békült ki, hogy valamit a vagyomból magára írathatott. Először a házat, majd a földek egy részét, és végül mindent.

A kismimizett férjnek évente joga volt kétszer meglátogatni őt, saját

gyerekét. Az első találkozáskor történt, hogy mikor anyja meglátta volt férjét, sírógörcsöt kapott, és minden áron szobájába akarta cipelni. A férfi egy ideig hidegen állt, majd megölelte őt, a fiát, és még onnan a verendáról szó nélkül távozott.

Másnap reggel halva találták az anyját. Megmérgezte magát. Most, hogy visszaemlékszik azokra a napokra, azt érzi, amit akkor, hogy nem anyja halálakor, hanem már jóval előbb elvesztette szüleit, és hogy volt, aki gondoskodott róla, az semmivel sem több, mint amikor egy árva gyermek menhelyre kerül. Talán most még így, az idő megszerpítő távolából jobban fáj anyja halála, mint akkor, amikor temették. Amikor a kántor a búcsúztató énekbe őt is belefoglalta, arra gondolt, hogy mindezt azért teszi olyan szívhezszólan, mert anyja a temetkezési költségekben külön jelentős összeget szánt a búcsúztató szöveg írójának és elmondójának. A búcsúztatóban a szeretett férjtől is elköszönt a halott. A beszéd megszerkesztéséből kiértett: a halálba menő asszony arra számított, hogy a volt férj eljön a temetésre. Nem jött el.

Apja nem is tudott a halálesetről. Valahol, szülővárosától távol vállalt munkát. Lehet, hogy éppen azidőtájt sikkasztotta azt az összeget, amit postán küldött volt asszonyának, hogy eleget tegyen a bírósági ítéletben foglaltaknak. A pénzt már nem vehette át a címzett — eltemették.

Csak nagysokára, mikor már anya nélkül maradt, és várta apja látogatását, és hiába várta, akkor tudta meg, hogy apját sikkasztásért elítélték. Még szerencse, hogy a pénzt nem vehette át volt felesége, és így hiánytalanul visszakerült. Később azt is megtudta, mikor szabadul ki az apja. Várta, nagyon várta, hogy eljön, meglátogatja majd, de nem jött. Érdeklődni kezdett utána. Tudomására adták, hogy ismét bezárták mint visszaeső bűnözőt.

Akkor tudta meg, hogy apja, a hideg-ködös őszi délutánon télikabát nélkül szabadult a fegyházból. Az ítéletből azt is megtudta, hogy a városzéli kocsmá előtt vesztglő kocsirol emelt le egy bórskabátot. Három nappal szabadulása után elvitt egy bórskabátot, ahogyan vallotta, azért, hogy elmenjen benne meglátogatni a fiát. Csak annyi időre, hogy meglátogassa és utána — a bírósági jegyzőkönyv sze-

rint — visszaküldte volna a kabátot. Szégyellte, hogy nincs kabátja, azt meg nehezen bírta kivárni, hogy valahol annyit keressen, hogy kabátot vegyen magának... Hamarabb akarta látni fiát, és amiatt amit elkövetett, ismét nem láthatta. Miért volt ilyen az apja? Ha az anyja előtt tartotta magát, büszke volt, miért nem tudott eljönni minden gátlás nélkül a fiához, ahhoz, aki egyedüli örököse lett a vagyonnak, s aki akkor úgy akarta, hogy apjával megfelezi mindazt, ami az anyja, a volt feleség után maradt. Nem jött el!... nem jött el...

Alig múlt el a tavasz, apja kegyelmet kapott. Kiszabadulása napján eltűnt a városból. Senki sem tudta, hová ment, kihez, és miből él. Akkor hiába kerestette, nem jelentkezett. Úgy látszott, hogy eltűnt, mindörökre. De nem így történt.

Egy esős ünneppeni délelőttön, egy távoli városka piacterén nyilvánosan felakasztottak egy többrendbeli rablógyilkost. Mire megérkezett, apját már a temető legeldugottabb sarkában, a bűnözők részére kijelölt helyen temették el. Kifogást emelt, hogy későn értesítették. De amikor megtudta, apja utolsó kívánságát, tudomásul vette a kivégzést, úgy, ahogyan történnie kellett. Apja azt kívánta, hogy csak temetése után értesítsék egyetlen hozzátartozóját, fiát. Az utolsó kívánság jogának tudomásulvételéig minden kihallgatáson és tárgyaláson azt állította, hogy nincs hozzátartozója. Halála előtt vallotta be, hogy él a fia, akinek a vele történekről csak a kivégzés után szabad értesülnie.

Megtudott mindent. Feltételezhető, hogy amikor letöltötte büntetését, dolgozni akart. Ezért vállalt munkát azon a messi tanyán. A gazda, akihez beszegődött, azt mondta, azért bocsátotta el, mert túlságosan tehetetlen volt. Úgy járt, kelt, mint a holdkóros. A környékbeli tanyákon majdnem mindenütt dolgozott néhány hetet. Senkihez sem szólt semmit, ha enni hívták, szabadkozott, hogy nem éhes. Ha viszont asztalhoz ült, akkor meg annyit evett, hogy az egyik gazda szerint nem dolgozott annyit, mint amennyit megevett. Aratás után már sehol sem fogadták föl. El is tűnt a környékről. A vallomásokból az is kitudódott, hogy akkor sem ment el, ott tartózkodott a kukoricásokban. Nyerskukoricán, vagy jobb esetben sültkukoricán tengette életét.

A kukoricásokban találkozott össze azzal az állítólagos emberrel is, aki rábeszélte a lopásra. Hogy az azidegen valójában létezett-e, nem sikerült megállapítani. A vádlott által adott személyleírás a környéken senkire sem illett rá.

Az első megdöbbentő esett egy félkegyelmű asszonynak a halála volt. Távol minden tanyától, a mocsaras rétparton volt annak a két leánytestvérnek a tanyája, akiket, ha a középkorban élnek, bizonyára boszorkánycént égetnek el. Titokzatosan éltek. Mindent maguk végeztek. Szántottak, vetettek, hizlaltak, disznót vágtak, egyszóval mindent dolgoztak, de csak a maguk részére. Bevásárolni évente csak kétszer-háromszor mentek. Akkor is csak az öregebb, mert a fiatalabb állítólag olyan többel-jobb volt. Ha rájött valami betegség, akkor meztelenre vetkőzött, és úgy mázskált a tanya körül. Nyáron a pocsolyába ült, egyútt heverkezett a jószággal, és ha ilyenkor meglátott a környéken egy férfit, rátámadt vagy a vasvillával, vagy a lapáttal, ami éppen kezeügyébe került. Úgy szenynyesen, meztelenül kergette el a környékről a szántóvető embereket, és talán gyilkolt volna is, ha nővére olyankor nem csavarja karjára húga hosszú haját, és nem vonszolja be, vissza a tanyára.

Az a hazátlan, tanyátlan, fegyházból szabadult ember azt vallotta, hogy ott, annál a két nőnél akart félire menedéket kérni. Amikor a tanyára ért, hiába kiáltozott, senki sem jelentkezett. Végül is, amikor a konyhaajtóhoz ért, a konyhában a fiatalabb nő, a félkegyelmű fűtött. Meztelen volt. Irtózatoss látvány volt. Talán azoktól a rettenetes vékony lábaktól, az egész csontváztól, vagy a piszoktól fekete, lecsüngő melléktől ijedt meg, nem tudta megmondani. Ott, a konyhaajtóban földre gyökerezett a lába. A nő hirtelen fölkapta a villát, és rárontott. A férfi alig tudta legyűrni állatias erejét. A villát ugyan kicsavarta kezéből, a nő azonban ríkoltozott, ordított, mint a sakál, kapart, harapott és rúgott. Már az udvarra kerültek, mikor a nő fel akarta kapni a fejszét. Ekkor sújtott rá a kezében lévő villával. A nő hanyatt vágódott. Ahogy ránézett, látta, hogy kiszúrta egyik szemét. A vér láttán-e, vagy a félelem, düh kényszerítette rá, nem tudta, csak

amikor a nő föl akart kelni, a vasvillát mellébe döfte. Még hallotta, hogy a félkegyelmű hörög, de már futott a messi kukoricásba. Akkoriban ez a rettenetes emberölés mindenkit megdöbbsentett. Különösen amikor híre ment, hogy semmi sem vezetett el a tanyáról. Az egész vádból csak ezt az egyetlenegyét ismerte be. Azt mondta, önvédelemből tette...

Azt a másik emberölést nem ő követte el, hanem az az ismeretlen idegen. A kocsin szundikáló embert lepte meg. Egy hosszú késsel szúrta le, s utána a lovakról leszedték a hámat, de minden mást otthagytak. Ő nem gyilkolt, csak a lószerszámot segítette elvinni és eladni annak az idegennak, akitől aztán még részese-dést sem kapott. Előkerült a szíjgyártó is, aki megvette a lószerszámot. Nem emlékezett másra, csak a vádlottra, és határozottan állította, hogy a pénzt is neki számolta le. Igaz, hogy voltak ott körülöttük mások is, de hogy kik, nem tudja... Nem emlékezett rájuk.

Az ismeretlen idegen pedig nem került elő. Lehet, hogy valóban létezett egy más valaki, aki a gyilkosságot elkövette, és ha kézrekerült volna, a vádlott talán megmenekül a haláltól. Az ismeretlen azonban csak a jegyzőkönyvben szerepelt. Így minden bűntett őt terhelte.

A harmadik esetet már kész tényként vehette a bíróság, hiszen tettenérték. Már nem mentegőzött. Bevallotta, hogy a rettenetes téiben a földéken hagyott szárkúpokban bújdosott, és élnie kellett valamiből. A bírónak felmutatta kékre fagyott kezét és lefagyott lábujjait...

Hova és meddig juthat egy ember lefelé, és meddig felfelé? Vajon egy

gyermek elhíheti-e apjáról, hogy ilyen rettenetes szörnyűségekre is képes volt? És ha ilyen volt, miért is lett ilyen? Most, hogy így mindent tudott és átélt, anyjának és apjának életét, kissé megriadt önmagától. Hiszen ő ennek a két embernek a gyereke... Kissé elérékenyült, s önmagában ismét keresni, kutatni kezdte azt a meghatározatlan valamit, amiben eddig élt. Azt a valamit, ami inkább gyűlölet volt, mint sajnálat. Most érezte, hogy gyűlölni könnyebb, mint a felismert fájdalmat hordozni... Aztán arra igyekezett, hogy ne gondolkozzon. Kezébe vette diplomáját, és további életét kezdte tervezni. Gondolatai azonban vissza-visszajártak a szüleit összefogó eseményekhez...

Nem messze tőle egy kisgyerek sírt. Talán a labdája gurult el, vagy elesett, de az is lehet, hogy csak kényességében pityergett. Amikor felkelt a parki padról, egyszerre valami félelem fogta el, hogy mi lesz vele, ha egyszer neki is lesz kisfia... Erőt vett magán, és úgy érezte, hogy mindazt megadja majd neki, amit ő sohasem kaphatott meg szüleitől. Amikor a síró gyerek közelébe ért, mintha irigyelte volna, s arra gondolt, hogy milyen jó azoknak, akik sírni tudnak, ha valami fáj. Ő még az anyja temetésén sem sírt. Nem tudta, hogy kit sirasson, anyját-e, vagy kisemizett apját. Most sem tudná külön elsírni őket. Ha sírna, ha sírni tudna, mindkettőjüket egyszerre siratná el... Aztán odament a szipogó kicsihez, kissé közömbösen megsimogatta a fejét, a lányka mellett álló nagyobbacska fiú fejére barackot nyomott, és megindult az állomás felé.

Ballada

Branko Miljković

Az ohridi trubadúroknak

*Bölcsesség, tapasztalatlan hajnalok virradnak.
Köznapi szavakra immár nincs jogom!
A szívem kialszik, szemem lángra gyullad.
Daloljatok, csodás öregek, míg a homlokomon
A csillagok, mint a metaforák, szétporladnak.
Ami magas, elenyész; mi alacsony, elrothad.
Te madár, majd szóra bírlak én. De visszaadd
A kölcsönzött lángot. A hamut ne gyalázd.
Idegen szívben hallottuk saját szívünket.
Énekelni és meghalni egyremegy.*

*A nap olyan szó, mely világítani nem tud.
A tudat nem bír dalolni, mert ijedten elfut
Az érezhető üröktől. A víziók tolvajai,
A sasok, csőrrel tépnek belülről. Én meg
Nemlétező sziklához leláncolva vérzek.
A csillagokkal a láthatatlan éjek
Csalását írtuk alá, s annál feketébbek.
Tudd, az életbehullás bizonyosága tüzednek.
Mikor a tinta vérré érik, mind megértik,
Hogy énekelni és meghalni egyremegy.*

*Bölcsesség, az erősebb fog ellankadni elsőnek!
Csupán a senkik tudják, mi a költészet,*

*A tűzlopók, a legkevésbé kedvesek,
Az árbochoz kötöttek a hajón, amely megy,
S melyet a valótól veszélyes víz alatti dal kísér.
Az ájult nap tudja majd, hogy az érett gyümölcsben
Hamuvá nyugtató csókokat hogy cserél.
De utánunk senkinek sem lesz már ereje,
Mely a csalogányoknak hízeleghet,
Mikor énekelni s meghalni egyremegy.*

*Halálthozó az élet, de a halálnak ellenáll.
Egy szörnyű betegséget rólam neveznek el.
Sokat szenvedtünk. És, íme, most énekel
A szelidített pokol. Szív, ne tétovázcassál!
Énekelni s meghalni egyremegy már.*

Laták István fordítása

Afrikai utazás

Részlet

Oskar Davičo

A fogolymadárhoz hasonló kétmotárosban Benisak gyémántkereskedő folytatta a válaszolgatást olyan kérdésekre, amelyeket senki sem tett fel. Nevetgélve fecsegett mellettem, és élenken túlzott kedvességgel ontotta az információkat azokról az államokról, amelyek fölött elrepültünk. Így némelyik rövid folyam széles torkolata fölött mesés mezőgazdasági lehetőségekről kezdett beszélni, amelyek az alattunk elterülő földeken, ma még moszkítókkal és sárgalázzal telt mocsarakban rejlenek.

— Ha egy rátermett ember koncessziót kapna és ezt alagsövezné és keresztül-kasul átszóné csatornákkal, megteremtené az Elefántcsont-, Rabszolga- és Aranypartból a világ gabonátárát — három-négy aratással évente.

Már a következő pillanatban meséi és konstruktív tervei elé futott.

— Az angolok előkészítették Sierra Leonet a függetlenségre. Azt beszélük, hogy meghagynak több politikai pártot. Ám a freetowni helyzet ismerői azt állítják, hogy közülük egyetlen párt sem foglalkozik politikával.

— Hát mivel?

— A vezetők gazdagításával, vagy más hasonlóval.

Szünet nélkül tovább szárnyalt:

— Libéria? Egyesek azt mondják, hogy ötszázezer lakosa van, mások szerint harmadfél millió. Ugyanis nem tudni pontosan, hány embert adott el rabszolgának. A második vagy a harmadik elnök-e a mai előtt, azt már elfelejtettem. De az USA-ból ideérkezvén, már az első is ugyanúgy kezdett viselkedni őslakos fekete testvéreivel szemben, mint ahogyan a gyapotültetvények fehér urai vele szemben viselkedtek Délen. Az ember általában ronda; érdekes, mi?

Ezután minden összefüggés nélkül:

— Azt mondja, hogy Ghanába megy? Kérem, látogassa meg Ga és Wa helységeket. Holmi ősi strip-teast fog látni, becsületszavamra! Anyaszült meztelen mindenki. Mihely ott egy kislány megszületik, átfúrják felső és alsó ajkát. Ezeket a lyukakat évről évre tágitják. Mire a lányok felnőnek, már nyolc centiméter átmérőjű könnyű korongot viselnek. A táguló ajkak gumiként veszik körül. Ha az ajak elszakad, megvarrják. Egyúttal ez minden ruhanemű, amit viselnek. Otthon leszedik ezeket a könnyű tányérocská-

kat, ajkuk rojtként csüng, és arra a hosszú bibircsókós bőrlebenyre emlékeztem, amely a pulyka fejről egészen honnan ered ez? A baj erénnyé alakításának klasszikus esete. Ezek a Ga-nyaka közepéig lóg. Azt kérdezi, és Wa-beli emberek kezdetben azért csúfították el így nőiket, a szépségükről híres lányokat, hogy megmentésük őket a rabszolgakereskedőktől, de később éppen az ilyen elcsúfított lányok tetszettek meg — nem a rabszolgakereskedőknek, hanem nekik, a Ga- és Wa-beli férfiaknak. Nem így van-e a szép és a rüt fogalmával mindenütt a világon? A szépségnek, és minden másnak gyökere — a baj. Az ott lenni micsoda? Gumiültetvény. Fél Libéria Firestoneé. Nem hallott róla? A világ legnagyobb autógumi és más gumiárú termelője. Kiváló minőség. Mit mond? Nem a gumi, hanem a gyémántok érdeklők. Akkor éppen emberére akadt. Mindent tudok rólok.

Az előttem ülő prelátus hangosan kezdett imádkozni. *Fogoly-madarunkat* egy idő óta elkapta a szél, zuhanni, ágaskodni, rázkódni kezdett, a kedves fekete stewardess pedig megkérte az utasokat, köztözzék le magukat. Benisak nevetett:

— A gyémántok kavicsra hasonlítanak. Eldobná, ha véletlenül rábukanna.

A pap mind hangosabban imádkozott. Hangja túlharsogta a motorzúgást, és meggátolt abban, hogy bőbeszédű informátoromat halljam. Ezenkívül a hangos imádság mind jobban demoralizálta az útitársakat.

— Kérje meg — mondtam Benisaknak, hogy hagyja abba ezt a mennyei propagandát. Nincs értelme, hogy ilyen sportszerűtlenül kihasználja azt a körülményt, hogy mindannyian meg vagyunk kötözve, és senki sem távozhat a repülőgépből repülés közben.

Egy pillanatra felragyogott Benisak szeme, szeretete az ilyen illedelmes társalgást, és nagyon ünnepélyes kifejezéssel négyszögletes arcán, könnyvedén megkopogtatta a prelátus vállát, és patétikusan közölte vele szerény üzenetemet. Szórol szóra.

— Magamért és mindannyiukért imádkozom! — fordult felém a kövér prelátus felháborodottan és szörnülködő arccal. De túlságos hangos szóval ahhoz, hogy igazán felháborodott és elszörnvedt volna. Ismét nem válaszoltam közvetlenül.

— Mondja meg neki — fordultam Benisakhoz, aki nagy élvezetet talált ebben —, hogy legalább bennünket kíméljen. Imádkozzon magában és csak magáért, ha nincs okosabb dolga. Ellenkező esetben még nála is hangosabban felolvasom a *Kommunista Kiáltványt*, amely itt van vihar-kabátom bal zsebében.

— Beleegyezett! — mondta Benisak, aki ezt az üzenetemet is továbbította, hozzám pedig a békülékeny prelátusi választ: csendes beleegyezését a hidegháború megszüntetéséhez a *Fogoly-madárban*.

— Most pedig halljunk a gyémántokról! — mondtam Benisaknak. — Rajta!

Mintha a starter jelt adott volna az indulásra, a robbanékony és gyors Benisak menten nekilendült:

— A régi kiaknázási módon éppen elegendő százalékot vesztek, hogy más, korszerű módot keressenek és találjanak, amely a kék földből, szaknyelven szólva, az úgynevezett graviterből tökéletesen elkülönít minden ásványt. Guineában még azelőttől két magántársaság van, amely ezzel foglalkozik: a Soginex és a La Minière de Beyla. Most elég tetemes illetéket fizetnek az államnak. Az ellenőrzés nagyon szigorú, számukra és a magándigerek számára is, akik Kankan közelében az aluviáliumból, három vagy négy méternyire a föld alól bányásszák az értékes kavicsokat. Kongóban éppen úgy bányásszák, mint a szenet, kétszáz méterre is a föld alatt. A gyémánt azonban rendszerint a felszínen van. Legalábbis ott, ahol éppen a legtöbb akad belőle. Csodálatos dolog. Ghanában sárgás, Sierra Leoneban zöldeskék, az Elefántcsontparton és Guineában — fehér. Befelezem, azaz kiábrándítottam önt. Egvéten érdekes történetet sem tudok: nem csempésznek gyémántot. Tilos. Sohasem öltek meg senkit gyémánt miatt. Büntetendő.

— Hát a kankani tőzsde?

— Hallott róla? Mi mindenről nem hallott! — gúnyolódott gyorsan, és még gyorsabban folytatta. — A *Hotel de la Garre*-ban, a francia hálóköcsitársaság most államosított egykori szállodáiban huszonkét szobában különféle állami vagy magán felvásárló vállalat huszonkét irodája van. Mindannyian hét százalék adót fizetnek az államnak az export forgalomra.

— Hogyan ellenőrzi ezt?

— Képtelenség csinálni, becsületszavamra. A digerek egytől egyig gúneaiak, szobáról szobára mennek, és felkínálják a gyémántot. Az köti meg az üzletet, aki a huszonkettő közül a legjobb árat kínálja. A diger azonban nem léphet a szállodába mindaddig, amíg előzetesen nem jelentett be mindent, amit kibányászott. Ön is láthatja, hogy ez korrekt dolog, csálás kizárva.

— Egyik-másik afrikai azt mesélte nekem, hogy a digerek nem mindig jelentenek be éppen mindent, amit kiástak.

— Olykor kikutatják őket. Egyébként az állam emberei megátalkodott hazafiak.

— Igen, amíg közönséges köről van szó. De ha kivételesen nagy a kő?

Benisak elmosolyodott.

— Mi történik akkor? — kérdezte tőlem.

— Akkor elmennek Freetownba — mondtam taláalomra —, igen, a diger odaviszi a kivételesen nagy értékű gyémántot. Hiszen ön mondta, hogy Sierra Leone évente harminchatmillió dollár értékű gyémántot szállít külföldre, és ezt nagyjából a zugtőzsdén bányásszák.

— Azt hiszi? — Elnevette magát, és szeme gúnyosan villant. — Aki azt állítja, hogy tudja, mi történik a zugtőzsdén, de nem ezzel foglalkozik — amit az a tény is bizonyít, hogy olyan dolgokról beszél, amelyekről hangosan nem szólnak —, az nem tudja, hogy mi a *contradictio in adjecto*. Önnek kétségtelenül van képzelőereje, pedig nem gyerek, nem néger, se nem Simenon, sem Agatha Christie, a két legkedvesebb íróm. Szereti őket? Ha a kankani szupernyomoruságos *Hotel de la Garre*-ban valaki látatlanban meg is egyezik egy ilyen ultrakarát nagyságú kő áráról, azt hiszi ön, hogy a diger olyan könnyen kaphat útlevelet, hogy a vevővel együtt Freetownba menjen?

— Ha nem tudnám, hogy a diplomáciai posta sérthetetlen, és a diplomáciai futárok az immunitást biztosító útlevél birtokában leveleken kívül más egyebet is visznek, ajánléktól megrendelt holmiig, ha nem tudnám azt is, hogy Afrikában milyen könnyű átlépni a határokat, akkor nem hittem volna el, amikor erről meséltek, hogy valószínű és lehetséges is mindaz, amit elmondtak. Én

magam is csak úgy átléptem a határt.

— Sportból?

— Hogy meggyőzzem önt és az önhez hasonlókat: nem ebben van a probléma. És nem amabban.

— Különböző emberek vannak közöttünk. Én azokhoz tartozom, akik gyakrabban mossák a kezüket képletesen, mint a valóságban. Szegény ember vagyok, egyszóval állami tisztviselő. És ha tudni akarja éppen olyasminek jötem a nyomára, ami az ön képzelődésére hasonlít. Maradjon köztünk: éppen abban járok, hogy elrontsam egy belgának az üzletét. A disznónak!

Egy ideig hallgatott. A stewardess rágógumit kínált. Benisak kettőt vett, majd így szólt:

— A fizetésemből élek, uram. Ez más szavakkal azt jelenti, hogy már a hónap ötödikén nincs pénzem. De akarja-e, hogy elmondjam, hogyan változtatják a bajt erénnyé másképpen, nem úgy mint Ga-ban és Wa-ban.

Nem várta meg, hogy megmondjam, akarom-e vagy nem, hanem így folytatta:

— A Diamond Corporation, amely a világ briliánstermelésének kilencven százalékát szolgáltatja és árusítja, Belgium náci-monarchista megszállása után felhívta az összes specialista munkásokat is, hogy menjenek át Londonba. Elég sokan voltunk olyanok, akiket később Londonból Palesztinába szállítottak. Hogy ne szaporítsam a szót: az izraeli gyémántiparban ma több mint négyezer-ötszáz magas képzettségű szakember dolgozik. 1965-ig tízezer szakember lesz ott. Ez azt jelenti, hogy a második helvről az élre kell tornünni. Így van ez. Elsők leszünk Belgium előtt! Le a disznó belga monopóliummal, le vele!

— Ön is prolumumbista, hogy ennyire gyűlöli a belga monopóliumokat? — kérdeztem.

— Micsoda? Prolum? Ó, dehogya! A politika nem érdek. De esküszöm, hogy a belgák lehetetlen alakok mint üzleti partnerek. Emelik az árakat, vagy akár veszteséggel is eladnak, csak hogy lerázzanak bennünket. Az ostobák! Ahelyett, hogy szépen megegyeznénk. De most majd meglátják, hogy a kővér Benisak milyen patkányt dug a zsebükbe!

Leszállunk az abidzsáni repülőtérre. Északa van. Az Elefántcsontparti embernek igaza volt: az első pillan-

tásra látszik, hogy ebben az országban franciák parancsolnak, az afrikaiak csak végrehajtják a parancsokat.

A repülőgépből kiszállva Benisak velem együtt átmeneti bárcát kapott, amely éppen úgy, mint nekem, neki sem adott jogot arra, hogy elhagyja a repülőteret. Azt mondta, rendeljek az ő részére is kávé, és elment a W. C.-re. Még fél órával később sem volt sehol. A repülőgépben azonban egy másik ember ült mellettem. Más-milyen. Kicsi és sovány. Nem expanzív. Nem beszélés. Három órával később, amikor már leereszkedtünk Accrában, csak ennyit mondott:

— Benisak vagyok. Köszönöm a kellemes szórakozást!

— Testvérek! — gondolom. — És mennyire különbözök!

Tegnapelőtt táviratoztam már egy év óta Accrában lakó barátomnak, hogy a *Hotel Ambassadeur*ben foglaljon szobát részemre. Azt hittem, a repülőterre is kijön elébem. Nem jött ki. Itt tizenegy órakor bizonyára már alusznak — próbáltam igazolni. Lehetséges, hogy itt mindig kettesben alusznak és a nő nem engedte meg neki, hogy olyan későn holmi ismerőseért menjen.

Azonban az *Ambassadeur*ban senki sem foglalt szobát részemre. Három szállodába telefonáltam. Sehol egy ágy, sehol egy fekvőhely, minden foglalt. Előveszem utolsó shillingemet, és a telefonautomatába dobom.

— Igen — mondta a *Hotel Ridgway* éjszakai portása —, van még egy egyágyas szobánk. Ha tíz percen belül ideér, fenntartom az ön részére.

— Egészen az *Ambassadeur*ban vagyok, feltétlenül tíz percnél többre lesz szükségem.

— Kocsival nem kell több. Fogadjunk?

A sofőr beleegyezett, hogy másnapig vár a viteldíjra és a borralalóra. Mindenesetre felírta noteszébe a nevemet, útlevelem számát és nemzetiségemet.

A *Hotel Ridgway* harmadrendű szálloda; azt mondják, ha nincs eső, a harmadrendű is jó.

Egyébként az első pillanatra nem is látszott rossznak. Nem volt valami tiszta, de híres Westinghouse márkájú airconditionerrel volt felszerelve.

A szerkezet el volt rongva.

A szobáknak ablaka volt. Nagy ablaka.

Igaz, hogy a buja növényzettel teli világítóudvarra nyílt.

De az ablakon nem volt üveg. Valaki nemrég betörhette. A szobalányok még nem fedezték fel. Egyébként megjavították volna. Mert Accra gazdag városnak látszik. Legalábbis az első pillanatban.

Igaz ugyan — már amennyire láthattam —, a járda itt sincs kikövezve, de az utcák szélesek, tágasak, és sehol sincsenek — legalábbis az eddigi vezető úton — büdös szegénynegyedek; ellenkezőleg, mindenütt csupa zöldbeborult kertes ház. Tudtam, hogy Ghana gazdag, Accra pedig rendezett.

Az ágy fölött szerencsére ott voltak a moskitóhálók kifeszítésére szolgáló drótok. Keresem a hálót.

Nincs. Talán mosásban van — gondolom magamban, és felhajtom a takarót.

Nem valami tiszta a takaró, amit felhajtok. Viszont a piszkos takaró alatt egyetlen — sem felső, sem alsó — lepedő sincs. Csak szörnyen zsírfoltos és piszkos derékalj.

A piszkos derékalj és a tisztátlan hotelszoba kényelmetlenebbnek rémlik a gazdag városban, mint egy tehergépkocsi olajjal bekent és porlepete deszkapadlója a dszungelben.

Nagyon fáradt voltam. Le a komforttal, le vele! — ahogyan az elcserélt Benisak mondta Abidzsánban.

Tehát ololtam a lámpát: mnemotechnikai kísérlet, hogy nem látván többé, elfelejtsem, milyen piszkos a derékalj, amelyre fekszem.

Lefekszem anélkül, hogy ezt elfelejténém. Behunyom a szemem, és újabb erőfeszítést teszek, hogy ezt a szennyet kitöröljem az emlékezetemből. Úgy látszik, sikerült. Mert távoli repülőgépmotor-zúgás vonta magára figyelmemet.

Száll a repülőgép. Én is benne vagyok, a fecsegő Benisak mellett. Továbbra is mesél. — Micsoda testvér! — Arról igyekszik meggyőzni, hogy ő az a másik, az a hallgatag Benisak. Erre a repülőgép rám kezd zuhanni.

Megrázkodom. Rám? Közben én is benne vagyok? Hogy lehet ez? Éppen úgy, mint ahogy a fecsegő Benisak hallgataggá változott.

— Nem! — nevetett Benisak. — Mi fehérek mindannyian egyenlőek vagyunk a feketékkel, mint ahogyan ők

is egyenlőek velünk. Ennyi az egész. Érti?

Ó, csodák és fehér gyémánttözsdek százada! Ó, te tojásfejű hallgató, ó, te kockafejű fecsegő! A repülőgépek dühösen zúgva lecsaptak rám.

„Mi közöd hozzá!” — csíptek belém leereszkedvén abidzsáni jobb kezemre. Homlokomra. Meztelen nyakamra. „Mi közöd hozzá!” rontottak rám tüikkel és lándzsáikkal. „Én lelkiismeretes ember vagyok!” — kiáltott a fecsegő. „Ő is lelkiismeretes ember!” — mutatott a hallgatóra. „A gyémántbransban mindannyian tisztességesek és becsületesek vagyunk!” A szúrásoktól megdagadva arra kértem, hogy kíméljen meg. „Benisak úr, még álmomban sem gondoltam arra, hogy kicsempészte magát Abidzsánban, és az ön útlevelével és menetjegyével egy másik ember érkezett a repülőgépen Accrába.”

„Hazudsz, hogy nem gondoltál erre, ismerem én az ilyen kópékat!” És mint egy karmester, beintett a kezével. A zúgás elviselhetetlen. Kinyitom a szemem. Behunyom. Kinyitom: szűnyogok. Rémülten felugrok.

Villámlik. Egyszer. Majd rögtön másodszor, harmadszor, tizedszer. Néhány villám egyszerre villan fel.

A rövidebb vagy hosszabb időközben felvillanó villámok — akár utolérték egymást, akár nem — sápadt viaszfényűvé változtatták az eget. Dermedtté a rémülettől. Zavardottá ebben a dermedtségben, amelyből ezek a narancsszínű festett lángnyelvek úgy villantak föl, mint két-ségbeesett morze-vészjelek.

Ejfé! van. Ismerem a morzejeleket. Megpróbálok értelmet adni a villámjeleknek, megpróbálok elolvasni a villámokat.

Később még jegyezgetni is kezdem ezeket a nyílt égi vészjeleket.

Betűk, nem szavak.

Betűk, amelyek egyetlen szót sem alkotnak. Legalábbis valamelyik olyan nyelven, amelyen én beszélek.

Valamelyik rejtjelző talán eligazodott volna, és ezekkel a betűkkel kombinálgatva megtalálta volna a kulcsot, amellyel megfejtheti őket. Vagy akár költő, nem kell éppen rejtjelzőnek lennie. A költőnek talán elég volna ez az ötlet, hogy megihlesse.

De ma éjjel csak újságíró akartam lenni. E jelbeszédés tűzijáték alatt önmagammal elégedetlenül, megelégedtem azzal, hogy megállapítsam: a

nyelvzavar régebben, még a Föd előtt terjedt el az égen. De mi az, amit az ég közölni akar velem? Lehetséges-e, hogy egyenként, vagyis babiloni módon sorakoztatja a felvillanó betűket, felülről lefelé szóló érthetetlen és értelmetlen üzenetté? Vagy pedig ez talán elkésett válasz, de válasz, a prelátus félbeszakított imádságos adására a *Fogolyvadár*ból? Ebben az esetben a villámok morzeje segítségével, messés elektromos energiafogyasztással, az ég csak egyet közöl:

„Ne locsogj, tisztelendő!”

Igazán locsogott.

Nem. Zuhogott.

Zuhogott? A világ minden folyója ezernyi ezer Niagarával zúdult a földre.

Vajon ezt akarták-e mondani morze-kisülésükkel a kirobbanó vonaglásukban véres gilisztákhoz hasonló, valóságilag el nem kötelezett villámok?

Szünet nélkül, akadály nélkül ömlöttek az elszabadult vizek, felborult minden városi vízvezeték tartálya, tavak és tengerek omlottak. A pusztá udvaron dagadozni kezdtek az óriáslevelű pálmák. Szabad szemmel látszott, hogyan duzzad meg egyik-másik túltengő óriási bogáncs, hogyan nyálasodik el az a szintelen, elhízott virág, hogyan nyúlnak meg és hogyan nyúlnak ki a nyálkás, csúszós liánok. Minden felfúvódott, növekedett, szélesedett és hangosan szuszogva széndioxidot bocsátott ki magából. A növényzet felfoghatatlanul szörnyű extázisban hörgött, ami megsemmisítő örületében egyesített villámot, eget, vízőönt és növényt.

Az ember ellen.

Éreztem, hogy undorodni kezdek ettől az egész mértéktelen mértéktelenkedéstől, a nehéz, kajla nagy levéltől, ettől az óriási virágtól, ezektől az ormányszerű tekervényektől, ettől a túlzástól, az erők esztelen pazarlásától. Amelyek csak megszelídítve szolgálják az életet.

A meghosszabbított másodpercek és a rövid időtartam alatt moszkitók töltötték meg a szobát, amely egyébként is fülledt volt; nélkülük is a megfulladásig zsúfolt volt.

Az özönvíz, amely derékszőgben zúdulva a földre, át kezdett ömleni a kertnél egy lépcsőfokkal magasabb küszöbön, semmi jót, egy csöpp felüdülést sem hozott. A levegő továbbra is csak fülledt, a bőr parafinosan pórustalan, a test kívül és belül izzadt

— a tüdő azonban sehogyan sem te-
lik meg levegővel, a szív sohasem te-
lik meg vérrrel. És nem csoda, hogy
olyan törődötten fáradtak az izmok,
hogy lusták a mozdulatok, lomhák az
érzések, mint az örök ismétlődés szo-
morúsága.

Akkor kialudt a világosság. Ugyan-
abban a pillanatban a villámok, az
egyszerre felborult és leszakadt égről,
erőtlenes rándulással ahhoz a ponthoz
közeledtek, ahonnan néztem őket. Az
volt az érzésem, hogy most már be-
jönnek a szobámba, a szúnyograjok-
kal együtt, és valamilyen mérges, apró
hangyarajokkal együtt, amelyekkel
nagy rovarok özönlöttek be, kétségbe-
esetten. És mindez — hangyák, mosz-
kitók, pókok, szikrázó villámok —,
mindez támadóan berontott a szobába,
körülöttem forgolódt, körülzaglá-
szott, megtapogatott, nyaldosott, szur-
kált, befröcskölt, gyötört.

A zápor sokáig nem engedte, hogy
a sötétségben egyébként növekvő
nyugtalanág felüsse a fejét. Lesúj-
totta a villámcsapások és dobok tam-
tamjainak mind gyakoribb sortüze.

A kettős mennyezet lesonitjának
résében egyszerre egy óriásnál is na-
gyobb trópusi gyík szeme bukkant fel.
Hol vagyok? Szállodában?

Nem. Ez nem szálloda, ez állatkert,
ez boszorkányszombatja minden bé-
kétlen és vérszopó bogárnak, csúszó-
mászónak és tekergő villámnak, ame-
lyek teljesen elleptek, ez korzója
minden halálnak, amelyek bármikor,
akár csak egy pillanatra is, meg-
haraptak és kikezdték egy emberi
szívet.

Sokáig tartott a folyómedreknek ez
a felborulása, a tengerek tavának ez
a kiömlése, a földnek ez az elárasztá-
sa milliányi tonna édeskesen sós, az
áhitott felfrissüléstől megfosztott nagy
esővel.

Hirtelen megszűnt az egész. Csak
gyerekekölnyi cseppek szakadtak le
még egy ideig, még sokáig a levelek-
ről, a kinyúló ereszről, a bádogtetőről.
Dobolva, sóhajtván, fogcsikorgatva,
szurkálva.

Nem aludtam el mindaddig, amíg
másfél órával virradat előtt ki-
hunytak a csillagok és egészen elsöté-
títették az eget, mintha csak most, az
átlátszatlanág padlóját ért harmadik
rúgás után kellene megkezdődnie az
előadásnak.

Ébren maradtam volna, ha a villá-
mok még vívódnak egy ideig, utolsó
haldokló vagy nem haldokló fellobba-
násokkal, amelyektől az égbolt, maga
is haldokolva, megvonaoglott. Időnként
még mindig feltárta összeszabdalt,
vérszegény méhét.

Kimerültem.

Mégseim fekszem le, ha a központ
rögtön, az első villámsorozat leadása
után nem kapcsolja ki a világosságot.
Írok. Vagy olvasok. De mit tehettem
ebben a totális sötétségben, ebben a
feszült és riadt várakozásban, hogy
felmenjen a függöny, amely nem ment
fel? Nem sikerült elaludnom úgy,
ahogy többé-kevésbé minden színházi
előadáson elalszom. Az értelmetlenül
túlzott és zajos és üres trópusi esőnek
ez a tolakodó színpadiassága sem ért
véget idejében, éppenúgy, mint színpa-
diassága sem, minden felmondásban
levő szuperszakértő felelős mennyei
író, rendező, színész, technikus, kriti-
kus és egyéb ellenére. Megduzzadt
bőrömről a véremtől elnehezült mosz-
kitók az asztalra zúdultak. A hálás
vérszopó karzati közönség egyik része?
A sötétség a kakasok ellenére is még
mindig sötétebb és piszkosabb volt,
mint a derékalj. Minden megnyugo-
dott.

Én is.

Pontosan hét óra tizenhét perckor
beköszöntött a nappal, hét óra húsz
perckor pedig kopogtatás nélkül be-
nyitott a szobainas, és langyos teát
hozott egy csészében, amelynek perem-
én finom és nagyon vékony petró-
leumos, zsíros bevonat csillogott a
szívárvány minden színében. Nem
iszom meg — így, eleinte. Azután, az
undort legyőzve — az utolsó csöppig.

Egészen összetörve borotválkozni
kezdtém. A szappan kicsúszik szappa-
nos kezemből, és a sarokba gurul.
Most, ebben a már csuromvizésre iz-
zasztó hőségben nehezebbemre esett
felemelni a szappant, mint nyolcvan
kilót felvinni az ötödik emeletre Beo-
grádban, ahol most hűvös idő van.
Olthatatlan vágyat éreztem hólabdá-
zásra, vacogásra, hóra és kosavára,
helybentopogásra, amellyel a fagytól
besűrűsödött vért kergetjük, hogy
könnyebben keresztülfolyjon a haj-
szálereken.

Lemegyek reggelizni. A mérges pin-
cér megrökönyödésére visszautasítom
az angol reggelit, a tojásos szalonnát
és kakaót (amelyet olcsó nyersanyag-
ként exportáltak, és drága készáru-

ként, angol bádócsomagolásban importáltak). Asztalom mellett együtt reggelizik rövid nadrágban a puflók, pirospozsgás, bodorított hajjú nyugat-németországi pilóta és csikos fekete öltönyben, fehér ingben és nyakkendőben a kövér brit, aki tegnap este, amikor a szállodába érkeztem, olyan nagyon igyekezett a sváb szobájába jutni, az pedig úgy tett, mintha nem értené, hogy miért. A nehéz, döglött hal tekintetű, röviden, gonoszul és rosszindulatúan lézengő, puffadt angol időnként most is megfogja a pilóta kezét, miközben a pilóta gretcheni szeméremmel nézve halványlila színű krémszerű folyadékkal telt csészéjébe, a száját csücsörítve folyton beszívja megdagadt felső ajkának jobb szélét.

A sarokban éppen most fejezi be reggelijét vagy tizenöt nem feltűnő, egészen semleges tekintetű, szerényen viselkedő orosz. Minden pillanatban értük jöhet az autóbusz. Szakemberek.

Köztük és közöttem egy megvénült, vonribbentropi fej, de vörösseszőke és dúsan szeplős. Ez a vonribbentropált, félresikerült ember és minden jel szerint az ő, kissé már megecetesedett és savanyú tekintetű leánya, úgy tesznek, mintha nagyon szenvednének a nagy előkelőségtől, amit valami nagyon elszomorító és szívzaggató dolognak tekintenek, és állandóan nem annyira megvetően felfuvalkodott, mint inkább szomorú és vigasztalhatatlan tekintet vetnek a többiekre az étteremben. Közben a két vater-tochteri előkelősködő úgy eszik, mintha nem volna étvágya, alig nyitván ki a száját. Az a bizonytalan meggyőződésem támadt, hogy szájuk sarkát bekenték timsóval, és utána vékony fonállal összefércelték. Legalábbis úgy rémlik, amíg isznak vagy beszélnek. Időnként mégis megfelelkeznek magukról evés közben, és akkorára tárták szájukat, mint két villamosszín, hogy bekapják a Schinken-Butterbrot mit Spiegeleierrickedrackbekotet karéjról leejtett falatot.

— Mahlzeit — szól oda a pilóta, aki rövidnadrágosan riszálkodva elmegy mellettük, a brit pedig még az étteremben marad, hogy kifizesse a számlát. Erre a nemzeti üdvözlésre a vonribbentropált fater ültében összeveri szandálját az asztal alatt, és meghajtja fejét, mintha valaki valami kemény tárggyal merev nyakszirtjére szózott volna egyet.

Miközben később, egy telefonbeszélgetés után, a portásfülke előtt a hallban barátomra várakoztam, fogait piszkálgatva kijött az étteremből az előkelő német, és amolyan testesen, pettyesbőrűen, háta mögött megsavanyodott leányával, egy „Good morning”-gal üdvözölte a „fekete portást”, mire a sötétbőrű kondri közömbösen, illedelmesen így válaszolt: „By, Mr. Müller!”

Mintha a portás azért is kapná a fizetését, hogy mindenkinek a kívánságát kielégítse.

Az enyémet is.

— Yes, mister, mister Müller már régóta itt él! Azt mondják, már tizenöt éve. Yes, mister, nagy ananász-ültetvénye van. Nagyon nagy ültetvénye, mert a legnagyobb angol cégekkel dolgozik. Nagy folyószámlája van a bankban. Nem, mister, nincs egyedül. Felesége és leánya van. Most mindent eladott. Az ültetvényt. Vesztességgel. Azt mondja, elköltözik. Argentínába. Jamaicára. Yes, mister, ő maga sem tudja pontosan, hova. Egy este valamivel többet ivott a szobájában, lejött telefonálni, és itt a pultnál tovább ivott velem. A vendégek már mind lefeküdtek, ő sokáig elbeszélgetett velem, és azt mondta, hogy itt Accrában, és Ghanában mindenütt, nagyon sok az izraelita, yes, mister, és ez nagy szegény, az ember léptenyomon beléjük ütközik, és nemréggen, amikor legutóbb Accrába jött, egy izraelita megszólította a *Hotel Ambassadeur*ben, és nagyon arcátlanul kérdezett valamit tőle, yes, mister, arcátlanul, ezt pedig ő senkinek sem engedi meg, mert ő nem akárcsi, ő béketűrő ember, nem bánt senkit, hát mit akarnak tőle, ő üzletember, mint bárki más, és mi okuk van nekik őt nyugtalanítani, yes, mister, mi okuk van mások dolgaiba beleütni vastag és görbe orrukát, de ő most elköltözik, yes, mister, és nem törődik semmivel, ő csak a legjobbakat kívánta Ghanának, meg a bennszülötteknek, ő igazságos és emberséges volt ültetvényein a munkásaihoz, néha szigorú is, de semmi sem megy szigor nélkül, yes, mister, a négerék olyanok, akár a gyerekek, bocsánatot kérek, azt hiszi Ön, olyanok vagyunk, mint a gyerekek?

— Nem! — válaszoltam. Ő a telefonkagyló után nyúl.

— Önt keresik.

Barátom újra felhívott, és közölte, hogy váratlanul halaszthatatlan megbeszélése van, de fél óra múlva értem jön.

És nem takarékoskodott a jótanácsokkal, hogy megvigasztaljon.

— Nem érdemes haragudni ilyen csekélységért. Mi az egy fél óra? Éppen csak annyi, hogy nyugodtan elolvashatod az újságot.

Még amíg a portás mister Müllerről mesélt, akit minden jel szerint sokkal jobban aggasztott Eichmann sorsa, mint amennyire az normális egy volt nemeszestától, akinek talán kiadta magát (vagy tévedek? a volt gyarmatokon nemrég az ilyen múlt talán még ajánlólevélnek is számított?), egy ifjú jött be tarka ingben a Blue Jeans fölött, széles, kissé kancsal, szabálytalan és olyan tejeskávészín arccal, mint amilyen gyakran az észak-amerikai négerek színe, leült a közelben egy fonott székbe, a fonott asztalról elvette és kinyitotta az újságot. Kezében tartotta, de nem olvasta. Ő is nyugtalanodik? Nem csodálkoztam: olykor érvényes a szériaelmélet. De vajon őt mi bántja? Hiszen ő legalább nem volt eszeszista? Még egyszer szemügyre veszem: bal arcán a bőrnél sötétebb, ütéstől eredő folt van, alatta pedig behagedt, mély karmolás, amely seb is lehetett.

Mihelyt melléültem az üres székbe, és felvettem az illusztrált *Drum* második számát (ez a címe az első ghanai képeslapnak, amely kiállításával, szerkesztési és tálalási módjával holmi szegényesebb és kevésbé látványos *Life*-ra vagy *Matchra* hasonlít), ő, az *Evening News*-szal a kezében, mozdulatlanul nézve, mintha vak lenne, hangosan beszélni kezdett, azon az egyenletes orrhangon, és érzéstelenül, ahogyan a detektívek és gengszterek beszélnek a középszerűen rossz *Made in Hollywood* filmekben. Hadarva beszélt, és egy olyan slangen, amelyet nem értettem egészen, miközben olyan kifejezéseket használt, amelyeket még sehol sem hallottam. Am a vallomása pontosan úgy kezdődött, ahogyan az ilyen vallomások kezdődni szoktak:

— Huszonhat nappal ezelőtt Brazáville-től mintegy negyven mérföldnyire a repülőtéren megöltem egy frechmant. Az Air Force-nál dolgoztam, és testvérem, akit most várok, hogy Statesbe vigyen, még mindig az Air Force-nál dolgozik, és biztosan ott is fog dolgozni haláláig, ha nem

bocsátják el előbb, de nem fogják elbocsátani: nyugodt a vérmersektele, és a *meteo-service*-ben dolgozik, ahol mindenkinek jók az idegei. Az én jobom jó volt: rádiós voltam. Tetszik tudni, információk vétele és továbbítása — a fejem sem fáj tőle, még akkor sem, ha az ágyban csak úgy szikrázik minden a neuralgiától. Nem keresnék jobb munkát, mégha mostantól fogva mindörökké ezt kellene csinálnom, nem is Kongóban, hanem a fenével srégvizavi, yes. Ahogy mondom, sokáig így is maradt volna, ha nem jön az az átkozott frechman, az, aki — mint már mondtam — halott, habár nem is egészen halt meg, még a kórházban van, csak alaposan megjárta. Yes, mister, ő kezdte, de még mielőtt aznap délután elkezdte volna, vörösbort iddogálva, szeretett a bőröm színéről beszélni. Yes, mister, én nem mondom, hogy nem vagyok az, ami vagyok, de ha közönséges, lusta nigger, piszkos és büdös nigger vagyok, én is azt mondom, hogy néger vagyok, és nem mutatkozok be hamisan, azt állítván, hogy én vagyok a Mr. Atlantic, ugye? Nos, ő szerette a bőröm színét ócsárolni, és azt hitte, hogy csak az ő bőrének a színe szép. Jól tudom, hogy mindenki jó véleményen van önmagáról. Ez nem is baj. Az a baj, hogy azon a kritikus napomon a moszkvai vörösök újabb szputnyikot löttek ki a világűrbe. Jól van, én ember vagyok, oké, a politika egyáltalán nem érdek, oké, én pénzért végzem a munkámat, oké, és nem törődöm semmivel, ha van mit ennem, mit felvennem, és elegendő pénzem van, hogy kifizessek minden havi részletet, és valamit félre is tegyek, mint ahogy volt is, és ezért nem is csoda, hogy a politika egyáltalán nem érdek, de a szputnyik, mondja csak, kérem szépen, hát a szputnyik — az politika? Persze hogy nem. Hanem a szputnyik — technika. A technikáról pedig mindenkinek joga van azt gondolni, amit akar. Még is mondtam, hogy mit gondolok, azt, hogy ez a szputnyik, ha már megkérdezte tőlem, hogy micsoda, és amennyire fekete szemmel felfoghatom, valóban egyszerű technikai dolog. Valaki azt mondhatná, hogy nem úgy van, és én nem haragszom meg érte. A frechman mindig haragudott és sértegetett — csak próbáld nem azt gondolni, amit ő. Az volt a baj, hogy ezt nem mindig tudtam kitalálni. Néha nem is akar-

tam. Olykor viszont megtörtént, hogy először ő kérdezte meg: „Te fekete ördög, mi a véleményed a szputnyikról?” És ha mondtam, hogy mi a véleményem, ő mindjárt rávágta, hogy vörös ördög vagyok. Yes, én tudom, hogy mi vagyok, és tudom, hogy munkámon kívül semmihez semmi közöm. Mindenkinék meg kell engedni, hogy meglegyen az ilyen vagy olyan véleménye, és meg kell engedni, hogy ezt a véleményét megmondja. Engem egyébként néha senkinek a véleménye sem érdekel, még a saját véleményem sem, az a fő, hogy — ha van — megtartsd a jó jobot. Nekem pedig volt jó jobom. Most már nincs többé. A frenchman miatt, aki még a kórházban fekszik holtan, vagy ami még ennél is rosszabb, aki még nem egészen halott, de meg kell halnia. Még mindig csodálkozom, hogyan maradt életben, amikor a nagy erővel hajított késsel úgy nyakon találtam. Yes, mister, így történt, én nem szeretek hazudni, még akkor sem, ha az néha hasznosabb is számomra, hogy megkerüljem az igazságot, ami ebben az esetben nem is volna nehéz: kettőnkön kívül senki harmadik nem volt ott, hogy tanúskodjon arról, mi történt, a kés pedig, amelyet estemben rádobtam, a beszélőképességét is elvesztette, így hát azóta, mind a mai napig, ki sem nyitotta a száját. Én azonban elmondtam az igazat a bírónak is és neked is, és örülök, hogy megmondtam, bár sajnálom, hogy elvesztettem a munkahelyemet, mert olyan nagyon finom munka volt. Így volt ez éppen aznap is, amikor kitért a balhé. Akkor mondtad nekem azt, hogy *vörös ördög*, és azt is, hogy átkozott fekete vörösbarát vagyok és disznó vagyok. Szidalmazott, de én hagytam, hadd beszéljen. Hiszen a saját véleményét mondja, nem az enyémet. Mit érdekel engem, hogy helyeslem-e, amit mond, vagy sem. Yes, mister, fekete szent igazság, hogy az ebédnél több bort és konyakot ivott, mint máskor, és nagyon meleg is volt a szobánkban, legalább három fokkal több, mint a pokol fűtőházában. Így volt, ahogy mondom, amikor újra megkérdezett a szputnyikról, én pedig reggel óta már ötödször ugyanazt mondtam, mert nem szeretem megmásítani, amit mondok. Akkor az asztalomhoz lépett, amelyen ott voltak, teleprint papíron, a délelőtt beérkezett összes rádióadatok, amelyeket összehasonlított az én méréseim-

mel, és a szomszédos repülőtér szolgálatának továbbított, az asztalomhoz lépett, és mint egy asszony sikoltozva, tépdesni kezdte méréseimet, amelyeket éppen összehasonlítottam. Felugrottam, hogy megakadályozzam ebben az ostobaságban, mert jó munkahelyem is kockán forgott, nemcsak egyik-másik repülőgép biztonsága. Nem igaz, amit a vizsgálóbíró saját szakállára leírt, mintha én azt vallottam volna, hogy ő először rámkialtott: „Ne nyúl hozzám a piszkos mancsoddal, te ronda nigger!”, hanem rögtön a karomba és a kezembe szúrt a késsel: hallottam, amikor azt mondta nekem: „Ne nyúl hozzám a piszkos mancsoddal, te ronda nigger!”, de már csak azután, hogy a karomon és a kezemen éreztem a szúrást, és mivel éppen ettől a szúrástól tántorodtam meg, még egy késszúrást éreztem a combomban, és éreztem azt is, hogy miközben véresen mégis feltápaszkodok a padlóról, megragad, és övemnél fogva, nagy erővel ellök magától. A lökéstől visszafelé léptem, és képtelen voltam megállni, amikor három lépés után a lépcsőhöz értem. Egyszerűen lerepültem, de repülés közben, estemben, elővettem késemet, nagy erővel feléje hajítottam, és eltaláltam a nyaka közepén, azután eszméletlenül összeestem, övele magamon, mert amikor lezuhantam, a lépcsőig jött, és vigyorogni kezdett, és röhögött, mint egy bolond, a kés pedig elvágta a röhögését. Mindennek ellenére, kérdés, hogy megérdemelte-e ezt, vagy nem érdemelte meg, de megkapta a magáét, amit az a tény is bizonyít, hogy egyre kevésbé él, és nem tagadta még halála előtt sem, amely nem vitte el egészen, hogy ő kezdte. Ha letagadja, biztosan felakasztanak, annak ellenére, hogy követségem. nagyon rátermett ügyvédet fogadott fel védőműl, egy scotchmant, a védőm, ez a rátermett, nagyon okos ember, azt mondta, hogy ne csináljak magamnak gondot, mert követségem sohasem hagyja cserben a polgárait, hanem mindig jó ügyvédek fogad, részemre pedig a legjobbat fogadta fel, mivel az én esetem nagyon bonyolult és nehéz eset volt, ami igaz is. Kezdetben sokat vertek, annyira zavaros volt az egész, vertek a rendőrök, a honfitársai annak a frenchmannek, aki egész biztosan már egyáltalán nem, vagy csak alig él, úgyhogy már olyan halottnak tekintetjük, mint a pinty, ha pedig még nem halott, biztosan meghal, még

mielőtt Statesbe érek, márpedig hamarosan odaérek, mert a testvérem ma értem jön, és elvisz, ön pedig adja ide a címét, hogy jelentkeztem, ha megérkezem az országomba és az utcámba, és jelentsem, hogy a frenchman biztosan egészen meghalt, én pedig épen és egészségesen megérkeztem. Mert az én sebeim behegedtek.

Az augusztusi éjszakánál feketébb, a nád árnyékánál, a menyét árnyékánál karcsúbb Miss Helén csipői fojtottan, ringva pihenek, mint a tenger a teilihord fényében, most is, amikor állva, szalmazálon ananászszörpöt iszik, és közhelyeket mond, ahogyan az illendőség rögtön a megismerkedés után megkívánja.

Ez alkalmat ad nekem, hogy újra meglássam: szembogara fekete, szeme-fehére pedig vakító, mintha merő fényből volna, és nem abból, amiből van. Tekintete mégis gyöngéd és mély; érett, pirosított ajka fölött (alsó ajkát berúszolta, a felsőt csak felületesen bevazelinozta) fogai egyformák és tejfehérek, egészségesek és erős zománcúak. Hihetetlen, mégis így van: metszőfogainak vége áttetsző, mint a ritka reggeli köd.

Kérdéseket intézek hozzá. Az általánosságokról magánügyekre térek. Megtudom: író, regényíró. Tulajdonképpen még csak az akar lenni. Még nem tudja pontosan, mit akar megírni, és hogyan írja meg, és mikor lesz rá ideje. Az egész mese, minden személy, a környezet megvan a fejében (és részben papíron). Minden megvan, a bonyodalom és a befejezés nélkül. Akarja, hogy elmondjam?

— Meghallgatom!

— Én elmondom, ön pedig elbírálja: mintha már megírtam volna.

— Megteszem.

— Íme! Egy leányról, mondjuk, egy trinidadi leányról szól a történet, hallotta? Helyes, én nem vagyok oda-való, de mindegy, a történet egy trinidadi leányról szól, akinek apja elég tekintélyes, hogy könnyen kollégiumi ösztöndíjat járjon ki részére, és a sikeres felvételi vizsga után továbbküldje a londoni egyetemre, ahol természetesen angol irodalmat hallgat. Tanulmányozta is, mondjuk, egy évig, igen, egy évig, kitűnően vizsgázott, de minél többet olvasott, minél többet tudott, és minél biztosabban mondott ítéletet

a művekről és értékükről, annál nyugatalanabb lett, s annál kevésbé volt kedve ezt az irodalmat tanulni. Egyre idegenebb lett számára. Sőt még fájdalmat is okozott neki. Minden új fehér vers nyílként fűrődött a húsába. Ez az. Mind erősebben érezte, hogy néger. És mind jobban elleneszegült az angol költők fehér verseinek. Miért? Nem, érzelmeik és gondolataik nem voltak idegenek számára.

— Látja, az imént, amikor megkérdeztem, hogyan tetszik itt önnek, elmondta, hogy minden miniszteri szobába eddig még mindig egy jelentéktelen szobán keresztül jutott, amelyben egy alantas, de szakértő fehér tisztviselő ült, aki rendszerint feltartóztatta önt egy-két percre, mert a miniszter pillanatnyilag el van foglalva, és szíves elnézését kéri. Elmondta, hogy ezzel fogadták, és azt is elmondta, hogy az alatt az egy perc alatt, amíg ennél a fehér tisztviselőnél arra várakozott, hogy a fekete miniszter felszabaduljon az ön részére, a fehér tisztviselő gyorsan és ügyesen kifaggatta, hogy tulajdonképpen miről is akar beszélni a miniszterrel, milyennek látja az itteni időjárást, kicsoda ön, és mi a véleménye a legutóbbi lóversenyről, és tetszik-e önnek Kennedy felesége.

— Igaz. Ezt mondtam, de én...

— Meg akarom mondani, hogy ez nem olyan nagy baj. Ezek a technikai titkárok egy, két, három éven belül eltűnnek adminisztrációnkból. A nagy baj, ami még ezután is megmarad bennünk, akik angol iskolát végeztünk, miután az utolsó angol is eltávozott innen, az, hogy mi a legradikálisabban gyarmatellenesen, vagyis angol-ellenesen gondolkodva, ezt angol módon tesszük, nemcsak úgy gondolkodunk és következtetünk, mint az angolok, hanem igyekszünk ugyanúgy viselkedni is, mint ahogy ők viselkednének hasonló problémák megoldását keresve. Ez a baj. Ők minden erejükkel gondolkodnának, következtetnének és megoldást találnának, mi viszont csak fél erővel, mert erőnk másik felét elhasználjuk arra, hogy utánozzuk viselkedésüket gondolkodás közben.

— Lám, már meg is van az anyag egy elemző regényhez.

— Nem. Nem ez az egyetlen. Van egy ikertestvérem. Habár apám keresztény volt és hű volt anyámhoz, mégis

elűzte őt a harmadik szülés után, amikor testvérem és én a világra jöttünk. Nálunk az a hiedelem, hogy az ikrek nem egy apától származnak. Érti? Meg volt győződve, hogy szégyen anyám megcsalta. Így anya nélkül nevelkedtem. A protestáns ünnepek, szokások és minden más felszine alatt a mi házunkban is éltek a régi előítéletek. Amikor első egyetemi évem után, a szünidőben, hazajöttem az apai házba, meghívtak, hogy vegyek részt egy éjszakai ünnepségen. Elvezettek messzire, a dzsungel belsejébe. Rokonok vittek magukkal. Engem és bátyáimat. Nem mondták meg, miről van szó. Nagyon titokzatosak voltak. Ős csak ott a dzsungelben tudtam meg, hogy a mieinknek azon az éjszakán főnökké kell választaniok és a főnöki tisztségbe kell beiktatniok apámat, az összes trinidad-i törzsek megbízott főnökévé, akinek Afrikában kell élnie. Nem is sejtettem, hogy apám a régi főnök nényének legidősebb fia. Egyáltalán nem hittem, hogy ilyesmi még létezik, és hogy főnöki, királyi ágból származunk. Mindezeket a dolgokat titkolják a fehérektől és tőlünk, beavatatlanoktól való félelmükben. Amikor főnök lett, apám kijelölte lingvistáját. Ez szokás szerint beszédet mondott apám helyett. Apám mozdulatlanul ült egy nagy ernyő alatt, melyet két ifjú tartott. A beszéd trónbeszédféle volt. Itt tudtam meg azt is, hogy Ghanából származunk. Apám szónokának beszéde után — azt az embert nevezik lingvistának, akinek az a kötelessége, hogy beszéljen helyette, egyszóval azt, aki bizonyos értelemben a tata miniszterelnöke, és aki a tata helyett beszél — az emberek hozzáléptek, hogy gratuláljanak. Ám a tatának a kezét sem volt szabad felemelnie. Egy másik főméltóság fogta a karját, és az emberek csak megérintették a tata kezét. A tatának többé nem volt szabad semmit se csinálnia. Nem is ehetett maga. Voltak elsőkelőségek, akiknek az volt a kötelességük, hogy etessék és itassák.

Nem mondtam még, hogy addig fekete gyerekek jelentéktelen és alázas tanítója volt. Állását elhagyta. Megváltozott. Királyként kezdett gondolkodni. Királyként kezdett viselkedni. A lingvista nélkül még a házban sem szólt egyetlen szót sem. Pedig még a fehérek uralma alatt álltunk.

Ősszel visszatértem Londonba, és onnan ide repültem. Szándékosan nem

mondtam meg, hogy ott megszerettem egy férfit. Neki köszönhetek mindent. Neki köszönhetem testem és elmém, lelkesedésem és reményeim ébredését. Engem, aki elmerültem az angol kultúrában, ő térített vissza önmagamhoz, Afrikához, amelyet együtt fedeztünk fel. Kevésbé ahhoz a régi, elmaradott Afrikához, inkább ehhez az újhoz és maihoz, és még inkább ahhoz az eljövendőhöz. Szándékosan nem mondtam meg, hogy ez a férfi olyan törzsből való, amely száz évvel ezelőtt az angolok oldalán harcolt az asanti törzs ellen. Én az asanti törzsből származom. Apám, most már király, hallani sem akart házasságunkról, habár megmondtam neki, hogy szeretem Roger-t, hogy Roger a férjem, és hogy gyereket várok. Amikor elmentem, megátkozott a lingvista által. Azt mondta általa, hogy csalfa, közönséges nőszemély vagyok, hogy anyám lelke van bennem, anyámé, aki, a háztól elűzve, rövidesen meghalt.

Férjemet, Roger Robertont, rögtön Accrába érkezésünk után felelős propagandamunkával bízták meg. De elhagyta ezt az állást. Nem tudott kibékülni azzal a túlságosan óvatos és lassú ütemmel, ami a tőle magasabb állásban levők minden határozatát jellemezte. Mi megtanultuk az angoloktól, hogy nem jó a dolgokat elhamarkodni. Ez az ő tapasztalatuk. Nem a miénk. Mi elsikkasztjuk önmagunkat, és visszásan mutatkozunk meg. Megfontoltak akarunk lenni, pedig hevünkben van az erőnk. Semmi kifogásom sincs az óvatos, számító természetűek megfontoltsága ellen. Ám utánozni a hidegvért, ugye, nem azt jelenti, hogy hidegvérű vagy? Hanem azt jelenti, hogy erőnek erejével és rosszul vagy az, ami nem vagy, és nem könnyen és jól az, ami vagy. Annyit jelent, mint nem lenni.

Mi tehát iparkodunk, ami önmagában véve nem érthetetlen, de mi azért nem iparkodunk, mert attól tartunk, hogy mások leszünk, mint tudat alatti mintaképeink. Nem iparkodunk, mi azt sem szüntettük meg, amit eddig már megszüntethettünk volna. A törzfőnöki rendszert. A frankofil Afrikában Sekou és Modibo ezt már rég megtették. Mi nem. Ők államosították a bankokat. Nálunk a nemzeti bank mellett még sok magánvállalat is dolgozik. Férjem, és nemcsak ő, örült hazánk fömbön kívüli irányvonalának, de egy kevésbé szétfolyó, sokkal hatá-

rozottabb, szocializmus felé vezető út mellett szállt síkra. De a szakszervezetben, ahol az utóbbi időben dolgozott, holmi hisztrადutista ábrándok kezdenek terjedni a kooperativizmusról mint pozitív távlati politikáról. A szövetkezetekkel — azt mondták —, a szövetkezetekkel, amelyek például két pennyvel olcsóbban adják a cukrot, mint a magánkereskedők, nemcsak az árakat fogják szabályozni, hanem — persze megfontoltan és fokozatosan — megsemmisítik a magánkereskedelmet és ezáltal — persze lassan és óvatosan, megrázkódtatás és botrány nélkül — mindent államosítanak és társadalmasítanak. Azonban...

— Íme, még egy regénytéma! — mondtam.

— Nem hiszi, hogy ezerszám van ilyen témám? Ön Maliból jött?

— Guineából.

— Láta a különbséget. Az angolok majdnem ezer kilométer aszfaltutat, csaknem hatvan líceumot és középiskolát, két egyetemet és múzeumot hagytak hátra. Ghana nagyon gazdag. A kakaó jól jövedelmez...

— Tudom. A franciák rablógazdálkodást folytattak, míg az...

— Az angolok is. De még mennyire! És iskolákat sem ok nélkül nyitottak. És távozásuk után nem hiába hagytak maguk mögött iskoláikban iskolázott embereket. Mentalitásuk itt maradt. És megmarad egyesekben közülünk még akkor is, ha már nem lesz angol nyelvű tanítás. Hogy megelőzzem önt: ez szintén drámai motívum. Hát akkor miért nem írok? Milyen nyelven írjak? — kérдем önt. A volt urak nyelve nem a nép nyelve. Ghana népének viszont nincs egységes nyelve.

— Írja meg könyvét angol vagy asanti nyelven. Ha jó a könyv, lefordítják Afrika és a világ minden nyelvére.

— Hogy jó legyen a könyv, igaznak is kell lennie. Igaznak, mint a férjem élete. Vagy az enyém. Ez pedig lehetetlen.

— Miért?

— A kisedek nem beszélnek rögtön. Azt kérdi, miért?

— Azért, mert...

— Azért, mert az igazságnak előbb meg kell izmosodnia, nagyra kell nőnie. A szavak — főleg, ha túlságosan igazak — romboló hatással is lehetnek a fiatal lények és fiatal nemzetek érzéseire. Inkább elharapom és lenyelem nyelvemet, minthogy egyetlen olyan szót is mondjak, amely árthat népemnek, árthat gyermekeimnek.

Néztem, milyen karcsú, üde és szép. És az volt a benyomásom, hogy semmit sem kell elhallgatnia. Független országban a szabad emberek megérettek arra, hogy minden emberi drámáról halljanak. Sőt, mi több, hallaniok kell róla.

— Nem volt-e ilyen túlzás tavaly a munkások nagyobb fizetésért indított sztrájkja? Nem volt-e üdvözítő az eredménye?

— A tavalyi sztrájk?

Mondani akart valamit, de elharapta a szót és a szándékot. Nem szorította össze ajkát, de többé semmit sem szorított ki belőle.

A tájékoztatásügyi minisztérium magasrangú tisztviselőjének kertjét megvilágító villanygöök között czernyi ezer szárnyashangya nyüzsgött. Eszeveszett röpködésükben azt a háromnégy, egymást keresztező ellipszist formálták, amelyek az atommag elektronkeringéseinek sémájára emlékeztetnek.

A kimerült és lezuhanat hangyákat a mieinknél kisebb békák és a mieinknél kétszer nagyobb gyíkok várták. Ezek a csúszómászók nagyon óvatosak. Nem jöttek ki az árnyékból. Érezték, hogy a házigazda sziámi macskája leselkedik rájuk. De ő óvatos volt, a macska is. Tudta, hogy a háziasszony farkaskutyája a közelben van.

Mindez nem látszik a gyepről, ahol bérelt livrés pincérek szolgálják ki a vendégeket.

Kollin József fordítása

Tizenöt év után

Agrárparasztok beszélnek önmagukról

Burány Nándor

A PROBLÉMA FELVETÉSE

Tizenöt évvel ezelőtt nagy forradalmi változások színhelye volt a vajdasági táj is. Könyveket írtak már erről a korszakról, írnak még majd sokat, és mégis, ki tudja, mikor sikerül csak a leglényegesebb, legegyszerűbb eseményeket is a maguk teljességében megvilágítani.

1945 őszén olyasmi történt a vajdasági falvakban, ami azelőtt még sohasem volt. Megjelent az agrártörvény, és készültek a földreform végrehajtására. A december 2-i *Magyar Szó* írja: „A köztársasági Jugoszlávia egyik legfontosabb feladatának tekinti a nincstelen földmunkásság és a kisparasztság földhözjuttatását. A földreformmal a népkormány a dolgozó és addig elnyomott, emberi jogaiból kiforgatott parasztság földéhségét, jogos életigényeit akarja kielégíteni...”

A földéhség szó nem véletlenül került ide, évszázadokon keresztül kínoztta a szegényparasztokat, de még sohasem sikerült kielégíteni. Most erre is alkalom kínálkozott.

A probléma, melynek megvilágításához itt hozzá kellene járulnunk, éppen rendkívüli összetettségénél fogva lehetetlenné teszi, hogy ilyen rövid írásban kimerítően foglalkozzunk vele. Mégis, nem lehet érintetlenül hagyni.

Arról van szó ugyanis, hogy már akkor tudtuk, amit Kardely 1947-ben így fogalmazott meg: „Hiba lenne szemet hunyni a tény előtt, hogy mezőgazdaságunk szétdarabolt, 'atomizálódott', kisbirtokszerű összetétele erősen fékezi a fejlődést”.

Tíz évvel később a *Szakupstinai Határozatok* foglalkoznak a kérdéssel. Leszögezik, hogy a mezőgazdaságban a haladás és a mezőgazdasági termelők jobb élete csak úgy valósulhat meg, ha nem a meghaladott termelési

eszközöket és az egyszerű munkaerőt alkalmazzuk, hanem biztosítjuk a korszerű termelési eszközöket. Ez azonban intenzív és tartós beruházást igényel a mezőgazdaságban.

Az intenzív és tartós beruházásokra viszont az atomizálódott mezőgazdaság nem képes, a kisparaszt nem vásárolhat korszerű mezőgazdasági gépeket, nagy produktívitású termelőeszközöket. Mi pedig tudatosan építjük a szocializmust, és tudjuk, hogy a szocializmus csak nagyobb munkatermelékenységgel és a termelőeszközök gyorsabb fejlődésével győzheti le a kapitalizmust. Éppen ezért, a szocialista fejlődés útja a mezőgazdaságban is az az út, amely fejleszti a termelést és növeli a munkatermelékenységet.

Láttuk, hogy a kisparaszt erre képtelen, és most jogos a kérdés, a háború után miért hajtottuk végre a földreformot, miért apróztuk fel a földet, miért nem hagytuk meg, pontosabban, miért nem formáltunk új, nagy állami birtokokat, amelyeken aztán lehetővé vált volna a korszerű termelőeszközök alkalmazása.

Nagyképűség volna részünkről, ha azt állítanánk, hogy teljesen megfelelőhetünk a felvetett kérdésre.

Tito a Népfront második kongresszusán tartott beszámolójában többek között ezeket mondotta: „Természetesen, ahhoz, hogy a Népfront tömeges, szilárd és kitartó erő legyen, helyesen kellett megoldani a nemzeti kérdést, a szocialista kérdést és meg kellett világítani az alapos társadalmi átszervezés távlatait az új Jugoszláviában. Több, mint biztos, hogy ilyen világos távlatok nélkül népeink nem bírták volna el a nagy erőfeszítéseket a felszabadító háborúban”.

A távlatok pedig földet ígértek a parasztnak, persze nem valami csaletek volt ez, hogy jöjj harcolni és kapsz földet, egyszerűen arról volt szó, hogy a háború után új alapon épülő ország, amelyben nem lesz kizsákmányolás, tehát nem lesz kizsákmányolt sem, így tudta biztosítani a nincstelen parasztnak, béreseket és napszámosok életének javulását. De ezt nálunk sokkal szebben megfogalmazta Radmila Stojanović: „... a földreformot végrehajthatja az új szocialista hatalom is, hogy korlátozza a mezőgazdasági birtokok nagyságát, és hogy falun megakadályozza a kapitalista viszonyok további fejlődését. Ez persze csak kivételes intézkedés lehet,

elsősorban pedig az agrártúlnépesedésű országokban, ahol a gyáripar fejlődése a falusi emberfölsőleget nem képes elhelyezni rövid idő alatt; vagy ha a falun nagy a differenciáció a birtokok nagysága és a rajtuk élő emberek száma között. Kétségtelen azonban, hogy mértéket kell tartani a nagybirtokok fölaprózásában, mert ha a magánparaszt földbirtok-maximával túlságosan alacsonyra megyünk, rossz gazdasági hatást érhetünk el, függetlenül az esetleges politikai hatástól.”

A probléma taglalását még sokáig folytathatnánk, ám — mint mondtuk — kimerítésére nem törekedhetünk, a továbbiak megértéséhez viszont, úgy gondoljuk, ennyi elég.

Itt még egy megszorítással kell élnünk.

Tudjuk, hogy írásunk tárgyát önmagában lehetetlen vizsgálni. A tizenöt év, mely mögöttünk van és amely óriási változásokat hozott életünkbe, jelentősen megváltoztatta a volt nincstelen parasztnak életét. Ehhez a változáshoz, nyugodtan mondhatjuk: javuláshoz lényegesen hozzájárult az a néhány hold föld is, amit az 1945-ös földjuttatáskor kaptak. De hát ez nem volt minden, az ő életükben jelentkező eredmények háború utáni gazdaságpolitikánk eredményeibe kapcsolódnak be.

Berislav Šefer a *Naša stvarnost* tavalyi 11-12. számában az életszínvonal problémáiról írt cikkében hangsúlyozza, hogy mindenekelőtt három lényeges tényező hatott a lakosság vásárló erejének növelésére: növekedett az alkalmazottak száma és az alkalmazottak átlagos keresete, növekedtek a szociális juttatások, és, harmadszor, növekedett a mezőgazdasági munkások jövedelme. Az elemzésekkel gazdagon illusztrált tanulmányból látni, hogy jelentősen nőtt azok életszínvonala is, akikről mi akarunk írni. De hát a dolgokat mindig a maguk összefüggéseiben és teljességében kell figyelni, és most bármennyire is szükre akarjuk szabni ezt a bevezetőt, rá kell mutatnunk, hogy az életszínvonal emelkedése elsősorban a materiális tényezőktől függ, azaz a termelés fejlődésétől.

Néhány adat meggyőzően bizonyítja, hogyan viszonyult egymáshoz a háború utáni években a mezőgazdasági és a gyáripari fejlődés:

	1948/52	1953/56	1957/59
gyáripar	6,6	12,4	12,0
mezőgazdaság	— 2,8	5,6	16,5

Az összehasonlítás világosan megmutatja, hogy az utóbbi években milyen jelentősen növekedett a mezőgazdasági termelés. Nem akarunk most ennek a fejlődésnek az okaival és következményeivel részletesen foglalkozni, csak megjegyezzük, hogy a háború utáni elmaradott országokban az első és legfontosabb cél a gyáripar megerősítése volt. A jövedelmet, amit a mezőgazdaság hozott, részben az ipar fellendítésére kellett fordítani; megint Radmila Stojanovičot idézzük: „A mezőgazdaság még saját akkumulációját sem használhatja fel teljesen fejlődési céljaira, hogy kijusson az elmaradottságból, jelentős részét át kell engednie a gyáripar fejlesztésére, viszont lehetővé kell tenni, hogy a mezőgazdaság elérje a kapitalista áru-termelés előnyeit és hogy meg is haladja azt, úgyhogy ne menjen keresztül a kapitalista termelési módon. Mégpedig minél elmaradottabb az ország, annál több eszközt kell elvonni a gyáripar céljaira a mezőgazdaságtól, és ugyanúgy annál több eszköz kell a mezőgazdaságnak is, hogy kilábaljon az elmaradottságból.” Lényegében tisztázott dolgok ezek már, nem is vitatja senki őket, és semmi szükség, hogy tovább időzzünk náluk.

Néhány adatot írunk még ide, melyek azt bizonyítják, hogy jutott kifejezésre az életszínvonal emelkedése az egyes, polgárainknál felgyűlt anyagi javakban:

	1956	1960
frizsiderek	10.050	98.000
villanytűzhelyek	18.180	197.000
rádiók	770.000	1.600.000

Ezek a számok nemcsak arról beszélnek, hogy dolgozóink gazdagabbak lettek, hanem egyúttal arról is, hogy lényegesen megváltozott az életük, gazdagabbak a szórakozási lehetőségeik, több a szabad idejük stb.

Már mondtuk: célunk, hogy megnézzük és bemutassuk, hogyan éltek tizenöt évvel ezelőtt a nincstelen parasztok, és hogy élnek ma, a megváltozott körülmények és viszonyok között.

Az ankét és az interjú módszereit alkalmaztuk, ahogy a helyzet megkívánta. Lakásukon kerestük fel az embereket, a helyszínen beszélgettünk velük.

MILYEN AZ OTTHONUNK

Kishegyesen a megkérdezettek nagy részének tizenöt évvel ezelőtt nem volt háza, ma mindegyiknek van. Nem paloták, de bensőséges, meleg otthonok. Költeményt, eposzt vagy regényt lehetni írni arról, hogyan kezdték meg a kopott telkeken az építkezést a Pacsirta-telep mai lakói. Előbb csak egy kis szobácskának verték fel a falát, tetőt húztak rá, és itt éltek, innen jártak dolgozni, itt gyűjtögették lassan a pénzt, hogy tovább építhessék a házat. Azt mondják, Hegyesen a felszabadulás óta mintegy ezer ház épült. Persze a házak nem egyformák, néhol ketten laknak szépen berendezett kétszobás lakásban, máshol meg arról panaszkodott a kisgyermekes fiatalasszony, hogy heten élnek egy szobában. Sok mindentől függ, hogy alakult az életük. Ők sokszor azt mondják: nem volt szerencsénk, vagy: ennek meg ennek minden nagyon jól megy, mindenben szerencséje van...

Egy kétgyerekes családban éppen befejezték az ebédet, mikor bekopogtam hozzájuk, kívülről is látszik, hogy nemrégén építették a házat; a régi, alacsony épület volt, most két szoba, konyha, kamra, a szobán új ajtó, nagy ablakok, a konyhában zománcos tűzhely, a villanyt is bevezették, a padlóra még nem jutott, a szép nagy rádió már néhány éve megvan.

Majd félmillióba került az építkezés, a három hold föld terméséből nem futotta volna. Azt mondják, nagyon sokat dolgoznak, még selyemhernyót is tenyésztettek, egy évben annak az árából vettek egy tehenet.

Persze nem minden családban van így. Ha tárgyilagos akarok maradni, meg kell jegyeznem, hogy egy-két helyen azt mondták: az ő életük bizony semmit sem változott.

KÉT VILÁG KÖZÖTT

Délután négykor ért haza a magas, fekete ember a munkából, gyorsan bekapta az ebédet, és már sietett is, mert várta a kollégája: mentek szántat hordani. Két hold földet kapott tizenöt évvel ezelőtt, és most azt mondja, az ő élete bizony nem javult azóta. Még jobb is volna, ha nem volna a föld. Kimehetett volna már valamelyik birtokra dolgozni — jó szakmája van —, ott becsületesen keres-

hetne, és jól élnének, itt meg két világ közt oszlik meg az élete: négyig az állásban, azután pedig a föld körüli munka. És semmi látszata sincs, az asszony beteges, a föld miatt gyerekpótlékot sem kapnak, kimentek volna már a birtokra, de hát csak nehéz itthagyni ezt a „rossz öreg házat” meg a földet. Így történt, hogy a lakásban sem változott az évek során semmi, van kerékpár meg rádió, de azok már „megették a kenyerük javát”, vagyis „nem mai gyerekek”.

Még mindig a lakásnál, az otthonnál vagyunk, és hogy ne legyünk egyoldalúak és elkerülhessünk minden fölösleges általánosítást, a következő esetet is el kell mondanunk:

A községházán harminc év körüli kopasz férfi várakozott, azért jött, hogy megkérdezze, építhet-e házat arra a telekre, amelyet nemrégén vett meg.

Iskolázatlan ember, apja annak idején három holdat kapott, ő egyet örökölt belőle, nő, egy gyereke van, főleg napszámba jár és abból él, eddig az anyjánál laktak, és ötszáz dinárt fizettek egy szobáért havonta, most ezer dinár lett a házbér, ezt már nem tudja fizetni, és úgy gondolta, eladja az egy hold földet, és megpróbál egy kis szoba-konyhát építeni, vett is már néhány négyszögöl földet teleknek, de csak most jött be megkérdezni, vajon szabad-e oda építenie. (Ezt az esetet megint nagyon könnyen el lehetne poetizálni, hogy lám, neki most kezdődik az élet, szép lassan épül majd a ház, aztán tanul a gyerekek, és szépül majd az életük is évről évre, de hát én azt hiszem, a poetizálásnak itt semmi helye. Bizony, az elkövetkező években kemény lesz ennek a családnak az élete, sok keserőséggel és kevés örömmel. És ez is a valóságnak egy része. De csak egy része.)

AZ ANYÁK NEM FELEDNEK

Nem egy családban már nemcsak az „öregek”, de a fiatalok is építettek házat. És nagy dolog az is, hogy úgyszólván minden házban, egy-két esetet kivéve, rádió szól. Egy hattagú családban érdekes esetet láttam: régi már a házuk, át kell majd alakítani, lebontani és újra építeni, addig meg nem akarják bevezetni a villanyt, a

gyerekekkel viszont már nem lehetett bírni, és mi más maradt hátra: vettek egy tranzisztoros rádiót. Egyébként ez errefelé egészen bevált, mert esténként nagyon gyöngö a villany, és így csak ők tudnak a tranzisztoros készülékkel rádiózni. Ez az eset azonban inkább kivételnek számít, mert petróleumlámpát már nagyon ritkán lehet találni.

Fürdőszobát még nem találtunk, bár ez nem jelenti azt, hogy valóban nincs is, a padló is még sok helyen hiányzik a szobából, ám a régi vágású kis ablakok helyén már új ablakok világitanak.

És végül egy általános benyomás, egy kép, amit a beszélgetések után kaptam és amit azóta is, teljes egészében, magamban hordok:

Nem felejtük el könnyen, könnyelműen a múltat, ha még sokszor nehez is az életük, ha sok minden hiányzik is még a szobából és konyhából, ha nem is jut mindarra, amit szeretnének, csak ritkán panaszkodnak; tudják, hogy honnan indultak. Néhány idősebb asszonyt nem tudok elfeledni (ahogy hallgattam és néztem őket, önkéntelenül is arra gondoltam, hogy ilyen asszony-alakokat csak Gorkij regényeiben tudtam elképzelni).

Egy házikóban idősebb házaspár él, három gyerekük már önállósult, az ember még dolgozik a szövetkezetben. Az asszony mesélte, hogy a környéken csak jobb módú parasztok laktak, és a földosztás idején bizony megszólták őket is, hogy jaj, csak tán nem fogadjátok el a földet! A férje kubikolni járt a háború előtt, ő meg napszámoskodott, télen nagy hóban is már hajnalban menni kellett, hogy mire virrad, kiérjen a tanyai nagygazdákhöz, és nem felejtette el azt sem, hogy mennyire fájt neki, mikor kinevelték a gazdáék: huj, de kipirosodtál, csak nem fáztál... — meséli, mintha tegnap történt volna. Aztán jönnek a gyerekek, mindhárman szépen élnek, szakmájuk van, az egyik meg ösztöndíjjal egyetemre jár...

A másik asszony — abban a házban, ahol a tranzisztoros rádiót láttam — négy gyereket nevelt föl, most kertelés nélkül megmondja: tizenegy éves korától huszonegy éves koráig cseléd volt; megrendítő büszkeséget érzek a hangjában, mikor hozzáteszi: de azt mondtam: ha tizenegy gyerekem lesz is, akkor sem adok cselédnek egyet se!

KI HOGY GAZDÁLKODIK

Megszoktuk, de nyilván nemcsak a megszokáson múlik, hogy ha életszínvonalunk emelkedését akarjuk valami módon érzékelteni, akkor mindjárt otthonunkban nézünk körül, gazdaságunkat azzal mérjük le, mennyink van az úgynevezett közszükségleti cikkekből. Most mi is ebből az elgondolásból indultunk ki, ám tudjuk, hogy gazdaságunk főleg attól függ, hogyan gazdálkodunk.

Nézzük meg most ezt.

Mert hogy ez mennyire fontos, minden bizonygatásnál meggyőzőbben megvilágítja Kardelj egyik gondolata: „Serkenteni kell a földművest, hogy minél többet termeljen, hogy érdekelve legyen saját életszínvonalának emelésében, azonban csak munkatermelékenységének emelkedésének arányában, és nem a városok meg az ipari központok dolgozóinak terhére.” Tudjuk viszont, hogy a munka termelékenysége a mezőgazdaságban, elsősorban pedig a kisparasztnak földjein rendkívül alacsony. Szakképzetlen munka ez, úgynevezett egyszerű munka, fejletlen termelőeszközökkel. Az ilyen munkának kicsi a társadalmi értéke.

ÉLETSZÜKSÉGLET

Ebből már nyilvánvaló, hogy a nincstelen parasztnak nem sokra mehetek volna a kapott földdel, ha másmilyen segítséget nem kapnak. A felemelkedés felé sokuk számára egyedüli út a szövetkezeti út volt. Ma is, nem egy családban éreztem: életszükségletük a szövetkezeti életforma. A szövetkezet tudja biztosítani azokat a termelőeszközöket, amelyek nélkül ma nem sokra mennének. (Itt sem szabad azért általánosítani, a szövetkezetről többféle véleményt hallottam, és később ki is térek rájuk.)

Egy ember, akinek az öregapja is kubikos volt, öt gyerekekkel és hat hold földdel lépett be tizenegy évvel ezelőtt a szövetkezetbe, a gyerekek ma már önállósultak, mégis egytől egyig bennmaradtak, ez ad nekik életkeretet, és nemcsak a kenyerüket keresik itt meg, de itt látják fejlődési távlatokat is, egyikük traktorista, a másik most szeretne vizsgázni, most felnőtt fővel akarja pótolni azt, amit fiatalon nem tehetett meg. A disznóvágás ma

már természetes dolog, sőt a megkérdezettek háromnegyed része eladásra is hizzal, főleg fehér sertést tartanak, de vannak még, akik bizalmatlanok iránta. Ez persze azt is jelenti, hogy legnagyobb részük az utóbbi években disznóólat is épített, persze nem előírászerű ólak ezek, ahogy az istállók is a legegyszerűbbek, de hát ők sem felejtették el, honnan indultak tizenöt évvel ezelőtt, ezt nekünk is szemelőtt kell tartanunk.

DIFFERENCIÁLÓDÁS

Éppen itt a gazdálkodásnál kell megemlíteni, hogy egy erősen érezhető differenciálódási folyamatnak vagyunk tanúi.

- ◆ Vannak olyanok, akik annak idején nem fogadták el a földet;
- ◆ vannak, akik elfogadták, de nemsokára túl is adtak rajta, egy részük azért, mert munkaviszonyban van, és nem akarta a föld miatt elveszíteni a gyermekpótlékot, más részük azért, mert házat épített vagy valami mást;
- ◆ a földosztás utáni években elég sokan beléptek a szövetkezetbe, itt látták biztosítva fejlődési lehetőségüket, egy részük ma is itt él és dolgozik, mások azonban kiléptek, és most önállóan gazdálkodnak;
- ◆ aránylag kicsi azoknak a száma, főleg idősebb emberek ezek, akik úgy éledegélnék, mint azelőtt, dolgozni már nem nagyon bírnak, és a két-három holdból épp hogy megélnék;
- ◆ külön csoportot alkotnak azok, akik ma kilenc-tíz holdas gazdák, szőlőt telepítettek, szép nagy házat építettek, egy részük néhány évig a szövetkezetben is volt, ma meg napszámokkál dolgoztanak;
- ◆ és vannak még csoportok, többé-kevésbé kialakultak, de nem akarjuk ezt a problémát túlságosan részletezni.

Szem előtt kell tartanunk, hogy itt elsősorban befejezetlen folyamatról van szó; ezért az ilyen csoportosítás természetellenesnek és mesterkéltnek látszhatna. Ha meg mindenképpen pontosak akarnánk lenni, akkor még külön alcsoportokat is be kellene ve-

zetünk, hogy az arányokat és viszonyokat pontosabban lemérhessük.

Ezt a kis kitérőt inkább csak azért tettük, hogy érzékeltessük, mikor az „agrárparasztok”-ról beszélünk, akkor nem valami egységes, hanem egy igen sokrétű embercsoportra gondolunk, és az esetleges általánosítások mindig csak megközelítő értékűek.

Igy például igen sokat mond az, hogy ma már legtöbb helyen kombájnokkal aratnak és csépelnek. Legalábbis azzal szeretnének, nem ritka még azonban az olyan eset, hogy a szövetkezetnek nincs elég kombájnja, és emiatt vagy maguk kaszálnak, vagy kiadják részbe. Ugyanakkor nem egy családban aratás idején az egész házat mozgósítják, és mennek részre aratni.

Az embernek az az érzése, hogy éjjel-nappal dolgoznának, hogy nem ismerik a fáradtságot, nagyon szeretnének még jobban élni, többet keresni. Természetes is ez, de hát a jóakarat ehhez nem elég. Mert mennyit kereshet akár egy fiatal, akár egy öreg ember, hogyha napokig a műtrágyát szórja, milyen elképesztően alacsony ennek a munkának a termelékenységé, milyen kicsi a társadalmi értéke! De hát mi mást csinálhatnának iskola, szakképzettség nélkül?

NÉMA VÁD

Egy ifjú sorsa, ha akarjuk, drámájá, ellenállhatatlanul idekíváncozik:

A szövetkezetben, a könyvelő irodájában várahoztam, mikor benyitott, a könyvelő egy másik szobában számomra keresett néhány adatot, és amíg vissza nem jött, beszélgettem a fiúval. Elmondta, hogy tizenhét éves, és most azért jött, hogy egy kis előleget kérjen. Elseje előtt álltunk, és azt mondta, hogy úgy tizenötödike táján szokott fizetés lenni. Most legalább ötszáz dinárt szeretne kapni. Nagyon kellett neki a pénz, hogy még aznap visszautazhasson Zomborba. Ott akar munkába állni az építkezési vállalatnál, szállítómunkás lesz. Azelőtt itt dolgozott a szövetkezetben, de nem akart tovább maradni, mert nagyon keveset lehetett keresni, a múlt hónapban is például tizenöt napi munkáért csak négyezer dinárt kapott. A tejet hordta be a községbe.

Nincs semmi szakmája, tanult volna annak idején, de nem engedték, dolgoznia kellett, mert otthon még négy kisebb gyerek van, s apja föld nélküli, eddig tehenész volt a szövetkezetben, de most ott is fejő kell, ő fejni nem tud, és kénytelen elmenni napszámosnak. Kínáltak az apjának a felszabadulás után öt hold földet, de ő nem merte elfogadni, attól félt, hogy utána majd vissza kell adni. Egyik nagynénjük kapott, aztán már látták, hogyan él az, de az öreg... Hangjából érzem, hogy megveti az apját, amiért gyáva volt. Úgy érzi, ő azért maradt így, szakma nélküli, mert az apja akkor nem fogadta el a földet.

Nincs ötszáz dinárja, hogy visszautazzon Zomborba és ott beálljon a kőművesekhez, még mielőtt valaki más be nem tölti majd azt a munkahelyet. Dolgoznak ott már rokonai, és azt mondták neki, a húsz-huszonötézet is meg lehet havonta keresni. Tíz óra az idő, a könyvelő visszajön, de a fiún csak a főkönyvelő tudna segíteni, az meg valahol gyűlésen van, nyilván csak úgy három óra tájban jön vissza. Gondolkozik a fiú, és azt mondja, jó, akkor majd megvárja. Kimegy a folyosóra, és vár, vár...

De hát mondjuk rá: ilyen az élet? Utána elmentem, és beszélgettem egy emberrel, akinek tizenöt évvel ezelőtt semmije sem volt, ma két anyakocája meg hat fehér süldője rőfög az ólban. (Nem nehéz kiszámolni, hol, miért és milyen irányban alakult az életük, amennyire lehet, mégis megmaradunk a szociológiai keretek között, mellőzzük a közgazdasági elemeket, még ha így hiányos lesz is beszámolómk).

A SZÖVETKEZET MINDEN, DE...

Főlöszleges bizonygatni, mit jelent az, mikor új kerékpárt vásárol a család (hát még ha motorkerékpárt!), és nem szeretnénk figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy ez nem egyszer éppen női kerékpár, nyilván mondhat ez valamit a férfi és nő viszonyáról, az újabban alakuló felfogásokról is.

Nem ritka a motorkerékpár sem, egy családban kettőt is láltam, az apa sem akart lemaradni fia mellett, most együtt motoroznak. Mindketten a szövetkezetben dolgoznak, a lakásban villany, rádió, az asszonynak villanyvasalója, a kertben szép nagy gyümölcsfák;

eszüik ágában sincs, hogy valaha is földet vegyenek. A falu legszélén laknak, még járda sincs a ház előtt...

Még egyszer mondom, szövetkezett nélkül nem tudom elképzelni a falut, az emberek életét, mert a föld önmagában, termelőeszközök, mégpedig korszerű termelőeszközök nélkül nem sokat ér, és ez a dolog, minden szó nélkül, minden idézet nélkül bizonyítja politikánk helyességét.

Két esetet mégis el kell mondanom.

Nemcsak azért nem akarom kifejezteni őket, hogy bebizonyítsam, csak az igazat írom, és higgyék el azt is, amit lelkendezve mondok, de egyszerűen úgy gondolom, nagyon sokféle még az életünk, és nagyon nagy különbségek vannak az egyes emberek életszínvonalában. A mai helyzet, a termelőeszközök mai fejlettségi foka meg is követeli ezt, és lehetővé teszi az olyan jelenségeket is, mint az alábbi kettő:

Egy kétgyerekes család mindjárt az alakuláskor belépett a szövetkezetbe. Kilenc évig voltak tagok, az idősebb gyerek nem szeretett iskolába járni, ki is maradt egy-kettőre, és dolgozni járt a szövetkezetbe. Ahogy belekóstolt a munkába, meg a szülei hatására is, beleegyezett volna már, hogy elmenjen traktorista iskolába. A szövetkezet időnként küldött a városi iskolába a fiatalok közül. Ők is azt szerették volna, ha elküldik az ő fiukat is, ez azonban egyre csak elmaradt. Járt az asszony az irodába, kérte a vezetőket, hogy küldjék el a fiát. Nem és nem. Néhány éve ennek már, de ahogy az asszony beszél, még mindig érezni, hogy fáj neki a vélt igazságtalanság. A gyereket nem küldték a traktorista iskolába, és ők erre kiléptek a szövetkezetből. Ma is azt mondják, csak ez volt az oka, különben jó volt ott nekik, és ha ez nem történik, ma is benn dolgoznának, de az igazságtalanságot nem lehetett elviselni.

A másik ember rokkant, kezdettől fogva a szövetkezetben dolgozott, azt mondja, mindig a legnehezebb munkahelyeken, télen, nyáron, hóban, fagyban. Csinálta, és nem panaszkodott, de néhány évvel ezelőtt megrokkant, ott, a munkahelyen: megbénult az egyik lába. Azóta nem tud dolgozni, csak otthon, a ház körül. De hát élni kell, és hiába volt kilenc-tíz évig a szövetkezetben, azért nyugdíj nem jár. Most az asszony jár dolgozni, meg a gyereknek is ki kellett maradnia az iskolából, hogy megélhessenek. Mindenhol kérte

már a nyugdíjat, de a törvényekre hivatkozva mindenütt elutasították.

A törvény törvény, és az ember ember.

(Nem ide tartozik, de olyan szörnyűnek érzem ezt az esetet, ennek az embernek a tragédiáját, hogy itt is el kellett mondanom. Az illetékesek azt ígérték, elintézik az ügyét, befizetik majd visszamenőleg a betegségyéyzőjét. Nem is kételkedem ebben, de nekem az égvilágon senki be nem bizonyítja azt, hogy itt nem történt óriási mulasztás... Mellékes, hogy kinek a hibájából.)

Ez csak két eset, a sok másrmilyen között csak kettőt találtam ilyen, van még bizonyosan nem is egy, de hát ezek akkor is csak kivételek...

KÉT NEMZEDÉK — KÉT GYERMEKKOR

És az új nemzedék?

Milyen körülmények között nevelkedik? Miben különbözik gyermekkorra apái gyermekkorától?

Többféleképpen vizsgálhatjuk ezt a problémát, a közgazdászok azt nézik, a mostani körülmények biztosítják-e, hogy lesz megfelelő számú szakember, mást néznek a pszichológusok és megint mást a szociológusok. Vladimir Jakovljević a *Sociologija* egyik tavalyi számában írta, hogy az egyén szocializálódásának folyamata a környezet hatására történik, a társadalmi intézmények segítségével.

Hogy erről az igen általános Engels szerinti megfogalmazástól áttérjünk irásunk tárgyára, még egy idézet kell ideírunk, amely lényegesen konkretizálja az előbbi gondolatot:

„Ugyanis az emberek állandóan alkalmazkodnak a társadalmiasság új formáihoz, és többé-kevésbé nagyobb vagy kisebb szám lemarad ebben az alkalmazkodásban. Amíg nagyobb részük építi az anyagi alapot és a társadalmi fölépítményt, addig a kisebb része nem képes ezt követni, és ezért stagnál vagy visszafelé fejlődik, aktivitásaiban pedig fékezi a társadalom fejlődését, elsősorban a növényedek, az új nemzedék regresszív nevelésével.”

Egy család, ahol két idősebb és két fiatalabb gyerek van, kiindulópontként szolgálhat egy elosztáshoz a

könnyebb eligazodás végett. Itt a két idősebb fiúnak nincs szakmája, pontosabban: még egészen fiatalon kimaradtak az iskolából, most kubikolni járnak, mikor elvégzik az otthoni, föld körüli munkákat. Erős, fejlett fiúk, nem félnek a munkától. A két kisebb már másként gondolkozik, néhányszor kivitték őket kapálni, ideoda, és azóta bizony tanulnak, és ki is jelentették, hogy nem akarnak parasztok maradni. (Ez nem azt jelenti itt, hogy mindenáron urak akarnak lenni, csupán azt, hogy nem tetszik nekik a látástól vakulásig földtúrást jelentő életforma.)

Lényegében ez a helyzet máshol is, az idősebb fiúk közül aránylag sokan maradtak szakma nélkül, nagy részük azonban traktorvezetőnek készül, a fiatalabbak viszont — nevelésükben már nagyobb szerepet játszik szocialista valóságunk — szinte kivétel nélkül tanulnak, és tudják is, hogy mik szeretnének lenni.

MINDENT A GYEREKEKÉRT

A fiatalasszonyok jóleső ambícióval beszélnek gyerekeikről. Ügyszólván ki-nevetik azokat a szülőket, akik még úgy beszélnek a gyerekekről, hogy minek tanuljanak, én sem jártam iskolába, és mégis megvagyok.

Egy szőke, vidám fiatalasszony, mikor arra emlékezik, hogy őt az anyja nem engedte az iskolából a tengerparti kirándulásra (noha ingyen utazhatott volna, de anyja félt, hogy majd mi lesz ott vele, még el is veszhet), most azt mondja kislányáról: no, én ugyan nem bánom, csak utazzon addig, amíg utazhat, milyen rossz volt, mikor a többi ment, én meg nem mehettem... Általános kép, ami a beszélgetésből adódik, hogy mindenüket odaadnák gyerekükért; lehet, hogy ez nem egészen ilyen ideális a mindennapi életben; lehet, sőt biztos, hogy nem egy családban megvannak még — elsősorban anyagiak miatt — a visszahúzó erők, de összehasonlíthatatlanul jobbak már a falusi fiatalok fejlődési lehetőségei.

Ezek lényegében ismert dolgok, közhelynek is látszhatnak, és sokszor hallani még azt is, hogy hát majd tanul, ha lesz pénz, és sok helyen arra még nem igen jut, hogy a gyerek vidéken tanuljon. Nem is nagyon mertek a

varrónói, fodrásznői vagy kereskedői pályánál távolabbra merészkedni.

Az életforma változását most kizárólag fejlődési folyamatban figyelhetjük, ami ma még inkább csak tendencia, az a most felnövekvő nemzedéknek már kiteljesedett valóság lesz. Általános jelenség már, szabály, hogy a mai apák gyermekkorukban elsősorban csak a legfontosabb életszükségletek kielégítésére szorítkozhattak, a mai ember pedig — falun is — egyre inkább nemcsak az evést, ivást nézi, de törődhet azzal is, hogy szebbé, élvezetesebbé, örömtelibbé tegye az életét.

Mikor azt bizonygatjuk, hogy ez az új élet iránti viszony elsősorban a fiatalokra vonatkozik, akkor nemcsak arra gondolunk, hogy társadalmunk is különös feladatának tartja a gondoskodást a fiatalokról, de arra is, hogy ma — éppen az egyre emelkedő életszínvonal és az emberek társadalomhoz való viszonyulásának következtében — egyre kevesebb az olyan szülő, aki tudatosan vagy ösztönösen gátolja ezeknek a társadalmi törekvéseknek a megvalósítását.

NEMCSAK MESEBŐL ISMERIK AZ ORSZÁGOT

Érdekes lenne foglalkozni azzal is, milyen hatással van az emberek belső életének kialakítására az a tény, hogy a bér munkásokból egyre többen és egyre intenzívebben termelők és irányítók lesznek, továbbá, hogy milyen hatással vannak a városba beköltözők a faluba maradókra, vagy a társadalmi erkölcsi normák terén, mondjuk, a férfi és nő viszonya, a nő új társadalmi helyzete stb.

Mindezekkel a problémákkal eddig főleg városi keretekben foglalkoztak, noha tagadhatatlan, hogy egyre inkább kifejezésre jutnak a falusi életben is.

Rudolf Bičanić (*Sociologija*, 59/I) írja az említett problémákkal kapcsolatban:

„Az a tény, hogy a parasztesalád valamelyik tagja a családi gazdaságon kívül lép munkába, nemcsak az illető családtag foglalkozásváltozását jelenti, hanem messzemenő változásokat vált ki a család belső összetételében is. Ez a változás kihat a családtagok egymásközötti viszonyára: a férj-feleség, szülő-gyermek, felnőttek és fiatalab-
bak közti viszonyra...”

Érdekes, egy másik megállapítás is, megérdemelné, hogy néhány példán is ellenőrizzük és megvilágítsuk, ám meg kell elégednünk azzal, hogy csak ideírjuk:

„Változik a családfőnek mint a mezőgazdasági termelés főszervezőjének helyzete is. Mégpedig gyöngül, mert gyöngül a családnak mint termelő közösségnek a szerepe, és erősödik az anyának mint a családi fogyasztás szervezőjének helyzete, mert aránylag növekszik a családnak mint fogyasztó közösségnek a szerepe...”

Végül még egyszer röviden:

A két nemzedék gyermekkorai közötti különbség összehasonlíthatatlan, óriási különbségek vannak. Nisről, Zvonnikról, Szplitről mesélnek a tizenhárom éves lányok, falusi lányok, olyanok, akiknek az elődei csak libát őriztek, acatolni jártak, és vonatot csak a falusi állomáson láttak. A kötelező iskoláztatás sokat jelent, de hát ezt megint nem lehet önmagábar szemléltetni, az anyagi javak termelésében elért sikerek nélkül ez is lehetetlen volna. Nemcsak az országos, átlagos életszínvonal-emelkedésre gondolunk, hanem külön ezeknek, a néhai nincsteleneknek gazdagodó életére.

KULTÚRÉLET, SZÓRAKOZÁS

Ne vitassuk most, hogy a szórakozás fényűzés vagy nem fényűzés, hagyjuk békén a kérdést, vajon politikai kérdés-e az, hogyan töltik szabad idejüket a falusi fiatalok és öregek, fiúk és lányok.

Mi úgy gondoljuk, hogy nem fényűzés.

Igaz, nem szabad eltúlozni a dolgot, falun sokan azt mondják még, hogy nem ismerik a szabadidőt, mert aratáskor, kukoricatöréskor veszik ki az évi szabadságukat, és nem azért, hogy nyaralni menjenek.

A magánparasztok is, nyáron, a legmelegebb időben, mikor mindenki a tengerre menekülne, éjjel-nappal dolgoznak, és nem gondolhatnak arra, hogy aratás idején Dubrovnikba utazzanak. Persze azért kivételek vannak, de itt még ezek a kivételek, és nem fordítva.

Utazni mégis jóval többet utaznak, mint régen, Legtöbb helyen elsősorban a noviszádi kiállítás emlegették, ez már érdekli őket, és érdekes, hogy sokszor nemcsak a férfi utazik le, hanem az egész család.

Moziba főleg a fiatalja jár, de egy helyen egy ember ceruzával bizonyította, hogy havi tizenkétezer dinárból ilyesmire nem telik. Mert nézzem csak meg, hogyha ezt a pénzt elosztja, hát hogy lehet ebből megélni...

A fiatalok az újságolvasásban is vezetnek. Ha két elemista van a családban, akkor mindkettő veszi a *Jópajtást*, a szövetkezeti vagy gyári dolgozó a *Dolgozókat* olvassák, sokan vásárolják a vasárnapi *Magyar Szót* és a *7 Napot* is. A szülők évelődnek is, hogy minek a sok újság, de a gyerekekkel nem lehet tévedni.

Nem szeretnénk bívenni, tudjuk, itt is folyamatban figyelhetjük csak a problémát, nem célunk elemezni a falu kultúréletét sem, ez végeredményben maguktól az emberektől függ. Gondolom: hiába lennének itt kultúr-intézmények, akár ingyen színház és mozi is, az emberek évtizedes szokásokat hoztak magukkal — azonkívül érezhető módon köti őket a termelőerők alacsony fejlettségi foka —, s idő meg más is kell ahhoz, hogy megszabaduljanak tőlük.

NAGY ÚR A PÉNZ

Biztos az is, hogy anyagi javak tekintetében sem állnak még úgy, hogy bőven jutna szórakozásra, legalábbis azt mondhatjuk a legtöbb meglátogatott családról. Alighanem ez a leglényesebb tényező.

Hogy ne legyünk egyoldalúak, megint el kell mondanunk, hogy bizony jónéhány valamikori nincstelen paraszt — ahogy egyesek mondták — alaposan megtollasodott. Szép nagy házat épített, öt-hat hold földet vásárolt, szőlőt telepített, de életformája lényegében nem sokat változott. Csak feltevés, amit mondunk: most, hogy alkalmuk adódott, lehetőségük nyílt arra, hogy gyarapodjanak, földet vásároljanak, nem sokat törődnek az életükkel, ebben a gyarapodásban, földvásárlásban találták meg az élet örömét. De hát minden kor, minden helyzet megszüli a maga ferdeségeit, hogy aztán kinőhesse őket. Így lesz most is. A példát inkább csak azért említettük, hogy láthassuk, a megteremtett anyagi jólét nem változtatja meg automatikusan az életformát is.

(Kellemtelen, de igaz, hogy ezek a „megtollasodott” parasztriberek nem

akartak nyilatkozni. Azt mondták: Én nem vagyok semmilyen szervezetben, biztos, hogy nagy segítség volt a föld, amit kaptam, szép az államtól, hogy adta, de engem hagyjanak ki most a játékból...)

FALU — VÁROS, VISZONY VAGY ELLENTÉT

Bármilyen összetett és sokfelé ágazó is a szórakozás és kultúrélet problémája, biztos, hogy végeredményben az anyagi jólétre vezethető vissza. Ettől itt-ott lehetnek eltérések, a helybeli adottságok és hagyományok deformálhatják a törvényt, lényegében azonban nem változtathatják meg.

Azért felvetődik egy kérdés:

A szórakozási lehetőségek és igények terén a falu messze a város mögött marad. Biztos az, hogy falun az utolsó másfél évtizedben nagy fejlődésnek vagyunk tanúi, de a fejlődés megvan a városban is, csak még nagyobb iramú. Utolérheti-e valaha a falu a várost? Jó, a város nem áll meg, sőt nem is lassíthat azért, hogy a falu utolérje. Tudjuk azt is, hogy a falu fejlődésének egyik alapfeltétele, hogy a város még jobban fejlődjön, hogy az ipar nagyobb intenzitással szippantsa föl a falun fölszabaduló emberfelesleget, olcsóbb árút adjon a falunak stb. Tudjuk azt is, hogy ez nem is a szocializmusra jellemző folyamat. A probléma éppen itt van: azt a folyamatot, amelyet a kapitalizmus máshol oly sok áldozat árán végrehajtott, itt mi minél kevesebb fájdalommal szeretnénk véghezvinni.

A kultúréletről beszéltünk. Ez nem tartozna ide? Ha valaki majd egyszer alaposan akar a problémával foglalkozni, azt hiszem, innen kell valahonnan kiindulnia...

TÜRELMETLENSÉG NÉLKÜL

A könyvelő tíz szövetkezeti paraszt háromévi keresetét mutatta meg. A tavalyi keresetek 139.000 és 236.000 dinár között mozognak. Berislav Šefer idézett cikke szerint az egy emberre eső nemzeti jövedelem 137.896 dinár, az említett szövetkezeti parasztok átlaga tehát jóval az átlag fölött van. Nem vigasztaló ez, csak egy pont, amihez

igazodhatunk. Az új ötéves távlattevévenként 10 százalékos emelkedést írnyoz elő, és 1965-ben az egy emberre eső átlagos évi jövedelem 221.000 dinár lesz.

Ezek a számok azonban mindig csak megközelítőek lehetnek. A falusi ember ugyanis fogyasztását jórészt saját terméséből fedezi, a nemzeti jövedelem kiszámítása viszont ilyen körülmények között igen bajos, csak azt számítjuk bele, ami a piacon keresztülment, illetve amiért fizetett valahol, ezt lehet pontosan nyilvántartani.

Tizenöt éve a földreform végrehajtásának. Igazi forradalmi időszak volt ez az elmúlt másfél évtized, elemezték már az okokat, nem kell bizonygatni. Rövid ez az idő, de hosszú is egyúttal. A társadalom összetételeiből eltűnnek a régi határok. Közben újak alakulnak. Napról napra alakul és változik, differenciálódik az élet, új viszonyok alakulnak, és hozzájuk, velük formálódnak az emberek. Van, aki könnyebben formálódik, van, aki nehezebben. Ki tehet róla, hogy némelyik ember nem tud lemondani a két hold földről, noha állásban van, és a föld miatt nem kapja a gyerekpótlékot, meg maga is azt vallja, hogy jobb lenne neki nélküle. Köti valami, húzza, nem engedi, hogy beilleszkedjen az élet új viszonyaiba. Paraszt is, meg hivatalnok is. Meg egyik sem. Nem érdekli őt a modern mezőgazdasági termelés, neki fontos, hogy a családnak meglegyen a kenyérnek való, a hízónak a kukorica. De mi értelme a türelmetlenkedésnek? Folyamatról van szó, a gyerekek majd másképp csinálják.

Mert ahogy az életszínvonal az anyagi javak termelésétől függ, úgy az életszínvonal is visszahat az anyagi javak termelésére, még a maga különbözőségében is serkentőleg hathat.

Vladimir Bakarić írja:

„A háború után a mi falunk valóban forradalmiasodott az életszínvonal kérdésében. A szükségletek hatalmasan megnövekedtek, és jelentősen megváltozott az életforma is. Ez első sorban a szegényparasztokra vonatkozik, de jórészt a középparasztokra is. Jobban étkezik, jobban öltözködik, mint a háború előtt, többet utazik, többet cigarettázik stb.”

Általános vonatkozású a megállapítás, mi azt próbáltuk megmutatni,

hogyan valósította ezt meg az agrárparasztok egyike-másika.

Biztos, hogy önmaguktól, társadalmi segítség nélkül nem tudtak volna zöldágra vergődni, a múlt is megmutatta már, hogy a segítség nélkül maradt agrárparasztok rendszerint a nagygazdák és uzorások áldozatai lesznek, eladósodnak és tönkremennek.

Hogy most nem így történt, az elsősorban szövetkezeti politikánk eredménye. Nemcsak arra gondolunk, hogy a termelőeszközök nélküli nincstelen parasztok a szövetkezetbe tömörülve társadalmi segítséggel művelhették földjüket, nagy szerepet játszottak a kooperáció különféle formái is.

A parasztok használhatták a korszerű mezőgazdasági gépeket, de a termelőeszközök társadalmi tulajdonban maradtak, tehát kizsákmányolásra nem nyílt alkalom.

...Csak most látom, módosítani kell a bevezető végén kitűzött célt, mert annak csak egy kis részét tudtam, nem is teljesen, bemutatni. Maradtak problémák, melyeket nemcsak hogy nem világítottam meg, de nem is érinthettem őket. Nem tudom, mentségemre szolgál-e, hogy nálunk még nagyon kevés az erre a témára vonatkozó szociológiai munka, a nagyobb vállalkozások inkább a városi emberek életével foglalkoznak, a rurális szociológia köréből csak kevés használható anyagot találni.

Ének az igazi Noéről*

Bori Imre

„Mély a múlt kútja” — írta Thomas Mann a bibliai Józsefről szóló regényében; feneketlen, tegyük hozzá mi, mert akármilyen messzire menjünk is vissza a múltba, még mindig nem értünk a végső pontig, még mindig újabb és újabb, az ismeretlenség fátylában merengő messzi világokat találunk.

Megszoktuk, hogy az európai irodalom kezdetén Homérosz műve áll, mintegy a múlt kútjának „fenekén”, s a köztudat is úgy tudja, Homérosz az első és az egyetlen. S milyen kevesen gondolnak az ősi kínai költészetre, a hind eposzokra, amelyek öregebbek, mint Homérosz hexaméterei, s nagyon kevesen Gilgamesre, akinek történetét Assurbanipál cserépkönyvtára őrizte meg. Most magyar nyelven is megszólaltak az emberiség talán legrégebb megőrzött szavai, hogy mögöttük megsejthezzük a múltat, amely öregebb még Gilgamesnél is, akinek története pedig legalább négyezer esztendő távolából szól hozzánk.

Egy „cserépkultúra” üzenetei ezek a szövegek, amelyek többek között Gilgamesnek, a nagverejű ember-istennek nagy kalandját mondják el az ismeretes vízőzön kapcsán. Minek tagadnánk, felmerült bennünk a kérdés: szólhat-e egyáltalán hozzánk, megragadhat-e bennünket egy szöveg, amely négy-ötezer évvel ezelőtt keletkezett, de lehet, hogy még régebbi időkre vész? Mert a kiadvány, amelyet forgattunk, nem a tudósvilág használatára készült, hanem a nagyközönségnek, amely a jelek szerint, nemcsak sznobizmusból vásárolta oly buzgón ezt a témában, műfajban, szellemben oly idegen könyvet, amelyet nem a bronz, arany vagy márvány őrzött meg, hanem a legtörékenyebb, legsemmisebbnek ismert anyag: az agyag. Mert hosszasan kellene elidőzni magunk felett borongva, a mai ember lelkivilágát vizsgálva, hogy megértsük, mi az, ami benne

* *Gilgames, Ékirásos akkád eposzok, Budapest, 1960.*

munkálva, kedvet ébreszt a primitív iránt, felébredti érdeklődését, tulajdon utazza át az óceánt, amikor kényelmes hajók és gyors repülőgépek röptik a téren át; néger népmeséket olvas, az inkák költészetében gyönyörködik, és a barlangrajzokat bámulja villanygépes lakásában, amelyben rádió szól, a televíziós készülék képernyője csillog, porszívó zúg, és villanytűzhelyen forr az ebédje. S könyvei közé boldogan helyezi a zsákmányt: a Gilgamest megéneklő eposzok szövegét.

Ezek a szövegek a világteremtés problémájával foglalkoznak, s az emberrel, a kíváncsival, az alkotó, örök-ké munkálkodó emberrel, aki még az istenek ellen is szegül, mert azok henyélnek, ő pedig dolgozik. Ha nem materialistaként, hanem nihilista észjárással gondolkodnánk, azt mondhatnánk: íme, az emberiség fejlődése. Ma is éppen ott tart, mint négyezer évvel ezelőtt, amikor szorgos akkádok öntötték földjeiket a Tigris és az Eufrátesz vizével, agyagtól könyvtárat teremtettek, naptárakkal kimérték az időt, mértanuknak a földet, és gyöngye szemükkel vizsgálták az éjszakai ég hunyorgó csillagait; elgondolkoztak a világon, vagy ahogy a költő mondta: önnön eredetükre tekintettek vissza, feltéve a kérdést: mi a világ?

Az emberiség nagyot fejlődött az óbabilóniai idők óta, s ha ezekben a szövegekben sok modern érzésnek ősképeire is ismerhet, az eposzok helyett, amelyekben a jó és a rossz harcát, az istenek küzdelmeit, az évszakok változását, a folyóközti elöntő árvizek özönét, az ember teremtését és mindenek felett egy mitológiaiának nevezhető materialista világszemlélet énekel meg, most rakétákat gyárt, hogy nyomára bukkanjon nemcsak „más, művelhető csillagoknak”, hanem a Föld és az élet keletkezésének is. Az eposzok szárnyaló képzeletével nem lehetett eljutni a Holdra és Mózes könyveivel a naprendszer csillagaira. Eposzra addig volt szükség,

amíg az ember a Földhöz volt láncolva, míg sárba ragadtan élt, a sárban, amelyből könyvtárat tudott ugyan teremteni, de csak feltenni s nem meg is válaszolni tudta s emberiség nagy kérdéseit. A Gilgamestől szóló eposzokat olvasva egyszerre négyezer év példázatán mérheti le a maga előnyét, nézhet végig az úton, amelyen járt; visszatekinthet a kezdetekig, addig a pontig, ameddig már akkor az emberi gondolkodás behatolhatott a világmindenség titkaiba.

*Midőn fönn az ég nevetlen,
s alant a föld szintazonképp;
Apszu, az ősz-kezdet, minden
dolgok teremtője-atyja
s Mummu-Tiámat ősanánk még
vizeikkel egybemosódtak;
nem volt szárazföld se, lóp se,
s egyike sem az isteneknek;
név nélkül szunnyadt a sors is,
betöltetlen várt a végzet...*

Gilgames és az asszír-babilon nép válasza primitív és mesék szövegei. Kis világuk nem az egész világ volt, a Tigris egy tavaszi gátszakadása csak nehezen megművelt földjeiket nyelte el a közelben, és nem az egész világot borította víz, mint ahogy ők hitték, megénekelve ékírásos eposzukban. Ma már azonban az ember valóban a világmindenség küszöbén áll, és amikor Gilgames történetét olvassa és kifejti az eposzok magvát, arra döbben rá, hogy tudásszomja azóta sem változott. Gilgamesben éppen olyan kíváncsiság él, mint abban az úrutásban, aki rakétába száll és a szó legszorosabb értelmében elindul a Földön túlra, más világok felé.

Négyezer évvel ezelőtt ahhoz, hogy valaki átmenjen a szomszédos országokba, legalább akkora vállalkozó kedv kellett és Gilgames nagysága, mint ma a Holdra indulni. S ha a felfedezés lázában az ember ezeket az ősi szövegeket olvassa, csakis ezen a ponton találkozhat vele, ebben lelheti meg ezeknek a szövegeknek örök időszerűségét.

Újabb költészetünk antológiája*

Tomán László

Nem először történik meg, hogy amióta vajdasági vagy jugoszláviai magyar irodalomról beszélünk, valaki kötetbe gyűjti költőink alkotásait. Irodalmunknak már eddig is több antológiája volt, ezek azonban többnyire prózai és költői munkákat is tartalmaztak (*A Mi Irodalmunk Almanachja*, *Téglák*, *barázdák*). Megjelent egy vers-antológiaszerű könyv is (*Kalászosok*), de csak a szuboticei magyar költők műveit ölelte fel. Egyetlen antológiánk, amely eddig egész területünk költőinek alkotásait tartalmazza, Csuka Zoltán *Kévéje*, 1928-ban jelent meg. Bori Imre könyve az elmúlt másfél évtizedre terjed ki, ez a tizenöt év pedig rendkívül fontos korszaka irodalmunknak.

Ebben az időben nálunk több irodalmi mű jelent meg, mint valaha, az alkotók száma tekintélyesen megnövekedett. Háborúságok verték fel az irodalmi élet csendjét, voltak egyéni fellendülések, kitörések, lázadások, tarka lelkesedés és keserű hallgatás. Önmagáé lett e táj irodalma, de megszűnt tájirodalom lenni. A sokféle hatás, amely érte, s a visszahatások, melyeket az áramlatok, események, körülmények kiváltottak, állandó mozgásban, változásban tartják irodalmunkat, lehetővé teszik, hogy minden irányba hallassa szavát, megakadályozzák, hogy önmagába zárkózzék vagy hogy csupán egy irodalom függvénye legyen; helyzetünkéből eredően, irodalmunk kapcsolat lehet irodalmak, kultúrák és népek között, szellemi égtájak között, mégis megőrizheti önállóságát, s evvel igazolhatja létének jogát.

Ha irodalmunknak ilyen helyzetét ismerjük, világosabbá válik Bori Imre vállalkozásának jelentősége és az, hogy ez a könyv lehetett volna dokumentum is, üzenet, jeladás rólunk — a világnak.

* Vajdasági ég alatt. A jugoszláviai magyar költészet antológiája. Válogatta és a jegyzeteket írta: Bori Imre. Szerkesztő: Juhász Géza. Forum kiadás, Noviszád, 1960.

Mindennél többet mondhat egy antológia tartalma, azok a művek, amelyeket az összeállító felvett könyvébe. Még csak tárgyilagosság sem szükséges ahhoz, hogy egy antológia sikerüljön. Az összeállítónak nem kell tekintettel lennie se személyekre, se irányokra, se nézetekre. Két dolgot azonban elkerülhetetlennek tartunk: a történelmi hűséget és a következetességet. Nem lehet egy antológia a véletlen és talán a szeszélyek szülöttje. Biztos alapokon kell nyugodnia, s meg kell állnia helyét az ellenkező vélemények kereszttüzeiben. Bori antológiája, sajnos, nem felel meg teljes egészében ezeknek a követelményeknek. Mintha az összeállító a rendelkezésére álló alkotásokból pillanatnyi hangulatok hatása alatt válogatta volna ki az anyagot, melyet könyvébe sorozott, mintha nem azt akarta volna mondani: ilyenek vagyunk, erre vagyunk képesek, hanem csak: vagyunk. Magából az összeválogatott anyagból és a válogatásban alkalmazott mérték jellegéből ez tűnik ki.

Bori Imre bevezető írásában a maga szemszögéből felmérte költőink munkásságát és igyekezett szintetikus képet alkotni költészetünkről. Az előszó abból a megállapításból indul ki, hogy mai költészetünk gyökeretlen, hogy nincsenek hagyományai. Bori tétele két szempontból nem helytálló. Először is nem vette tekintetbe, hogy a világirodalom, s főleg az újabb jugoszláv irodalom hatásán kívül meglátszik költészetünkön, főleg nyelvén és stílusán, az a hatás, amelyet a magyar irodalom, a magyar költészet gyakorolt rá. Gál László költészete elképzelhetetlen részben a két háború közötti magyar költők nélkül, és elképzelhetetlen nyelvében, kifejezési formáiban a magyar népköltészet nélkül. Ács Károly vagy Fehér Ferenc költészete sem volna olyan, amilyen, ha kizárnánk a modern magyar költészet befolyását. Mindegyik költőnk műveiben pedig ott találjuk, nyelvükbe ágyazva, a magyar irodalom hagyományát, azt a nyelvet, amelyet hétszáz éven keresztül formáltak, csiszoltak a magyar költők. Nem közvetlen hagyományok ezek, és főleg nyelveik, de tagadhatatlanok és elkerülhetetlenek.

Hagyományaink másik ere a két háború közötti vajdasági magyar irodalom. Arról mi nem tehetünk, hogy azok az írók, akik az első világháború előtt itt születtek, vagy itt éltek egy ideig, elmentek tőlünk. Nem áll azonban Borinak az a tétele, hogy „ők (ti. azok a költők, akik itt születtek vagy itt éltek) sem vittek életreszóló, költészetüket befolyásoló emlékeket a mi vidékünkéről”. Nem vonatkozhat ez például Kosztolányi Dezsőre, akinek néhány nagy költeményében élnek a bácskai emlékek, gondoljunk csak *A szegény kisgyermek panasza*ira, vagy *A bús férfi panasza*ira. De vitt innen költői emlékeket, többek között Juhász Gyula is. Ami a két háború között itt termett, az nem volt olyan jelentéktelen, hogy, mint Bori Imre tette, tizennégy sorban elintézhetnénk, különösen nem olyan megállapításokkal, hogy „költészetük epigon költészet volt”, „elvágyódtak innen Pestre, a táj kietlen volt számukra”. Tudjuk, hogy voltak és alkottak itt művészek, igazi egyéniségek, s ha elvágyódtak, volt rá okuk, de volt-e, van-e olyan költő, álmodó, aki egyszer, valahonnan, el nem vágyódik máshová. S nem Szenteleky Kornél, a Bori által megtagadott két háború közötti irodalmunk központi alakja írta-e a következő sorokat: „Az igazi írónak élnie kell a mában. Bele kell kapaszkodnia az idő, a talaj, a tények, a társadalmi adottságok pozitívumába... Rá kell mutatni a fekélyekre, a lázító igazságtalanságokra, azokra a gonosz akadályokra, amelyek a jobb, a tökéletesebb holnap elé fekszenek. Már nem lehetünk többé a közönség szórakoztatói. Írástudók vagyunk, a holnap elhivatott építői. S akkor nem szabad megtagadni a földet, az időt, amelyben építeni kötelességünk.” Arról az irodalomról, amely egy ilyen program jegyében élt, Bori azt mondja, hogy „nem tala-

junkból szökkent, hanem idegen égtájak virága volt". Van-e értelme versek egész sorát idézni, hogy az ellenkezőjét bizonyítsuk? Csak fel kell lapozni a régi folyóiratokat, lapokat, könyveket, s meggyőződhetünk, mennyire téved Bori. De ez még mind nem elég. Mai költészetünkről azt mondja Bori: „Rövid életű és hagyománytalan mégis. Múltja nincs, csak jelene és leginkább jövője van.” Az, hogy „múltja nincs”; lapidáris, de a legkifejezettebb tagadása minden hagyománynak. Azt hiszem, az a hűsz költő, aki bekerült a kötetbe, műveivel (de talán irodalmi nézetével is) legjobb cáfolata Bori álláspontjának. Nem lehet, nem szabad elvetnünk semmi jót, ami volt, márpedig volt. Olyan költőt, mint Ács Károly, a múltban valóban nem ismertünk itt. Úgy még soha senki nem nőtt ki közülünk, mint ő. Az is biztos, hogy Gál László csak most, de nem mindjárt a háború után, hanem az ötvenes évek végén, találta meg önmagát és lett nagy költő. Fehér Ferenc költészete is egyedülálló. Ilyen egyéniségeink még nem voltak. Ez azonban nem jelenti azt, hogy ami előttünk volt — az szürkeség csupán. Ha általános irodalmi vonatkozásokról beszélünk, a hagyományok fennállása — és két háború közötti irodalmunk egyenes folytatása! — még szembeszökőbb. Hisz Herceg János, Szirmai Károly, Majtényi Mihály és mások a háború előtt indultak. Költőink közül Gál László, Debreczeni József, Laták István szintén az elvetett korszakban léptek irodalmi porondra. Elvághatjuk-e a kritika elvakult ollójával írónk fejlődésének fonalát?

Nem irodalmi kategorizáció, ha a két háború közötti írónkról megállapítjuk, mint Bori tette, hogy „polgárok voltak.” Polgárnak lenni társadalmi kategória, s mint ilyen nem befolyásolhatja valakinek az irodalom értékskáláján elfoglalt helyét. Felesleges a világirodalom ún. polgári írónak hosszú sorával érvelni. Világos, hogy az osztályhovatartozás nem növelheti, de nem is csökkentheti az írói értékeket. Azonkívül közismert, hogy régebbi írónk nem voltak egytől egyig polgárok.

Könyvének előszavában Bori Imre költészetünknek avval a periódusával is foglalkozik, melyet szólamköltészetnek szoktunk nevezni. Tíz évvel ezelőtt az ún. szólamköltészetet Bori éles szavakkal ítélte el. Ezúttal is több helyes megállapítást tesz róla, de nem tudunk egyetérteni avval a tételével, hogy „a szólamok akkor, azokban az időkben kétségtelenül jogosultak voltak...” Elsősorban azt kell megjegyeznünk, hogy ez nem is Bori eredeti megállapítása, már évek óta, amióta az egész jugoszláv irodalom más irányt vett, sokan hangoztatták ezt a nézetet, amely azonban nem ad magyarázatot egy döntő fontosságú kérdésre: miért kellett a politikai költészetnek (mert a szólamköltészet mindenképp előtti politikai költészet volt) kizárni az egyéni hangot, s miért találjuk ma úgy, hogy ez a költészet művészileg valóban alacsony színvonalon állt? Az átélés és az őszinteség hiányában s bizonyos konformizmusban látjuk a feleletet a kérdésre. Bori Imre maga is helyesen mondja, hogy lehetett volna „más módon, a költés bonyolultabb eszközeivel, az egyéniség nagyobb szerepével... szolgálni a társadalmi újjáépítés nagy ügyét”. Az antológiában lapozva alig találunk olyan verset, amely abban a korszakban keletkezett volna. Új versek ezek, az 1951-es gátszakadás utániak. Maga a költészet beszél hát önmagáról, arról, ami volt. És hallgat róla.

Egy antológia előszavának, ha vállalja a feladatot, hogy bemutassa és értékelje az utána következő verseket, minden oldaláról meg kell vizsgálnia és világítania a rendelkezésére álló alkotásokat. Bori Imre az előszónak mai költészetünkre vonatkozó részében csupán líránk tartalmi oldalával és társadalmi vonatkozásaival foglalkozik. Beszél költőink felősségtudatáról, arról a vállalkozásukról, hogy műveikben leszámolja-

nak a múlttal, és magukévá tegyék a jelent, ítéletet mondjanak a régi világról, s megkeressék helyüket a mában. Úgy látja Bori, hogy költőink önmagukon egy társadalmi kísérletet végeznek, s építik viszonyukat a társadalomhoz. Mindez kialakítja magatartásukat, költészetüket pedig reálisrá teszi. Sőt konkrétá. Itt egy kicsit meg kell állnunk, s megszakítanunk gondolatmenetünket. Mi tesz egy költészetet konkrétá és reálisrá? Bori sajnos nem határozza meg közelebbről ezt a két fogalmat. Kétségek közt hagy bennünket afelől, hogy a konkrétságot és a realitást (vagy realizmust?) miként értelmezi. Mert vannak ebben a kötetben nem konkrét, hanem elvont költemények is, és vannak benne víziók, mondjuk: irreális versek. Ezek a kifejezések azonban mind tökéletesen feltételesek, nagyon nehéz meghatározni, milyen egy konkrét vagy absztrakt vers, mert valószínűleg nincs vers konkrétum, de absztrakció nélkül sem. Mindezt csak azért mondtam el, hogy lássuk: veszélyes, majdnem lehetetlen egy versről, különösen egy táj költészetéről azt mondani, hogy konkrét vagy reális.

Elemzi Bori költőink alkotásainak hangulatát, viszonyukat a valósághoz, s megállapítja, hogy költészetünk „feljutott a költés e magasabb fokára”. Arról, hogy milyen eszközökkel jutott „e magasabb fokra”, költőink stílusáról, verseléséről csak egész röviden, általánosságokban szól; nyelvükről semmit sem mond. És ezt tekintem Bori előszava legnagyobb fogyatékoságának. Lehet-e egy Ács Károly virtuóz költészetéről, lehet-e Debreczeni József sokszor formalista verseiről, lehet-e Fehér Ferenc, Gál László, Pap József vagy akár Zákány Antal művészetéről írni anélkül, hogy verselésüket közelebbről meg ne világítanánk? Reális és átfogó képet kap-e az olvasó költészetünkről (márpedig egy antológiának nem lehet más a célja), teljes képet, ha nem mutatjuk be a versek mesterségbeli oldalát, ha nem egészítjük ki elemzésünket a költemények formai jegyeinek tárgyalásával? Bori Imre pedig még azokban a rövid, lírai és eléggé felszínes arcképekben sem végzi el ezt a munkát, amelyekben egy-egy költőket, versei előtt bemutatja. Emiatt az olvasó legalábbis egyoldalú, ha nem hamis benyomásokat szerez költészetünkről.

Egy antológiának céljai vannak. Bori antológiájának „az a célja, hogy számvetésszerűen megmutassa költészetünk elmúlt tizenöt év alatt megtett útját, fejlődése irányát, mai képét. Meg szeretnénk mutatni költőinket teljes fegyverzetükben, legjellemzőbb mondanivalóik érzéseik társaságában. Ezért mindegyiküknél az egyénit kerestük, az egyéniben pedig azt az általánosat, amely költészetünkre jellemző. Ezért választottunk gyakran olyan verseket is, amelyek nem a legjobbak, de a jellemzés erejével bírnak.” Éppen ezért „a figyelő és bíráló szem egyenetlenségeket, kiegyensúlyozatlanságokat vehet észre antológiánkban: magas céket hallhat és dadogást.” Véleményünk szerint, röviden, egy antológia nem dadoghat. Egy antológiában csak olyan verseknek van helyük, amelyek — meg is állják helyüket. Egy antológiának tartalmaznia kell mindazt, ami időtálló, maradandó, ami érték. Ebből a szempontból nem lett volna helytelen a könyvből több verset, s ha úgy akarjuk: néhány versirót is kihagyni. Talán az sem lehet egy antológia alapvető feladata, hogy a költők s a költészet jellegzetességeit mutassa be. Nem a völgyekre kíváncsi az antológia olvasója, hogy Bori kifejezésével éljünk (ha a költői „völgyek” jellemezhetnek!), hanem a csúcokra. Nem arra, ami botlás, hanem arra, ami szárnyalás. A modern antológiák nem egyszerű szöveggyűjtemények, nem költők felvonulásai, hanem kincsesládák. S ha már a modern antológiákat említjük, mondjuk meg, hogy korunkban egy-egy antológia összeállítója arra használja fel megbízatását, hogy — akárha

téves utakra jut is — a maga egyéni szemszögéből válogassa meg a verseket. Hogy, mondjuk, a költészetről alkotott egyéni felfogását érvényre juttatva, nézetének mintegy bizonyításaképpen állítsa össze könyvét. Bori — ez is lehet egy szempont, megokolt is — átadta a szót a költőknek, s a maga személyét nem mutatja meg. Mivel azonban minden antológia szükségképpen válogatás is, a válogató egyénisége nem maradhat háttérben. Mindig meglátszik, ki válogatta össze a költeményeket. Meglátszik ebben az antológiában az is, hogy a válogató sokszor tett engedményt a kisebb értékeknek csak azért, hogy összegyűjtse „azokat a verseket, amelyek költészetünkre a legjellemzőbbek”, hogy ily módon felmutassa „költészetünk erényeit és hibáit”. Véleményünk szerint a *Vajdasági ég alatt* jobban sikerült volna, ha összeállítója „személyi rokonszenveire való tekintet nélkül”, ahogy előszavában a válogatás elvét meghatározza, csupán az értékeket szemlélteti.

Nézzük meg azonban az antológia tartalmát is. Húsz költőnk verseit találjuk meg benne. Anélkül, hogy felsorolnánk őket, megállapíthatjuk, itt van minden számottevő költőnk, majdnem mindenki, aki Jugoszláviában magyarul ír verset. De csak majdnem mindenki, mert fel tudnánk sorolni néhány költőt, aki hiányzik a könyvből. Burány Béla, Torok Csaba, Tolnai Ottó, Dévavári (Dér) Zoltán, Fehér Kálmán, Báti Zsuzsa, Kopeczky László, Faddy Ferenc, Foky István nevének nem volna szabad hiányoznia abból a könyvből, mely avval az igénnyel lép fel, hogy panorámája legyen költészetünknek. Bori felvett antológiájába olyanokat is, akik — saíát bevallásuk szerint — már régen nem írnak verseket. De az előbb felsoroltak nagyobb része ír, és Torok Csaba, Tolnai Ottó vagy Báti Zsuzsa versei elérik, hacsak nem haladják túl, néhány olyan vers-író műveit, aki bekerült Bori könyvébe.

Nem mindegy, hisz értékelésnek is számíthat, hogy egy költőtől hány vers kerül egy antológiába. Ezt megmutatta Bori is. Ács, Fehér, Gál 12-12 verssel szerepel a kötetben, Zákánynak 13 verse van benne. Érthető, hogy éppen e négy költőnkől vett fel Bori legtöbb verset, de azt hisszük, hogy ennyi is sok. Hisz 12 vers — már egy kisebb kötetre való! Ha legkiemelkedőbb költőinktől 6, esetleg 7 verset közöl, s a többiekkel is csökkenti a versek számát, Bori könyve sokkal kifejezőbb, sokkal beszédesebb lett volna, és jobban sikerül elérnie célját, a jellemzést is.

Valaki más, mindenki más, másként válogatta volna össze az antológia anyagát. Ami benne van, benne van. Erről nem is érdemes vitatkozni. Sajnos, sok minden nincs benne. Erről pedig beszélni kell. Például Ács Károly *Búcsú a barna szobától* című verse érdekesen jellemzi (és Bori a jellemzésre törekedett) költőnk fejlődésének, kibontakozásának egy szakaszát, de hiányzik a kötetből. És hiányzik — nem tudjuk eléggé sajnálni! — Ácsnak talán két legmegragadóbb lírai verse, az egész költészetünk legjobb versei közé számító *Szerelem* és *Halál*. E két vers nélkül nem teljes Ács költői arcképe, de nem teljes egész költészetünk képe sem. Érthetetlen és jóvátehetetlen hiba, hogy a jugoszláviai magyar költészet antológiájából hiányzik Fehér Ferenc *Költői utca mérlegen* című verse, ez a számadás, ez a leszámolás önmagával és a korrall, valamint a *Tiszaparti vallomások* 12. verse. Gál László versei között hiába keressük a gyönyörű *Túl a hegyent*, a „Hernyó csokolta fán” kezdetű *Verset* és talán a *Gulliver az óriások között* címűt. I. Borús Erzsébettől és Koncz Istvántól szívesebben láttunk volna néhány régebbi költeményt, Debreczeni Józseftől pedig a *Galambpostát* és a *Képzéletet*. Bori általában mostohagyermekként kezelte a szerelmes verseket, s ezért az olvasónak az a benyomása, hogy költőink főleg gondolati verseket írnak.

Apró megjegyzések ezek csak, melyek talán nem is lehetnek döntőek egy antológia megítélésében. A könyv itt van. Sajnos, sokszor nagyon rossz szövegekkel, értelemzavaró és értékrontó sajtóhibákkal. Amit a *Vajdasági ég alatt* költészetünkről mond, azt nem lehet elhallgatni, azt meg kell hallani. Ennek a költészetnek hangos és meggyőző a szava.

Bori Imrének alkalma volt, hogy a jugoszláviai magyar költészetről nekünk is, másoknak is mindent elmondjon. Kár, hogy nem tudta tökéletesen kihasználni a lehetőséget. Újabb tizenöt év múlva talán majd ő is, mások is, másképp látnak mindent. Költészetünk megtalálta helyét a nap alatt, Vajdaság ege alatt, s úgy érezzük, itt az ideje, hogy elinduljon más egeket is ostromolni..

A szerkesztőség azzal a reménnyel közli ezt az írást, hogy a benne érintett problémákról vita alakult ki, s hasznos megállapításokra juthatunk irodalmunk nem egy lényeges kérdésben.

Álruhás irodalom

Bori Imre

Az irodalom, amióta az írók számon tartják őseiket, álruhát is viselt egy-egy korban. Már a római irodalom szeretett görög mezben tetszelegni, a középkor óta pedig rendszeresen olyan korszakokra bukkanunk az irodalom történetében, amelyek előszeretettel hordtak parókat, megvetve a természet adta fejdísz. Shakespeare nem egy színművében az angol hősök római tógájában lépnek színre, a franciák pedig Racine-től máig az álruhák, parókák és egyéb kellékek nagy tárát készítették elő. Ezek a korok szándékosan, akarva igyekeztek hasonlítani az előző korok egy-egy szakaszához szellemben és témáik megválasztásában egyaránt. A romantika így fedezte fel a középkort, és a tisztességes múlt századi polgárházak és olvasmányok fegyvercsörgésétől zajosak, várkapuk csikorognak, páncélos vitézek párbajoznak, toronyba zárt várkisasszonyok sóhajtoznak az ismeretlen lovag után. Máskor a férfias rómaiság válik divattá: Napóleon Cézárt játszik, a felkelő polgárfiúk, lelkes királygyilkosok egy Brutus vagy Cassius lelkével sétálnak a vásárcsarnokokban és kötik üzleteiket egészen prózai, múlt századbeli polgármódra. A századvég pedig

felfedezi, hogy a múlt irodalmaiban van egy sor örök téma, amelyet meg lehet újra és újra írni, anélkül, hogy véteni kellene az eredetiség magántulajdonként értelmezett polgári szentsége ellen. Századunk ezt kapta örökségül, s az írók szívesen kamatoztatják ezt az örökséget. Az írások címükben hivalkodnak, és hirdetik az író szándékait. A svájci Godfried Keller a múlt században így írta meg a világirodalom egyik legszebb elbeszéléseként a Falusi Rómeó és Júlia történetét, századunkban O'Neill az Amerikai Elektrát, a franciák az Antigonét, nálunk a horvát Matković és a fiatal szerb író Jovan Hristić így nyúlt a görög mitológia és irodalom témáihoz. És így írta meg Radomir Konstantinović is az Izlazak című, NIN-díjas regényét a bibliai Judást téve meg hősének.

Kortünet tehát ismét az álruhás irodalom. Ami Konstantinović könyvét külön érdekessé teszi, az a bibliai motívumok felbukkanása, mert a legtöbb író nem innen, hanem a görög-római mitológiából és irodalomból szokott meríteni. Az Antigoné, Ódipusz vagy Elektra örök emberi helyzeteket testesítenek meg, korunk is kitermelt nem

egy Antigonét, mint ahogy Balzac is találkozott a múlt században a polgár Lear királlyal a Goriot apó című regényében. Konstantinovič a bibliához nyúlt, akárcsak Thomas Mann a József-ről szóló tetralógiájában.

En a magam részéről nem szeretem az álruhás irodalmat, és meg vagyok győződve, hogy az árulás lélektana nem a Júdás történetében rejtőzik, és hogy az álruha alól mindig kilátszik a lóláb s legjobb esetben a mesterkéeltség, az cróltetettségek, a modernizálásnak az a kényszere, amely nyomán az írónak el kell szólnia magát. Konstantinovič is így járt, és valahogy nehéz elfogadni éppen ezt a Konstantinovič-művet díjazott regényként, mert nem a legjobb, csak a legfurcsább regénye volt a múlt év jugoszláv irodalmának.

Konstantinovič Júdása egy hatalmas, több mint háromszáz oldalas monológban kiáltja az árulás éjszakáján a világba lelkének sötétségét, kényszerképzeteket, önmaga és tette igazolását, abból indulva ki, hogy ő nem tehetett mást, neki így kellett cselekednie, neki Júdásnak kellett lennie, hogy a jóslatok szava beteljesedjék. Az eleve elrendeltségnek ez a filozófiája az, amely

a regény álruhájába beteg eszmeiséget lop, és amely a regényt, ellentétben Konstantinovič előbbi alkotásaitól, az olvasó szemében közömbösíti, érdektelenné teszi. A regény hőse csapdába esett, és fejvesztesen kapkod bizonyítékai után, és mindig csak önmagába ütközik. Ez a júdási vitustánc, amit az író szemünk előtt produkál, nem tud megadni bennünket, és végigvergődve a monológok során, közömbösséggel, de az olvasás befejezése felett támadt öröm érzésével csukjuk be a könyv fedelét.

Konstantinovič nagy kísérletező, akinek minden alkotása valami újnak a kipróbálását jelenti. Ahány regénye született eddig, mind témában, mind az ábrázolás módjában más-más volt. Ebben a regényében a kísérlet csődöt mondott. Zsákutca ez a műve, amelynek csak egy kijárata van, az író háta mögött, előre pedig nem lehet jutni benne. Hátat kell neki fordítani. Konstantinovič először próbálta fel az álruhát, s valószínűleg maga is meggyőződött róla, hogy nem áll jól neki, hiszen témája lehetőségeit nem aknázza ki, stílusa pedig már-már a stílusalanság határain jár.

KI ÍRJA MIROSLAV MADJER VERSEIT?

Az ötvenes évek elején a horvát lapokban és folyóiratokban megjelent egy új, fiatal költő: Miroslav Slavko Madjer. Finom, dallamos, lírai versei hamarosan ismertté tették. Több verskötete jelent meg, s a kritika mindig elismeréssel írt róla. Nemrég a zágrábi Zora Könyvkiadó kiadta *U čovjeku* című könyvét. Néhány verse magyar fordításban is megjelent már.

Idővel kitűnt, hogy Miroslav Slavko Madjer — nem egy költő, hanem kettő: Miroslav Madjer az egyik, és Slavko Madjer a másik. Slavko meghalt, Miroslav él. Ő összevonta a két nevet, s közös néven jelenteti meg saját verseit bátyja költeményeivel együtt. Sohasem jelöli meg, melyik vers az övé, melyik megboldogult bátyjáé. Ezt nem is tagadja, sőt egy tanulmányában kifejtette, hogy ő folytatja bátyja művét, ezért közölteti verseit az együttes néven.

Most, hogy legújabb kötete, az *U čovjeku* megjelent, Antun Šoljan, a zágrábi *Telegram* műbírálója, a szokásos heti rovatában elmondja véleményét Miroslav és Slavko Madjer verseiről.

Szerinte Slavko, aki korán elhunyt, nagyon tehetséges költő volt, Miroslav kevésbé tehetséges. Miroslav Slavko Madjer versei között meg is lehet különböztetni, melyiket írta Miroslav, melyiket Slavko. A jobbakat a megboldogult, a gyengébbeket az élő. Slavko versei egységesek, szerkezetük szilárd, kifejezése tiszta, szemléletes, költői nyelve árnyalatokban gazdag. Miroslav verseiben sok a pátosz, felesleges részlet, képei szétesőek, a szavak kombinációjával csupán olcsó hatásra vadászik.

Ezért Šoljan arra a következtetésre jut, hogy ha a Madjer név jelent valamit a horvát irodalomban, akkor azt Slavko verseinek köszönheti. Šoljan szerint Miroslav sokkal jobb szolgálatot tett volna bátyjának, s emlékének is szebben áldozott volna, ha csak az ő verseit adja ki, külön kötetben, s nem keveri össze a sajátjaival. Ma még nem lehet egészen pontosan tudni, melyik verset írta Slavko, melyiket Miroslav, de minél előbb el kell végezni a különválasztást, követeli Šoljan, aki Miroslav legújabb verseiről, melynek az *U čovjeku* című kötetben láttak napvilágot, azt mondja, hogy bennük a részletek felsorolása közhellyé laposodott, a szavak játékában nincs semmi szellemesség, a hazug pátosz pedig kétséssé teszi költői hitelét.

Arra a kérdésre, hogy Slavko vagy Miroslav-e az igazi költő, Šoljan ezt a félre nem érthető választ adja: Slavko.

JUGOSZLÁV REGÉNYEK SIKERE KÜLFÖLDÖN

A londoni Lincolns-Prager kiadó tizenkét kötetből álló sorozatot indított, melyben a mai jugoszláv regényirodalom válogatott művei jelennek meg. Tekintettel arra, hogy az angol könyvkiadás évi termésének mindössze négy százalékát képezik az idegen nyelvekről fordított művek, ez a sorozat a jugoszláv irodalom különös sikerét és az angol könyvpiacra való biztos betörését jelenti.

Eddig hat regény jelent meg a tervezett tizenkettőből. A belgrádi *Politika* c. napilap londoni tudósítójának tollából cikket közöl az eddig megjelent művek sikeréről. Ivo Andrić *Travnička hronika*-jának angol fordítása (magyar fordításban a mű a *Vihar a völgytlen* címet kapta) már elfogyott, rendkívül kedvező kritikát kapott, s nincs kizárva, hogy új kiadásban jelentetik meg. A szlovén Ciril Kosmač *Prolečni dan* c. regénye (nemsokára a Forum kiadásában magyar nyelven is megjelenik, *Szép tavaszi nap* címmel), majdnem teljesen elfogyott már. Davižo *Pesma (Költemény)* című regényének angol nyelvű fordítása már félig elkelt. A sorozatban, a már említett három regényen kívül a következők jelentek meg: Aleksandar Vučo: *Raspust (Szünidő)*, Vjekoslav Kaleb: *Divota prašine* (magyar nyelvű kiadásának címe *Áldott por*) és Fülöp Latinovics *visszatérése*, Miroslav Krleža regénye.

A *Politika* tudósítójának értesülései szerint a tisztán irodalmi érdeklődésű közönségen kívül a jugoszláv regények iránt a legnagyobb érdeklődést azok az angolok tanúsítják, akik mint turisták már jártak Jugoszláviában, de a könyvek vásárlói között nagy számban akadnak Amerikában élő jugoszláv származású polgárok is. Az Amerikába költözött jugoszlávok leszármazottjai ritkán beszélik őseik nyelvét, de angol fordításban szívesen olvassák az őhaza irodalmát, és gyakran ajándékozzák meg ismerőseiket jugoszláv írók műveivel.

A Londonban megjelenő jugoszláv regények fontos szerepet töltenek be irodalmunk külföldi népszerűsítésében. Angol nyelven eljutnak azokba az országokba is, ahol kevéssé ismerik irodalmunkat, s felkeltik iránta az érdeklődést. Egy svéd kiadó már érdeklődött a Lincolns-Prager cég sorozata iránt, s lehetséges, hogy mind a tizenkét mű svéd nyelven is megjelenik. Egy koppenhágai és egy izraeli kiadóállalat is érdeklődik a jugoszláv regényírók művei iránt.

MENEKÜLÉSEK

Az elmúlt évtized irodalmi alkotásainak tárgya gyakran a társadalomtól való elidegenülés. Ez a témája Pierre Gascar *Le Jugitif* (Szökevény) című regényének is. Az *Arts* legutóbbi száma részletesen foglalkozik a könyvvel, és megállapítja, hogy a *Szökevény* a középkorú francia ironemzedék ismert képviselőjének leg-sikeresebb alkotása. Hogy a legtetszetősebb, az kétségtelen. Tartalma izgalmas, meséje lebilincselő.

A szökevénynek Paul a neve. A háború utolsó napjaiban megszökik egy német fogolytáborból. Kénytelen menekülni, mert szöváltás közben leütötte a tábor egyik őrét. A szökés után erdőkben, szántóföldeken kóborol, és találkozik Lena Wittgensteinnel, egy fiatal falusi leánnyal, akinek apja, egy méntelep tulajdonosa, a falu hajdani náci vezetője, megszökött a szövetséges hadsereg elől. Paul és Lena egymásba szeretnek, és a nagy összeomlás közepette

is zavartalan szerelemmel szeretik egymást. Nemsokára azonban megérkeznak az amerikaiak, és a két szerelmes életébe velük együtt betörnek a hétköznapiak. Paul, a volt hadifogoly, a hódító hadsereg bizalmát élvezzi, és fokozatosan átveszi Wittgenstein helyét. A fogoly szerepét az őrével cseréli föl, ő lesz a méntelepen elhelyezett menekültek felügyelője. A menekültek között van egy Mária nevű tizenhat éves sziléziai lány is. Mindenkivel kacérkodik, és vizsályt kelt a táborban. Paul is tetszik Máriának, a volt hadifogoly azonban a tábor békéje és rendje érdekében eltávolítja. A rend valóban helyreáll, de nem hosszú időre, a menekültek föllázadnak és szerteszélednek. Ugyanakkor hazatér Lena apja, és már a két férfi első találkozása sejteti, hogy Paul meg szerelmének apja között nem lehet egyetértés. Lena lelkében változások történnek, a kivételes idők hozta kivételes szerelem múltóban van. Paul is érzi, hogy nincs már számára hely a birtokon. Él az alkalommal, és amikor mindenki azt hiszi, hogy közlekedési szerencsétlenség áldozata lett, újra megszökik. Élvezi azt a, csak képzeletben létező, teljes szabadságot, amit halálhíre nyújt számára: a társadalomtól elszakadt lény teljes szabadságát. Azután fölmerül benne a kérdés, mit is kezdjen ezzel a nagy szabadsággal. Szülei meghaltak, semmi sem vonzza Franciaországba. Hamburgtól Nürnbergig bejárja Németországot, majd Berlinbe megy, a hajdani fogolytábor volt őret keresi, majd Mária után nyomoz, akit ő úzított el a szövetséges hadsereg oltalma alól és ezzel — minden jel szerint — prostitúcióba kergetett. De egyiküket sem találja meg. Ezzel szemben lépten-nyomon szembentalálja magát az éhező, elpusztított, megszállott Németországgal, amelynek romjaiból csak bűn és szenvedély kel életre. Feketekereskedelemmel foglalkozik, kémkedésbe keveredik, a hatóságok üldözik, és Paul megint csak szökevénné lesz. Elhatározza, hogy visszatér Lenához. Éjszaka érkezik a méntelepre. Wittgenstein észreveszi, és egyetlen puskalövéllel leteríti. Nem ismerte föl — így védekezett később.

GERENDATÖRÉSKOR

A *Neue Deutsche Literatur* 1957. augusztusi száma közölte Louis Fürnberg ismert keletnémet költő befejezetlen költeményciklusának tizenöt versét. Annak idején elkerülték figyelmünket Fürnberg versei, márpedig megérdemli érdeklődésünket: a jugoszláv partizánok El Shatt-i táborának életét írja le.

Ezekkel a versekkel foglalkozik Ursula Wertheim terjedelmes cikke a *Neue Deutsche Literatur* legutóbbi számában. Ursula Wertheim abból az alkalomból ír a költeményekről, hogy a berlini Dietz-Verlag kiadta Fürnberg teljes költeményciklusát. A költő harminchat verset jelentetett meg a kötetben, amely azonban még mindig nem nevezhető teljesnek, mert nem fejezhette be. Ursula Wertheim azonban hangsúlyozza, hogy így is a keletnémet költészet egyik legsikerültebb alkotása.

A kötet első versében a szerző elmondja magáról, hogy hazájából száműzve bolyongott a világban. A három következő vers a sivatagi tábor légkörét varázsolja az olvasó elé. A sátrak alatt 30000 sebesült partizán, nők és gyermekek élnek, küzdenek három teljes éven át a könyörtelen sivatagi éghajlat viszontagságai és a maguk elszigeteltsége ellen. Amint Ursula Wertheim cikke meg-

állapítja, a versek remekül hangsúlyozzák az egzotikus, ezeregy éjszakai háttér és a sátrak belsejéből hallatszó „halálkiáltások s a haldoklás hangjai” közötti ellentétet. Egyik versében, arra a kérdésre válaszolva, hogy honnan jöttek, Fűrberg leírja a partizánok sorsát, majd átadja a szót a sivatagnak, amely így fenyegeti, riasztja új lakóit:

*Megroppantalak benneteket, mint gerendatöréskor a szálkát,
és testetek hamvát szertehordja a szél.
Egyetlen, egyetlenegy hang sem kérdez majd felöletek,
és senki sem emel vádat értetek, ellenem.*

A következő vers hangja már nem ilyen reménytelen. A partizánok dacos, bátor szava csendül ki belőle, és a költő leírja, hogyan acélozzák egymás lelkét, hogyan edzik magukat munkával. A *Nem volt ceruzájuk* című vers a gyermekek tanításáról beszél. A *Sir W* című versben a gyarmatosító angolok vendégszeretetét gúnyolja; leleplezi szándékukat: elválasztani a partizánokat távoli hazájuktól és mindenütt velük lévő szabadságeszméiketől. A következő vers — *Sírni könnyű* a címe — a halál orgiáinak állít maradandó emléket, a tífusznak, skorbutnak, amelynek a tábor legkevésbé ellenálló lakói, a gyermekek között pusztítanak. A szomorú látomás ezzel véget ér, az *Énekelnek* című versben Fűrberg azonosítja magát a partizánokkal. Végül, a költeményciklus befejező hét versében, amelyeket a *Sírkert* közös cím fog össze, a költő visszafordul a halottak felé. A tábor temetőjének ellenpontozott leírása, a rabigába döntött jugoszláv népek szenvedésének és győzelmének, a partizán harcosok győzni akarásának himnusza ez a hét költemény.

Fűrberg előszót is írt a kötethez, és ebben elmondja, hogyan keletkezett a furcsa költeményciklus. A költő cseh állampolgár volt, de németül írt, és 1940-ben menekülni volt kénytelen. Hazánkban, ebben a „mesés országban” talált menedékre, és megszerette népünket. Tovább menekülve, bujdosva, 1946-ban El Shattba érkezett. Ekkor indult vissza hazájába a jugoszláv partizánok utolsó csoportja, és a tábor új lakókat kapott, új emigránsok költöztek az El Shatt-i táborba: jugoszlávok, görögök, lengyelek. Fűrbergre erőteljes hatást gyakorolt a sátoortábor kétféle népének ellentéte, és hozzáfogott a versciklus megírásához.

Költeményeit a Szezei-csatorna partján álló csapszékben írta meg. Az emigránsok megsejtették, milyen verseket ír róluk és elődeikről Fűrberg, elárasztották fenyegetésekkel, a költő megszállotságán azonban nem tudtak rést ütni. Írt, írt hat hétig, amikor számára is elérkezett az indulás pillanata. Poggyászában, szegényes motyójában már ott volt a költeményciklus, a jugoszláv népfelzabardító háború egy rendkívül érdekes emlékműve.

A TUDAT ÚTVESZTŐIBEN

Jules Romains, a *Les Hommes de bonne volonté* (Jószándékú emberek) című regényciklus írója, korának legnagyobb vonalú ábrázolója, egyik alapítója az *unanimitizmus* néven ismert költői irányzatnak, amely a kollektív életet és érzéseket énekl, ezekkel az eszmékkel ellentmondó műveket is alkotott.

Azokra a titokzatos, furcsa epizódokra gondolunk, amilyen — például — a *Les Hommes de bonne volonté* gyilkos könyvkötőjének vakondélete, vagy az a rejtély, amelynek nyomára Jerpha-

szereplője jutott az isten háta mögötti szállásokon. Az effajta esenion, a *Jeunes dans la montagne* (Fiatalok a hegyek között) egyik ményekhez csatlakozik a még mindig igen termékeny író *Un grand honnête homme* (Egy nagyon becsületes ember) című új regénye is. Az író *Mort de quelqu'un* (Valaki meghalt) című írása a maga idejében egy nem sokkal előbb eltemetett ember halálával kapcsolatos, terjedelmes körkérdés elindítója lett, az *Un grand honnête homme* viszont „halotti beszéddel” kezdődik, amely doktor Bruniaud tekintélyes párizsi ügyvéd sirja fölött hangzik el. A temetés után egy szemfüles író és egy ügyvéd összetalálkoznak, és a múlt fellebbenti fátylát: fény derül egy tekintélyes ember életére, szenvedélyeire, bűneire, társadalmi életének hátterére.

Doktor Bruniaud — húsz évvel megyünk vissza a múltba — nemrég vesztette el fiatal feleségét, és gyöngéd szeretettel győzi meg anyosát, hogy az örökösödés körüli formasságokat könnyűszerrel és gyorsan elintézi, néhány nappal később azonban az öregasszonyt bolondokházába viszik. Egy fiatal ügyvédjelölt — a doktor Bruniaud temetésén jelenlévő ügyvéd — egy vidéki rokona útján tudomást szerez a dologról, lelkiismereti kérdést csinál belőle, és mint a törvény védelmezője, ideiglenesen detektív munkára adja a fejét. Kinyomozza, hogy az elhunyt fiatalasszony anyja teljesen épelméjű, semmi baja sincsen, s veje meg annak bűntársa „jóvóltából” került az elmeegógyintézetbe. Azt is megtudja, hogy doktor Bruniaud fiatalon elhunyt feleségének járadékkötvényei és ingatlana — csodák csodája! — az ügyvéd új menyasszonyának hozományához „csatlakoznak”. Így derül ki, hogy a köztiszteletben álló „becsületes ember” valójában szélhámos, gonosztevő. A fiatal ügyvédjelölt kényszeríti doktor Bruniaud-t, hogy a vagyont visszaadja jogos tulajdonosának, és jóvátége bűnét. Az ügyre fátyolt borítanak, és húsz esztendeig, doktor Bruniaud temetéséig, nem is esik róla szó.

És éppen ez az időbeli távolság adja meg a regény meséjének igazi értékét — állapítja meg a *Nouvelles Littéraires* legutóbbi száma. Enélkül az *Un grand honnête homme* közönséges detektívregény volna, méghozzá meglehetősen ódivatú, viszont a múltba tett kirándulás lehetőséget nyújt Romaines-nek, hogy „társadalmi rejtélyt” bonyolítson belőle. Jules Romaines ezzel az írással is bebizonyította, hogy mestere a „belső realizmus”-nak, tökéletesen járatos a tudat útvesztőiben.

A KOMMUNISTA TÁRSADALOM ÉS A MŰVÉS Z

A *Delo* márciusi száma *Beszélgetés a hazai filmgyártásról* címmel kultúréletünk egyik megnyilvánulási formájának legmerészebb bírálatát közli beszélgetés formájában. Az eszmecsere a folyóirat szerkesztőségének tagjai és a fiatal beográdi filmkritikusok között folyt le.

A hazai filmek művészi színvonaláról folyt a vita, s ez a nívó — általános vélemény szerint — igencsak alacsony, mégpedig azért, mert a jugoszláv filmektől elvárják, hogy egyrészt „az élet teljességét” adják, másrészt viszont — a jövedelmezőség szent nevében és a nagyközönség állítólagos igénytelenségét kiszolgálva — a szórakoztató, könnyűfajsúlyú filmeket részesítik gyártási elsőbbségben.

A vita legérdekesbb megállapításai azokra a merev felfogásokra vonatkoznak, amelyek gátolják az alkotás szabadságát. Miután leszögezték, hogy a merev álláspontokat nem felülről jövő parancsok alakították ki, a fiatal kritikusok igen érdekes, mondhatni ékesen szóló következtetésekre jutottak, amelyeket Dejan Djurković fogalmazott meg igen kifejezően:

„Nézetem szerint a művész és a kommunista társadalom rendkívül bonyolult viszonyával állunk szemben. A tőkés társadalomban, a forradalom nevében, szembefordulhat az ember a társadalommal, producenset cserélhet, vagy egyszerűen elmegy — mondjuk — Hawaii szigetére avagy Afrikában. Mi azonban, akik a magunk társadalmában élünk, nem kívánunk más lehetőséget, és nincsenek is egyéb lehetőségeink. Ha mi emigrálnánk, belezuhanánk egy számunkra már túlhaladott világ korlátozottságába. Így tehát én szükségszerűleg vagyok „konformista”, együtt kell haladnom a társadalommal, amelyben élek, mert ha a társadalom lehetetlenné teszi számomra az alkotást, halálra vagyok ítélve, anélkül, hogy megnyilatkozhatnék. Ha viszont meg akarok nyilatkozni, „konformista” leszek, nem állítom élére a dolgot, nehogy a társadalom hátat fordítson nekem. Tehát az alkotás nevében nem vállalom a társadalom elleni lázadás kockázatát.”

AZ ELÁTKOZOTT KÖLTŐ

Négy évvel ezelőtt megemlékeztek a lapok Benjamin Péret francia költő, a szürrealista mozgalom egyik megalapítójának haláláról, és megállapították, hogy — szemben kortársaival, Éluardal, Bretonnal, Desnos-szal, Tzaravall, Charral és Aragonnal, akik világhírré tettek szert — érthetetlenül népszerűtlen és úgyszólván ismeretlen maradt.

Jean-Louis Bédouin a *Mai költők* című sorozatban könyvet jelentetett meg Benjamin Péret-ről, s a könyv kiadásának kapcsán a *L'Express* legutóbbi száma fölveti a kérdést: Miért csak most, tizenöt évvel Éluard, tíz évvel Breton könyvének megjelenése és Péret halála után látott napvilágot ez a kiadvány?

„Péret szinte már közmondásos szerénysége — állapítja meg Bédouin — nem lehet magyarázata ennek a késedelemnek, hiszen

Péret rendkívül élénk társadalmi és politikai tevékenységet fejtett ki. A magyarázatot — talán — Benjamin Péret „felforgató” és „elátkozott” voltában kell keresni, ezeket a tulajdonságokat azonban nem a társadalom ruházta rá, amint Verlaine és a többi, XIX. századbeli „elátkozott” romantikus költő esetében történt, ezek a sajátosságok magától Péret-től erednek és a társadalom ellen irányulnak.”

„A költő feladata — írta Péret —, hogy, megvetve a társadalmat, iskoláit, vallását, törvényeit, háborúit, megszállásait és föl-szabadulásait, gyűjtőtáborait, anyagi és szellemi nyomorúságát, kimondja a szentséggyalázó és istenkáromló szavakat.”

Péret szüntelen lázadásban élt a hivatalos társadalommal szemben: a spanyol nemzetközi hadosztályokban a zsarnok Franco ellen harcolt, és szembeszállt a szocialista eszmények sztalinai elkorcsosításával. 1940-ben börtönbe került. Erről az eseményről így ír:

„Bezártak, mert arra a következtetésre jutottam, hogy a társadalom ellenségem, amikor — másokkal együtt — arra kényszerít, hogy életem folyamán kétszer is védelmezsem, holott semmiféle közösséget sem érzek vele.”

E tagadásokkal szemben Péret fölmagasztalja a szeretetet — erről ír a *Magasztos szerelem antológiája* című, 1956-ban megjelent művének előszavában. „A szeretetnek kell igazolnia azt a bizalmat, amelyet szüntelenül tápláltam az emberiség és törekvései iránt.”

A szeretet — furcsaság, de mégsem más, mint a lázadás tüzeiben megtisztult élet érzése: maga az élet. Péret egész életében ezt a furcsaságot kutatta, erről tanúskodik válogatott verseinek serege, amely Jean-Louis Bédouin most kiadott könyvében jelent meg.

Az 1924-ben megjelent *Immortelle maladie* (Halhatatlan betegség) és az 1957-ben kiadott *Les Cris attouffés* (Elfojtott sikolyok) között sincs folytonossági hiány, Péret ötvenéves korában éppolyan mozgékony volt, mint húszéves fejjel. Néhány nappal vagy mindössze néhány órával halála előtt írta meg *Les mains dans les poches* (Zsebredugott kézzel) című fiatalos hangú versét, hogy — állapítja meg a *L'Express* — megbosszulja a másik elátkozott költőt, Rimbaud-t, az *Une saison dans l'enfer* (Egy évad a pokolban) íróját és a tizennyolc évvel későbbi, istenes látomások és jó imádságok között haldokló Rimbaud-t.

USTINOV REGÉNYT ÍRT

Peter Ustinovról, a színészről és filmszínészről, a színműíró-ről és elbeszélőről eddig is volt tudomásunk, most azonban a *Times* irodalmi mellékletéből arról értesülünk, hogy meg kell ismerkednünk Ustinovval, a regényíróval is. A *The Loser* (A vesztes) című Ustinov-regény, a mindig érdekes hangú író nemzetközi elképzeléseihez tartalmilag és irányzata szempontjából is simuló új műve készlet bennünket erre.

Ustinov egy német katona életéről és haláláról ír, egy ember történetéről, akit már születése és nevelése is környezetének és korának jellegzetes példányává alakított. Hans Winterschild a katona neve. Egy aktív tisztnek volt a fia, és tizenharmadik évét töltötte be, amikor Hitler hatalomra került.

Kétféle méreg árad lelki világában: apja a porosz katona-ideál feltétlen engedelmségére neveli, és belecöpögteti a hősi halál vágját, az iskolában pedig a nemzeti szocializmus tolvajnyelve és szelleme mételyezi meg. A kétféle hatás már a könyv elején fonák bonyodalmakat okoz. A kamasz Hans társaival együtt lerombolja egy zsidó cukorkakereskedését, utána azonban az iskola igazgatója előtt bűnbánóan beismeri, hogy helytelenül cselekedett, mert — tettének mozgatói nem geopolitikai okok voltak.

Ustinov a regény további folyamán is — állapítja meg a *Times Literary Supplement* — keveri a lélekelemzést a társadalmi és politikai szatírával, s ez a módszer nem válik a könyv javára. Ustinov nem elégszik meg azzal, hogy leírja, hogyan torzul egy hétköznapi ember egy zsarnoki rendszer zászlóhordozójává, meszterkélte bonyodalmakat sző, hogy tágasabb társadalmi panorámát teremtsen, és — árt a regénynek. Hansból nem lesz SS-katona, haláltáborbeli hóhér sem — amint fejlődéséből következtethetnénk

—, hanem a Wehrmachtba sorozzák. Mégis, így is ő irányítja egy olasz falu népének kiirtását. A háború befejeztével Olaszországban bujkál. Izgalmas, feszültséggel teli jelenetek követik egymást: Hans menekül üldözői elől, és bujdosását a háborús bűnösök megmentésére alakult német szervezet segíti. Ustinov itt újra a feje tetejére állítja a dolgokat: Hans egy amerikai filmvállalat felszólítására, illő tiszteletdíj ellenében, eljuttatja az olasz falu kipusztítójának szerepét. Végzetét azonban nem kerülheti el: beleszeret egy fiatal olasz lányba, és kénytelen megverekedni egy olasz katonával. Hans a gyakorlott gyilkos rutinjával veszi föl a harcot, az olasz katonát viszont az élnivágás fűti és — az élet győzedelmeskedik.

A SZABAD ÍRÓ

Otto Flake, az ismert német elbeszélő, esszéista, kultúr-történész és fordító, most töltötte be nyolcvanadik évét, és ezekben a napokban adta ki a güterslohi Mohn-Verlag *Es wird Abend* (Esteledik) című önéletrajzi írását. A két eseményből azt a következtetést lehetne levonni, hogy az ősz író boldog, termékeny öregséget él, Flake azonban éppen említett könyvében számol be azokról a kiábrándulásokról és keserőségekről, amelyek nemrégiben jutottak osztályrészéül.

— Magatartásom sehogyan sem felelt meg a németek elképzeléseinek — mondja Flake. — Hajlamaim a román kultúrák felé vonzóttak, és mondhatnám, kozmopolitább voltam Hessenél is.

Flakenak ebből a megjegyzéséből — írja a *Welt und Wort* — az elzászi bújik elő, aki két nemzet között áll. De nem akármilyen elzászi, hanem kivételes öntudattal rendelkezik. Valóban, az *Esteledik* rávilágít Flake kitartó küzdelmére, amit egyéni önállóságáért vívott, és vív ma is, amikor pedig már nehezeze esik: öregkorában.

— Két teljes éven át kísért nyomon a balszerencse — írta öt évvel ezelőtt —, de nem vettem lábamról. Sohasem éreztem hajlamot az öngyilkosságra, sohasem riasztott vissza, hogy egy egész világgal kell szembezállnom. Két dolog fenyegetett komolyan: a nincstelenség és a munkanélküliség. Ha nincs pénzem, véget kell vetnem mindennek. Pénztáram azonban — hála a Hebel-díjnak 9400 márka aktívát mutatott, így hát 1955 végéig el voltam látva. Öt évtizeden át verekedtem magam keresztül szabadon, függetlenül, és ezt a tényt is az aktívák közé könyvelhettem el. Ha szerencsém van, a betegség is elkerül, de mivel töltsem napjaimat? Semmi örömöm sem volt az életből, semmi sem serkentett, az utazáshoz meg nem volt pénzem. A munka segített volna rajtam, de senkitől sem kaptam munkát.

Flake ezután arról beszélt, hogyan küldözgette könyveit sorra a kiadókhöz, a világ azonban már megfélemedezett hajdani nagyságáról, és mindenünnen elutasító választ kapott. A balsiker azonban nem bátortalanította el.

— Elviseltem, hogy nem vagyok már sikeres író. Ennél sokkal fontosabbnak éreztem, hogy megőrizzem függetlenségemet.

Tovább küldözgette hát könyveit és kéziratait, s mivel ezúttal sem ért el eredményt, fordítónak kínálkozott... Egy könyvkiadó vállalat rá is bízta egy francia újságíró könyvének fordítását 2000 márkáért. Flake azonban valakol a könyv közepe táján rájött, hogy az újságíró könyvének semmi, de semmi értéke sincsen,

abbahagyta hát a munkát. Évtizedekig élt szabad íróként Baden-Badenban, és a város polgármestere állandó pénzübeli támogatást ajánlott föl neki. Flake elutasította.

— Az államtól elfogadnék nyugdíjat, egy várostól nem. Hogyan járhatnék Baden-Baden utcáin, ha egyre az volna az érzésem, hogy adósa vagyok az adófizető polgároknak?

A *Welt und Wort*ban megjelent töredék az 1956. év mérlegével ér véget. Ez az esztendő már némileg kedvezőbb eredményt hozott. Flake sokszor kínálgatott könyveit elfogadták, másodszor is kiadták — egy szabad író törhetetlen kitartása meghozta gyümölcsét.

MERENGŐ NYOMOZÁS EGY ELSÜLLYEDT VILÁG UTÁN

A tavalyi Goncourt-díj kiosztása előtt sok szó esett José Cabanis *Le Bonheur du jour* című regényéről. Mint ismeretes, a bírálóbizottság többsége a volt vasgárdista Horia selejtes regényére szavazott, a közvélemény érdeklődése azonban Cabanis műve felé fordult, amelyről most részletes beszámólót közöl a *Mercure de France*.

Cabanis nem párizsi író, vidéken él, távol attól a propagandagépezettől, amely már nem egyszer a maga szája íze szerint adta meg a francia irodalom értékelését. Az író második érdekes jellemvonása az a törekvés, ami félreérthetetlenül megnyilvánul eddig megjelent hat regényében: a maga teljes egészében bemutatni egy környezetet. Ez a törekvés — a *Mercure de France* véleménye szerint — „kétségtelenül azt célozza, hogy betöltse a francia irodalomban a két háború között megszakadt nagy regénysorozatokat helyén támadt űrt”.

Cabanis már említett regényén kívül a *L' Age ingrat* (Hálátlan korszak), *L'Auberge fameuse* (Híres vendéglő), *Le fils Juliette Bonviolle* (Juliette Bonviolle fia) és a *Les mariages de raison* (Ésszerű házasságok) című írások kivétel nélkül egy XX. századbeli kisvárosban lejátszódó emberi komédiákat örökítenek meg. A színhely vidékiesen idillikus: a kárpitozott szalonokban, a plüss fotelek között szakállas, cvikkeres, posztópapucsos férfiak csoszognak, titkon verik feleségüket, vagy pedig tarka ernyős verendákon tejfehér bőrű hölgyek üldögélnek és szür-csölik a teájukat. Ez a békés, szelíd embersereglet azonban abban a pillanatban háttérbe szorul, amint Gilbert Semelagnou — Cabanis regényének tizennyolc éves hőse — kijelenti, hogy „nem szereti már gyermekkorát”, s apját hülyének, nagyapját bitagnak, nagyanyját pedig gügyének mondja. A tizennyolc éves Gilbert a kurtizán Juliette Bonviolle szeretője lesz, elhagyja az atyai házat, és ettől kezdve kizárólag egy rossz hírű utcában mutatkozik, egy nagyon is hírheft személynél lakik, az ottlévő leányok barátja és istápolója lesz, szolgálatakat tesz nekik. Így tart ez mindaddig, amíg Gilbert szülei meg nem halnak, és Gilbert — a kispolgárok megrökönyödésére — vissza nem tér a szülői házba. A regényhős életének vonala nagy kanyarokat ír le: egy sötét, kegyetlen világot érint, amelyben egymást gyűlölő házaspárok, élvezetet hajhászó politikusok, cselszövő ügyvédek, perverz templomjárók, tolvaj szolgák, gonosz vénasszonyok, remek üzleti érzéssel megáldott papok, kéjenc öregek, szegényükben az öngyilkosság felé támolygó gyermekek élnek.

Cabanis bírálói mégis azt mondják, hogy az író által megelevenített világ sorsa nem reménytelen, csak rezignált. A bűnök és ocsmányságok bilincseiből szabaduló ember önmagára talál. A regény egyik szereplője, egy hajdan gazdag kereskedő, kitaróan tanulmányozza a diplomácia történetét, egy másik regényalak, egy ezredes, bélyegeket gyűjt, az asszony meg szakadatlanul iszik. Amikor Gilber elfordul a gyűlöltnek vélt múlttól, tulajdonképpen a hálátlanságot leplezi le és a megbánást fedezi föl, ifjúkorának melankólikus tájképére vet világosságot. Ezután már nem „halott, elsüllyedt idő” a gyermekkor, hanem az újra meg újra megelevenedő múlt. Rájön, hogy „a gyermekkor után semmi sem következik”, s újra látja a régi utcákat, embereket, mozdulatokat. Merengő nyomozása egy elmerült világ nyomára vezet.

JEGYZETEK

KÉT ASSZONY KÖZÖTT

A neves francia író *La modification* című regényéből vettük az itt közölt részletet. A regény valószínűleg megjelenik magyar fordításban is a noviszádi Forum kiadásában.

BALLADA

Branko Miljković, a fiatal szerb költők legjelesebbjeinek egyike még nem szerepelt folyóiratunkban. Miljković az elmúlt évben elnyerte Beograd város *Októberi Díját Vatra i ništa* (Tűz és semmi) című könyvéért. Ez év elején tragikus körülmények között meghalt: öngyilkosságot követett el.

AFRIKAI UTAZÁS

Oskar Davičo nemrég Nyugat-Afrika országaiban járt. Több hónapig tartó útfjáról szóló írását a beogradai *Borbában* közli folytatásokban. Onnan vettük az itt közölt részletet.

HELYREIGAZÍTÁS

Folyóiratunk ez év áprilisi számában közöltük Danilo Kiš *Párizsi kirándulás* című írását Dávid András fordításában. Sajnálatos mulasztás folytán nem tüntettük fel, hogy a szövegben lévő Georges-Armand Picard verset, melynek címe *Le train roule* (355. oldal), G. Czimmer Anna fordította. Elnézést kérünk.

TARTALOMMUTATÓ

Gál László versei — — — — —	487
Michel Butor / Két asszony között — — — — —	490
Domonkos István / Keresések — — — — —	498
Fehér Kálmán versei — — — — —	504
Tolnai Ottó / Intérieur — — — — —	507
Németh István / A fehér ördög — — — — —	509
Hornyik György / Temetés — — — — —	512
Almási Tivadar / Kő kövön — minden megmarad — —	517
Foky István / A csend verse — — — — —	519
Faddy Ferenc / Régi álmunk elégiája — — — — —	520
Slobodan Novak / Déli szélben — — — — —	521
Urbán János / Kegyetlen farsang — — — — —	528
Branko Miljković / Ballada — — — — —	532
Oskar Davičo / Afrikai utazás — — — — —	534
Burányi Nándor / Tizenöt év után — — — — —	546
Bori Imre / Ének az igazi Noéről — — — — —	557
Tomán László / Újabb költészetünk antológiája — —	559
Bori Imre / Álruhás irodalom — — — — —	565
KRÓNIKA — — — — —	567
JEGYZETEK — — — — —	577

B. Szabó György rajzait a 489, 497, 508, 511, 518, 527, 533, 556, 564, 566 és 576.

Miodrag Mihajlović szövegrajzát az 522. oldalon közöljük.

IRODALMI, MŰVÉSZETI TÁRSADALOMTUDOMÁNYI
FOLYÓIRAT. 1961 JÚNIUS. KIADJA A FORUM LAP-
KIADÓ VÁLLALAT -- SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVA-
TAL: NOVISZÁD, VOJVODE MIŠICA 1. -- SZERKESZTŐ-
SÉGI FOGADÓÓRÁK: MINDENNAP 10-12-IG. -- KÉZIRA-
TOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM ADUNK VISSZA --
ELŐFIZETÉSI DIJ: EGY ÉVRE 1000, FÉLÉVRE 500, EGYES
SZÁM ÁRA 100 DINÁR. -- KÉSZÜLT A FORUM NYOMDÁ-
BAN NOVISZÁDON.

111

et társadalomtudomány irodalom művészet társadalomtudomány irodalom művészet társadalomtudomány irodalom